

Бібліотека поета

АМВРОСІЙ
МОГИЛА

ТЕРЕМІЯ
ТАЛКА

Поезії

*Радянський письменник
Київ. 1972*

з радян-
спадаю-
наслід-
вання в
рківська
ся бага-
. І. Срез-
блікова-
нях. Це
історик
розвідок

ут пере-
ібліотеці
ковсько-
Я. Що-
не таке
картини

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

*М. П. Бажан, О. Є. Засенко, С. А. Крижанівський,
М. Л. Нагнибіда, Л. М. Новиченко, Д. В. Павличко,
Б. І. Олійник, С. І. Олійник,
Л. С. Первомайський, Б. П. Степанюк*

*Вступна стаття
доктора філологічних наук
С. А. Крижанівського*

*Упорядкування та примітки
кандидата філологічних наук
Н. О. Вишневської*

*Портрети роботи художника
В. А. Кононенка*

АМВРОСІЙ МОГИЛА
ТА ІЄРЕМІЯ ГАЛКА

I

Інтерес до епохи українського романтизму в радянському літературознавстві, то підносячись, то спадаючи, триває ось уже понад сорок років. Першим наслідком його наукового вивчення було опублікування в 1930 р. А. П. Шамраєм трьох томів книги «Харківська школа романтиків». У руках дослідника опинився багатющий матеріал, що сто років пролежав у архіві. І. Срезневського та в інших архівах або був раніше опублікований у різних малоприступних та забутих виданнях. Це було наукове відкриття, і до цього часу жоден історик літератури не може обійтися без ґрунтовних розвідок та літературних матеріалів А. П. Шамрая.

Але пошуки тривали. Ми не збираємось тут перелічувати всі знахідки. Згадаємо видані у «Бібліотеці поета» поетичні твори романтиків — Л. Боровиковського, В. Забіли та М. Петренка, М. Шашкевича, Я. Щоголева, С. Воробкевича, Ю. Федьковича. Кожне таке видання додавало щось нове до загальної картини

розвитку українського романтизму 20—40 рр. минулого сторіччя.

Останнім словом у цьому напрямі можна було б вважати антологію «Українські поети-романтики 20—40-х років XIX ст.» (1968), коли б добір матеріалу в ній не обмежувався лише поетами-романтиками Східної України. Правда, трохи раніше, в 1965 р., у серії «Систематизоване видання кращих творів української дожовтневої літератури» опубліковано і доробок письменників-романтиків Західної України («Письменники Західної України 30—50 рр. XIX ст.»).

Вважаємо, що ґрунтовна стаття-передмова до згаданої антології професора Ієремії Айзенштока «Українські поети-романтики» дає відповідь на всі основні питання такого складного і своєрідного явища, як український романтизм. Гадаємо тільки, що пора вже покінути з відокремленням і розрізненням романтизму на Західній та Східній Україні, оскільки за своїми історико-типологічними, ідейно-мистецькими ознаками це явище спільне, а моментів, що його еднають, куди більше, ніж тих, що їх розрізняють.

У літературному житті обох частин України, що на той час належала до двох держав — Росії та Австро-Угорщини, — романтизм зв'язаний з процесом національного самоусвідомлення, з викликаним ним інтересом до історичної минувшини, до фольклору, зрештою, він багато де в чому подібний до романтизму всієї Східної Європи.

Проте нам здається, що у розвитку українського романтизму по обидва боки кордону було не два, а принаймні три етапи (два етапи розрізняє у своїх дослідженнях уже А. П. Шамрай).

Перший етап — це справді романтизм «ранній», зв'язаний з діяльністю гуртка Срезневського, з іменами

М. Максимовича, Л. Боровиковського, Є. Гребінки, а на Західній Україні, в Галичині, з «Руською трійцею» (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький). На цьому етапі він має багато схожого з романтизмом в інших слов'янських літературах, починаючи від російської аж до чеської і сербської.

Другий етап — це час найбільшого розквіту українського романтизму, що захоплює другу половину 30-х і 40-і роки і характеризується іменами Т. Шевченка, П. Куліша, А. Метлинського, М. Костомарова, зв'язаний з виданням «Ластівки», «Сноп», «Молодика», а в Галичині — з іменами М. Устияновича, А. Могильницького, з суспільним піднесенням, викликаним революцією 1848 р. Найсуттєвішою ознакою цього етапу є чіткіше ідейне розмежування в середині романтизму і поява в ньому революційної течії (Т. Шевченко) і консервативної (М. Куліш). Звичайно, тут існували і явища, що перебували між цими двома крайніми ідейно-мистецькими полюсами.

Але є підстави говорити і про третій етап у розвитку романтизму, який не вкладається у 20—40-і роки, а найбільші художні здобутки якого припадають на кінець 40-х, на 50-і і навіть 60-і роки. Це, скажімо, і вихід книжки О. Афанасьєва-Чужбинського «Що було на серці» (1855), і, по суті, друге життя як поета Ієремії Галки, що своїми новими творами наблизився до реалізму, не кажучи вже про діяльність Т. Шевченка після заслання. Це і діяльність поетів «Основи», поява таких пізніх романтиків, як Я. Щоголів, на Західній Україні — Ю. Федькович, а на Закарпатті — О. Духнович, О. Павлович.

Особливістю цього, третього, етапу розвитку українського романтизму є те, що він існував уже поряд з розвиненим реалістичним мистецтвом слова. Слід

сказати, що цей, третій, етап, цей пізній романтизм, з усіма його особливостями, з природним чи неприродним спізненням проти інших літератур, в тому числі й братніх слов'янських,— поки що досліджено найгірше.

Звичайно, цей поділ, як і кожна класифікація, має дещо умовний характер.

Хронологія українського романтизму ускладнена не лише появою нових поетичних імен, а й тим, що літературне життя значної частини літературних творів починалося значно пізніше, ніж їх творення, у зв'язку з труднощами публікації.

Український романтизм розвивався в умовах суворої миколаївської реакції, після поразки повстання декабристів 1825 р. На Західній Україні в умовах революційного піднесення побачила світ лише «Русалка Дністровая». Це, мабуть, і затримало кристалізацію в українському романтизмі яскраво вираженої революційної течії. Однак ця обставина не відміняє поділу романтизму на два ідейно-естетичні різновиди: на романтизм прогресивний і реакційний, консервативний, а лише вказує на умови його розвитку. Та перш ніж говорити про ці різновиди (поділ романтизму на «активний» і «пасивний» мало що пояснює в природі явища), слід все ж спробувати визначити родові ознаки романтизму в цілому. На наш погляд, вони полягають у своєрідному типі відношення мистецтва і митця до дійсності, в певних особливостях типізації, яка не збігається з принципами типізації у реалістичному мистецтві: якщо реаліст шукає типових характерів у типових обставинах, то романтик, навпаки, виключних характерів у незвичайних обставинах. Поки мрія дослідників про універсальну формулу романтизму лишається нездійсненою, нереалізованою, нагадаємо одне з найраніших означень, що належить Гегелю. Він виділяє як основоположний —

принцип суб'єктивності, а як найпитомішу рису романтичного характеру те, що романтичні герої, потрапляючи в конфлікт з оточенням, як і герої античної трагедії, «з самого початку стоять в гущі величезної різноманітності випадкових зв'язків і умов»¹.

Крім підвищеного суб'єктивізму, в якому закладено гуманістичну думку про самоцінність, неповторність людської особистості, нагадаємо такі прикмети романтизму, як його посилена увага до національних рис; поряд із незадоволенням сучасністю — інтерес до минулого, своєрідна ідеалізація минулого, слави предків. Всупереч раціоналізмові класицистів висувуються заклики до свободи творчості, не обмеженої ніякими канонами. Культурі розуму протиставляється культ почуття, бурхливість його, інтуїтивність. Виникає культ героя, що протиставляє себе рутинному оточенню, а далі і культ митця, що протистоїть загалу і залишається самотнім, незрозумілим суспільству.

У молодих літературах романтизм особливо зв'язаний із пробудженням національної свідомості, а відтак з інтересом до народності, до народної поезії, де нібито сховані джерела і витoki народного духу, які є важливим аргументом на користь їх відродження. Звернення до минулого, як правило, зв'язано із різким незадоволенням сучасним. Реакційні романтики, часто не бачачи ідеалу правди, добра і краси в сучасному, шукали його в минулому.

Всіх романтиків,— каже І. Айзеншток,— об'єднувало пристрасне незадоволення існуючою дійсністю, її заперечення. Та якщо «прогресивні романтики прагнули революційним шляхом перебудувати дійсність, реакційні романтики впадали у безнадію, розпач, не бачили

¹ Гегель, Сочинения, т. XIV, М., 1958, стор. 389.

перспектив суспільного розвитку, ідеалізували минуле з метою повернення до нього»¹.

Нагадавши такі питомі риси романтизму, як потяг до екзотики, як роздвоєність психіки, що призводила до зміщення планів реального та фантастичного, вкажемо на одну рису, яка була особливо характерною для слов'янського романтизму, — його звертання до історичної тематики, як процес історичного самопізнання, чи «самодопитування» свого історичного національного коріння, як збирання творів народної поезії, аж до фальсифікацій та містифікацій на зразок Краледворського та Зеленогірського рукописів у Чехословаччині та «Запорожської старини» на Україні. До речі, «Запорожську старину» давно треба повернути із небуття і поглянути на неї іншими очима — як на літературний пам'ятник певної епохи, а не як на кримінальну спробу І. І. Срезневського підробити стародавні українські думи та історичні пісні. Хто й зна, чи все те було підробкою, але коли й було, то, може, воно заслуговує іншої оцінки з погляду писемної творчості? В літературній науці передсудів та застарілих поглядів і оцінок ще чимало, і один із найбільш кричущих — ставлення українського літературознавства (дожовтневого, але почасти й радянського) до славнозвісної «Запорожської старини».

Другою провідною ідеєю, характерною майже для всіх українських романтиків, була ідея слов'янського відродження, слов'янської єдності. В політичному відношенні сама ідея мала різні відтінки — від реакційного слов'янофільства, що проповідувало єднання слов'янських земель і народів під егідою білого царя, до справедливої прогресивної мрії великих геніїв російського і ук-

¹ Українські поети-романтики 20—40-х років XIX ст., К., «Дніпро», 1968, стор. 20.

раїнського народів про той час, «коли народи чвари одметуть і зіллються в одну сім'ю велику» (О. С. Пушкін), «щоб усі слов'яни стали добрими братами і синами сонця правди» (Т. Г. Шевченко). Недарма Шевченко проспівав гімн Шафарикові: «Слава тобі, Шафаріку, вовіки і віки, що злив еси в одно море слов'янської ріки». Отже, в ідеї єднання слов'ян завжди зріло зерно прогресивних і щиро народних сподівань про той час, коли вони «мир мирові подарують і славу вовіки» (Т. Шевченко).

Розпочинаючи розмову про творчість двох поетів, зазначимо, що їх імена значно голосніше звучать, коли мова йде не про поезію Ієремії Галки, а про наукову діяльність М. Костомарова, не про вірші Амвросія Могили, а про наукові твори та публікації української народної творчості А. Метлинського.

Немає потреби спростовувати тезу про реакційний романтизм, бо наявність консервативних тенденцій в українському романтизмі належить до незаперечних фактів, є лише потреба розібратися в причинах, що породжували цю позицію, і в прикладанні, чи, навпаки, запереченні цього визначення до тих чи інших літературних імен. Чому, наприклад, такий загалом прогресивний діяч і учений, як Костомаров, вважається реакційним романтиком?

При виданні окремою книжкою творів Амвросія Могили та Ієремії Галки і розшифруванні їхніх літературних псевдонімів, що невідривні від самого сенсу та напрямку їхньої лірики та епосу, нас тривожить лише одне питання: чи знайдуться для цих, загалом «малих», поетів, читачі? Чи не злякає їх такий псевдонім, як Могила? Чи не здивує їх сам факт існування в нашій літературі таких поетів, як Могила та Галка? Адже й справді в їхній поезії немає тієї бурхливої, вогненної

пристрасті, що в Шевченка, не знайдуть вони тут, зрештою, і тієї мистецької досконалості, яка робить твори Пушкіна, Шевченка, Міцкевича безсмертними. Та поза нешироким діапазоном їх поетичного обдарування не були вони й аполітичними, тобто прихильниками «чистого мистецтва», поза «злобою дня».

Нагадаємо, що діяльність цих поетів належить до другого етапу розвитку романтизму, хоч обидва вони генетично пов'язані з «харківською школою романтиків». Перші книжки їх з'явилися в 1839 р., на рік раніше «Кобзаря». Пізніше твори обох поетів видавалися окремо (І. Галки — в 1875 р., А. Могили — в 1897 р.), то разом («Твори Амвр. Метлинського і Мик. Костомарова», Львів, 1906 і 1914 рр.).

Особливістю поетичної творчості А. Метлинського та М. Костомарова є те, що вона мала цілком ідеологічний характер, тобто ґрунтувалася на певних політичних, філософських, філологічних ідеях. Думається, що не слов'янофільство треба пояснювати романтизмом, і не романтизм слов'янофільством, а й те, й друге загальним процесом пробудження національного життя і формування буржуазних націй, як державних, так і «недержавних», виходом на арену історії нових шарів людності і нових народів.

У російському, чеському, польському романтизмі вразно відбивалися політична ситуація, мрії та надії слов'янських народів на визволення і відродження. Але якщо чехи бачили в російській державі єдину надію на відродження слов'янства й ідеалізували її, то поляки, навпаки, бачили лише реакційний бік тодішнього російського суспільства. Українські ж романтики звертали свої погляди і до прогресивних кіл російського суспільства, і в бік чеських будителів, але відсутність революційної ситуації призводила часом до похмуро-песиміс-

тичної тональності в їхніх творах. За жанровими ознаками вони теж відображають її «ідеологічний» характер: тут майже немає особистої лірики інтимного плану, а є лише громадянська лірика та культивується жанр балади. Цей жанр давав можливість прогресивним романтикам бачити в історичній минувшині надії на відродження, а реакційним малювати свій ідеал суспільства і люднини. Кризь завісу минулого вони дивилися і на сучасність. Та історичний парадокс полягав у тому, що навіть у пасивних романтиків незадоволення тогочасним (скажімо, становищем української мови і культури) мимоволі штовхало їх до протесту.

II

Амвросій Лук'янович Метлинський (псевдонім Амвросій Могила) народився 1814 р. в с. Сари Гадяцького повіту на Полтавщині в родині дрібномаєткового дворянина, очевидно, з колишньої козацької старшини. Вчився в Гадяцькому повітовому училищі, а далі — в одній із харківських гімназій та в Харківському університеті. Закінчивши університет (1835), він займає тут посаду помічника бібліотекаря та працює над магістерською дисертацією. Після її захисту у 1843 р. стає професором російської словесності в Харківському університеті, а в 1849 р., після захисту докторської дисертації на тему «Взгляд на историческое развитие теории прозы и поэзии», — ординарним професором Київського університету. Згодом знову повертається до Харкова.

Помер Метлинський 29(17) липня 1870 р. в Ялті.

Першим виступом А. Метлинського була видана під псевдонімом Амвросія Могили в 1839 р. в Харкові, в університетській друкарні, книжка віршів «Думки і пісні та ще дещо», супроводжувана вступними увагами

«Заметки относительно южнорусского языка». Крім оригінальних віршів, тут були переклади та переспіви з чеської, словацької, польської, німецької, сербської мов.

1848 року Метлинський видав «Южный русский сборник», де, крім вступних уваг на захист української мови та літератури й народної творчості та «Правописання южнорусского языка или наречия», вміщено перероблені з «Думок та пісень» твори самого Метлинського та зразок перекладу «Козацької смерті» на чеську мову Челаковським, твори поетів-романтиків: «Думи та співи» Михайла Петренка, «Вовкулака» С. Александра, «Наталя, або Дві долі разом» та «Гарасько, або Талан і в неволі» Михайла Макаровського.

1852 р. Метлинський опублікував у Києві «Байки та прибаютки Левка Боровиковського» зі своєю передмовою, а 1854 р. велику і цінну збірку «Народные южнорусские песни».

Амвросій Могила в усьому — від псевдоніма до тем, мотивів, форми своїх віршів — був типовим романтиком. Можна б навіть сказати — епігоном романтизму, але чийм епігоном? Той комплекс думок і чуттів, який знаходимо в його поетичних творах, мав, звичайно, попередників в особі Л. Боровиковського, І. Срезневського, але у такій формі був висловлений вперше. Ми б ладні все коріння «професорської лірики» шукати лише в книжних впливах, але такою була і загальна атмосфера в харківському оточенні, не дарма ж Харківський університет породив не одного, а кількох поетів приблизно однакового звучання — Могила, Галка, Корсун, Петренко. Той факт, що творчість Метлинського-Могили є різновидом пасивного чи консервативного романтизму, мабуть, пояснюється як його службовим становищем — професора Харківського імператорського

університету, так і його ідейними горизонтами, що лише в одному пункті — доля України — сягали за межі гасел самодержав'я, православ'я та народності. Він ладен був у цих межах відстоювати права української мови на існування, пишучи в передмові до «Южного Русского сборника»:

«...Жалогідними є балачки про самотність і народність без вивчення їх частковостей і подробиць, і що ціле сильне й багате своїми частинами, а частини живуть і цвітуть тільки при своєму цілому, і що, шанують і цвітуть тільки при своєму цілому, і що, шанують європейську освіченість і відчуваючи любов до людськості взагалі, не слід, однак, забувати ні себе самих, ні свого народу, ні сім'ї, ні вітчизни, якими обумовлюється круг і образ наших дій»¹.

Це, загалом, була й програма поміркованого українофільства тих часів, далека від будь-якого сепаратизму, але все одно така, що зустрічалася в офіційних колах без особливого ентузіазму.

Безперспективність виявляється у суцільно мінорному тоні віршів А. Могили. Він тільки те й робить, що згадує колишню козацьку славу й доблесть та шкодує, що все те змарнувалося. Культ бандури й співця-бандуриста якнайкраще допомагає розрізнити романтиків революційних і консервативних. Досить порівняти образ кобзаря у Шевченка і бандуриста у Могили. Загальний вірш книжки «Бандура», присвячений Ієремії Галці (до речі — сонет), вдало схоплює і передає основний мотив його творчості:

Його бандура, схоче він, завне,
Його бандура й вороном закряче,
Мов та дитина, жалібно плаче...

¹ Южный русский сборник, 1848, стор. 7.

І у вірші «До вас», звертаючись у мотто до дядьків-селян, він також просить «за бандуру узятися» та «в старинні-бувальщині покохаться», а самого дядька закликає до піднесення гідності:

Ой не лізь, дядьку, в високій хати,
Бо там із тебе будуть глумувати,
Ой не лізь, дядьку, в панські хорони:
Там не чувати дідівської мови!

Вірші мають дидактичний характер. Поет відстоює любов до свого краю, віри та роду:

Хто свою віру, хто край свій покине,
Хай той без роду на чужині згине.

(«Зрадник»)

Живучи у витвореному, ідеалізованому світі козацької минушини, А. Могила бачить і змальовує у віршах то батьківський степ, раніше повний життя, а нині пустельний, вкритий могилами, що в них колись «злих ворогів, було, спати клали» («Степ»); то кладовище, звідки встають козаки («Кладовище»); то спис, який вже «костей не ламає», а мати «павутину їм змітає» («Спис»); то чарку, яку колись «по повній козаченьки випивали», коли на орду налітали, коли «пашинх батьків гетьманами наставляли», а тепер немає їх, зосталась «тільки чарка старосвітська» («Чарка»). Зрідка названо й «ворогів»: то були «татарин і лях» («Козак та буря»). Тут і відповідно модифіковані мотиви цвинтарної поезії («Підземна церква»), і мотиви світової туги, що в Могили набрали виразних ознак національної туги. Хоч вірші Могили стилізовані під народну пісню, але в силу певних законів поетичної творчості жодна з пісень Метлинського масовою піснею не стала.

Натомість культивована ним балада з похмуро-цвинтарним, а іноді й фантастичним елементом виявилася

вдалою формою виразу жалів за минулим. Якщо, подібно до Цедліца, він викликає з-за гробу тінь гетьмана, то лише для того, щоб гетьман подивився, що робиться на Україні зараз. А тут справді «вже не грає козак на коні», і гетьман, запитавши, чи козак і кінь умерли, повертається в домовину. В досить енергійно написаному вірші «Козачая смерть», з мотто, взятим із «Слова о полку Ігоревім» «сваты попоиша и сами полегоса», розмовляють на бойовищі поранені батько з сином, над якими «чорний ворон криче», а погім все замовкло, лише вітер «поминальную пісню співає». Нарешті, у вірші «Смерть бандурнеста» найвиразніше прозвучав песимістичний лейтмотив лірики Амвросія Могили:

Грім напусти на нас, боже, спали нас в пожарі,
Бо і в мені, і в бандурі вже глас замирає!
Вже не гримітиме, вже не горітиме, як в хмарі,
Пісня в народі, бо вже наша мова конає.

Метлинський не адресувався безпосередньо до народу, а до такого ж, як сам, інтелігента, що міг його зрозуміти. Цікаво, що тут помітна й пристрасть поета і відчувається певна експресія, хоча з приводу багатьох віршів можна було б нагадати відомі слова з «Євгенія Онегіна»: «Так он писал темно и вяло, что романтизмом мы зовем, хоть романтизма в том ни мало не вижу я». Проте саме такі вірші й спонукали до виникнення терміна «пасивний романтизм», бо А. Могила справді писав «темно и вяло». Є підстави вважати, що індивідуальній настрої Метлинського відповідав тодішнім суспільним обставинам. Вірші писалися у часи миколаївської реакції (хоч у той же час писалися і палкі інвективи Шевченка, і «Смерть поета» Лермонтова).

Характерно, що говорить з приводу А. Могили один із найближчих його побратимів М. І. Костомаров

у своїй «Автобіографії», написаній на схилі літ. Ідею українофільства він вважає прогресивною ідеєю, а про творчі можливості Метлинського відзивається дуже стримано:

«А. Л. Метлинський читав у той час російську словесність; він був дуже працьовитий, але не талановитий, до того ж хворобливий, страждав грудьми і говорив тихо і в'яло. Як професор він не користався великою повагою. Раніш постійно сперечаючись зі мною проти моїх ідей про українську літературу, він, нарешті, піддався тій же ідеї, став писати малоросійські вірші і надрукував їх під псевдонімом Амвросія Могили, назвавши свій збірник: «Думки і пісні та ще дещо». Вірші його здавалися хорошими, мелодійними, та творчого таланту за ним не визнавали»¹.

Раніше, в «Обзорі сочинений, писаних на малоросійском языкѣ» (1843), М. І. Костомаров оцінював творчість А. Метлинського куди схвальніше:

«Він прекрасно зрозумів поезію степового козацького життя; у нього козак скрізь є істотою високою, але разом і буйною та дикою; сцена дії покрита туманом і сльозами». Одночасно він вважав, «що більша частина із його віршів позначена справжнім обдаруванням і відмітна особливою художністю»².

Та не уник негативної оцінки не лише співець туги і печалі Могила, а й сам автор «Обзора» та «Українських балад»:

«Костомаров має велику заслугу в історії, а в розвою слова — ніякісінької. Всі його вірші — без поезії і без смаку мови. Метлинський у всьому нікчемний,

¹ Литературное наследие Н. И. Костомарова, СПб. 1890, стор. 38—39.

² М. І. Костомаров, Твори в двох томах, т. 2, К., «Дніпро», 1967, стор. 391—392.

навіть у виданні збірника пісень. Вірші його — горох у шкурятяному решеті»¹.

Знав би автор цієї нищівної характеристики Пантелеймон Куліш, що й йому доля судила не кращу оцінку, може б, не так осудливо поставився до своїх сучасників.

Микола Костомаров правильно визначив головну ідею, що одухотворяла молоду українську літературу того часу — ідею народності. Подекуди навіть тогочасна балада перекидала містки через книжно-романтичні умовності до реалістичного зображення народного побуту, звичаїв, характерів і типів.

Таким реалістичним, з багатьма життєвими подробицями твором є невеличка поема чи велика балада А. Могили «Глек», присвячена автором Квітці-Основ'яненку. Тут подано реалістичні зарисовки кількох сільських типів.

Усі перелічені твори складають лише половину збірки «Думки і пісні та ще дещо». В ній справді містилося «ще дещо», без чого грудно уявити розвиток українського романтизму, — переклади та переспіви писемної та народної поезії слов'ян, переважно чехів, словаків, трохи поляків, а також німецьких поетів-романтиків Кернера, Уланда, Грюна.

Ідея єднання слов'янських народів та їх культур була ідеєю прогресивною, якій належало велике майбутнє. Крім само собою зрозумілого єднання кращих умів і талантів українського і російського народів, таке єднання, — завдяки зусиллям І. Срезневського, О. Бодяньського, М. Костомарова, з одного боку, діячів чеського відродження Шафарика, Гаюки, Челаковського — з дру-

¹ Харківська школа романтиків, II, Х., ДВУ, 1930, стор. 6.

гого,—налагоджувалось якраз із чехами і знаходило свій літературний вияв у взаємних перекладах та публікаціях творів. Починаючи з 1833 р. і до 1845 р. в «Часописі чеського музею» новонародженій українській літературі приділяється найпильніша увага; Ф. Челяковський перекладає Котляревського, Метлинського, Костомарова, Боровиковського, Шпигоцького, Шашкевича, а українські поети, зокрема А. Могила, у свою чергу перекладають Челаковського, Коллара, уривки з «Краледворського рукопису», словацькі пісні, потроху захоплюючи і Сербію та Польщу.

Характерно, що на другому кінці України Маркіян Шашкевич теж перекладає чеські народні пісні та «Краледворський рукопис», узявшись до цієї праці раніш від Амвросія Могили та Ієремії Галки. Цікаво порівняти, приміром, переклади тієї самої пісні у Могили та Шашкевича.

Сиротинка
(А. Могила)

Ох ви, ліси, темні ліси,
Ліси Милетинські,
Чому се ви зелененькі
І зимою й літом?
Ой рада б же я не плакати,
Не мутити серця;
Та скажіте, добрі люди,
Хто б тут не заплакав?
Де мій батенько миленький?
В могилу зарили!
Де добрая моя ненька?
Росте на їй травка!
Ні братика, ні сестриці,
Розлучили з милим!

Сирота
(М. Шашкевич)

Ах ви, ліси, темні ліси,
ліси Милетинські!
Чом ви ся зеленієте
зимі, літі рівно?
Рада б я не плакала,
не нудила серцем;
но скажіте, добрі люди,
кто б осьде не плакав?
Де мій отець, отець милий?
Загребаний в ямі.
Де моя мати, добра мати?
Трава на ній росте.
Ні ми брата, ані сестри,
милого ми взяли.

Відмінність у мові — очевидна, але загалом принцип перекладу однаковий, тобто це справді переклад, а не вільний переспів. Різниця між двома поетами в тому, що А. Могила пробував окремі пісеньки з «Краледворського рукопису» (наприклад, «Роза») перекладати ще й російською мовою. Загалом же культура перекладу у Могили вища, ніж у Шашкевича, та й сама мова куди добірніша і ближча до мови літературної.

Метлинський віддав данину і німецькій романтичній поезії, подавши в розділі «Луна ще із Німечії» шість перекладів творів Матіссона, Кернера, Грюна, Уланда, Еленшлегера. Це здебільшого представники німецького романтизму, що так само жваво цікавилися народною творчістю, стилізували свої твори у народнопісенному дусі («Добраніч» Кернера, «Пісня садівничого» Уланда). Метлинський також перекладає і типову романтичну баладу Еленшлегера «Навіщення із могили», що повністю відповідає мотивам і настроям його власних віршів.

Книжний характер лірики А. Могили-Метлинського підкреслено й наголошено у науковій студії професора К. Студинського «Кілька слів про генезу творів Амв. Метлинського»¹.

К. Студинський вказує на чотири джерела впливів на поезію Метлинського. Впливи російської літератури, зокрема творів І. Козлова, В. Жуковського та М. Маркевича. Він вважає, що «Сирітка» є наслідуванням вірша І. Козлова «Деревенская сирота», а «Смерть бандуриста» виникла під впливом вірша М. Маркевича «Бандурист».

Другим джерелом, — і з цим, безперечно, треба погодитися, — дослідник вважає українську народну піс-

¹ Думки і пісні Амвросія Метлинського, видав д-р Кирило Студинський, Львів, 1897, стор. 8—15.

Харківського університету, а після його закінчення в 1837 р. певний час перебував на військовій службі. Далі працював при університеті, готуючись до магістерського іспиту, який склав 1840 р., та захисту магістерської дисертації «Об историческом значении русской народной поэзии» (захистив 1844 р.).

На час перебування в Харкові припадає й початок його літературної, зокрема поетичної, діяльності. Ще 1838 р. він видає драму «Сава Чалий», 1839 р.—«Українській балади», а 1840 р.—книжку віршів «Вітка». 1841 р. у альманасі «Сніп» вміщено писану віршами трагедію «Переяславська ніч»; окремі вірші та переклади з Байрона і «Краледворського рукопису» друкує в альманахах «Сніп» та «Молодик». У «Молодику» (1843) з'являється і перший критичний твір М. І. Костомарова «Обзор сочинений, писаных на малороссийском языке».

Після учителювання в м. Рівному він переїздить до Києва, де в 1845 р. викладає у гімназії, а в 1846 обирається ад'юнкт-професором Київського університету по кафедрі російської історії. Костомаров бере активну участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, належачи до його ліберального крила. 1847 р. його заарештували, ув'язнили в Петропавлівській фортеці, а потім вислали в Саратов.

Після повернення із десятирічного заслання він з 1859 до 1862 р. працював ординарним професором Петербурзького університету. Брав активну участь у журналі «Основа». З 1862 р. був відлучений царем Олександром II від викладання і весь час та зусилля віддавав науковій діяльності історика і літературознавця.

Помер 7 (19) квітня 1885 р. в Петербурзі.

Як і в Амвросія Могилы, в Ієремії Галки в початковому періоді немає особистої лірики в сучасному розумінні слова. Це здебільшого «професорська лірика», яка

йде скоріше від «ума холодных наблюдений», ніж від «сердца горестных замет». Правда, М. Чернишевський вважав, що «поезія серця має такі ж права, як і поезія мислі».

В пізніший час, майже на схилі літ, коли М. Костомаров з'єднав своє життя з Аліною Леонтівною, він написав коротенького вірша «Восени — літо» (1880, опублікований в 1890 році):

Була мого віку в маї ти моя зозуля,
Де взялася шуря-буря, холодом подула!
Нас погнала-розігнала, я один зостався.
Пройшло літо, тоді знов я з тобою спіткався.
Либонь, літо повернулось: ти моя дружина,
Та не та вже молодая весняна пташина!
Світить сонце, мало гріє, літо не гаряче,
Часом дощ холодний крапле, по давнині плаче.
Не розвіте мое серце, бо воно розбито!
То не літо настояще, то восени — літо!

Цей вірш говорить про наявність справжнього ліричного хисту в автора і про його невиявлені можливості. Тим часом ми знаємо Галку переважно як автора історичних балад та драматичних поем.

Вже в першому вірші з «Українських балад» «Максим Перебийніс» поет малює образ ватажка повстанських мас, який розправляється з ляхами та панами:

Отак Максим з ватагою своєю
Вкраїнську долю відомщає.

З вірша постає не історичний Максим Кривоніс, а легендарний Перебийніс, якого нібито спокусила і причарувала чарівниця-ляшка і без якого гайдамацьке «військо сиротіє».

Жанр історичної балади був якнайбільш властивий творчості перших романтиків, в тому числі й Шевченкові.

Ох тим молодий співець не співає,
Що рідная мова, як свічка, сконає!
Ох тим той співець та у гуслі не б'є,
Що його слухати ніхто не іде!

Ці мотиви туги за минулим, замишування в старослов'янській поезії і еднають двох поетів, які найчастіше мали за первісне джерело не життя, а книжні враження та відгомони, що й породжували свого роду історичні стилізації в душі народної пісні:

Та припав співець до землі головою,
Покотились слізки із очей рікою.
— Ох, нене моя, ти рідная мати,
Чи нам тебе, рідна, уже не видати?

Розділив Ієремія Галка з Шашкевичем та Могилою і захоплення «Краледворським рукописом», перекладаючи звідти окремі пісеньки. Так, А. Могила переклав «Рожу» російською, Галка, як і Шашкевич, українською мовою:

Рожа
(Ієремія Галка)

Ой ти, рожо червоненька,
Зацвіла собі раненько:
Зацвіла та, бідна, змерзла,
Як ізмерзла — поблідніла,
Поблідніла — та й змарніла,
А змарніла — та й зав'яла,
А зав'яла — та й упала!..

Рожа
(Маркіян Шашкевич)

Ах ти, рожо, красна
рожо!
Чому рано розцвіла?
А розцвівши, ізмерзла?
А змерзнувши, зов'яла?
А зов'явши, опала?

Переклад Галки виграє в барвистості, Шашкевичів — у стислості.

Збірка «Вітка», що вийшла слідом за «Українськими баладами» 1840 р., в темах, мотивах, жанрових формах

нічим не різниться від попередньої. Були окремі реалістичні ноти в баладах «Пан Шульпіка» та «Щира правда», є вони і в «Бабі Гребетничці», але ще більше тут самоповторень у душі стилізації народних пісень та запозичень з інших слов'янських мов. Можна один за одним перечитувати вірші «Туга», «Голубка», «Дівчина», «Хмарка», «Березка», і щоразу буде приблизно таке:

В огороді березонька паркан оповила,
Чом до мене ти не ходиш, моя Галю мила.

Думаємо, що уже в той час подібні стилізації здавалися застарілими, оскільки вірші все ж писалися для інтелігентного читача. А коли порівняти їх з «Єврейськими мелодіями» Байрона, перекладеними тоді ж, у харківський період, Ієремією Галкою-Костомаровим, то кожному кинеться в очі відсутність у тих співанках з «Вітки» пристрасті, сучасного звучання, що, зрештою, залежало і не від такого вже потужного таланту автора...

Пізніше (в «Автобіографії») М. Костомаров досить критично оцінював свої поетичні та драматургічні спроби, зазначаючи, що «ухилився від суворої відповідності умовам віку, який узявся зображати, і поринув у пишномовність та ідеальність, розвинувши в собі останню під впливом Шіллера»¹.

Однак на честь автора слід сказати, що в пізніших поетичних творах він повністю реабілітував себе як поета-романтика, написавши елегії, медитації та балади, що достойні зайняти почесне місце в історії українського романтизму. Вони відзначаються більш критичним, реалістичним трактуванням історичних подій, осіб та

¹ Автобіографія Н. И. Костомарова, М., 1922, стор. 159.

явищ. Ієремія Галка, ще раз «народившись» на початку 60-х років, вміщує в «Основі» диптих «З антології», перший вірш якого «Еллада» проіннятий критичним духом до античної епохи, що вже само по собі не властиве романтичному світовідчужанню. Романтики про минуле здебільшого говорили з замилюванням, а тут:

Ти не спиняла дітей... вони гризлися з собою, як звірі.
Ти все шукала свободи — нікчемная грошей раба!
Ти прославляла війну людоїдну, і в Спарті проклятій
Пан для потіхи пускав злих на ілота собак!

І у вірші «Давнина» він іронічно говорить про богів грецької Еллади: як то недобре було, коли «світом безкарні боги управляли», і шкодує, що «Прометей нового немає...».

Чи не напрошується аналогія поступу Ієремії Галки з тією еволюцією, яку пройшов Шевченко від романтизації старовини до критичного на неї погляду, і чи не був сумирний професор значно революційнішим у своїх висновках, ніж ми досі це собі уявляли?

Значно поступовіші та загалом художніші змістом і формою пізніші балади Ієремії Галки, як-от: «Брат із сестрою», а ще в більшій мірі вірші «Спить Україна та руїни» та «Діти слави, діти слави!», які написані під безпосереднім впливом Шевченка, через що й були визнані в III відділенні творами Шевченка. Оці рядки Ієремії Галки з «Діти слави»:

Горе панству лукавому,
Що в гасло неволі
Обернуло хрест всесесний,
Гасло вічної волі!
Горе тим, що словом божим
Розум подавляли,
Для користі, для мамони
Правду уживали,—

знімають з поста ярлик «реакційного романтика», говорять, що під релігійною фразеологією нуртує дух протесту і осуду існуючого самодержавного ладу і на всю силу проповідується дух єдності і згоди всіх слов'ян — і чехів, і сербів, і поляків, і українців. Правда, тут проголошується здравниця і «орлові двуглавому», як в деяких віршах чеських романтиків.

Знов повернувшись до постаті митця, Костомаров у баладі «Співець Митуса», надрукованій свого часу в «Основі», дає вже зовсім іншу концепцію співця: то бунтар, що обстає за кривди народу проти князів, що «кують коромоли», будить піснею бажання війни проти кривдників та супостатів. Митуса говорить князю Данилу гіркі слова за усобиці:

Ріжтесь, кусайтесь, бийтесь, попелом Русь посипайте,
Пийте братерною кров, умивайтесь сльозами народу.
От до вас добрана пісня. Іншої вам не почути!

В революційній ситуації початку 60-х років романтизм набував виразно протестантських рис не тільки в Шевченка, а й у його побратима по Кирило-Мефодіївському братству, людини куди поміркованіших поглядів і меншого таланту, М. Костомарова.

На основі народних легенд написано баладу «Явір, тополя, береза». Поза своєю романтичною оболонкою твір сповнений реалістичних деталей з народного побуту і в загальному звучанні схожий на Шевченкові «Тополю», «Лілею» та «Русалку»:

Став молоденький — зелений явір,
Стала дружина — тополя біла,
...Стала матуся — береза біла.

Ще один варіант «Марусі» Боровиковського дано в пізнішій баладі Ієремії Галки «Наталя». В примітці до легенди автор вказує на спільне джерело всіх Світлан,

Марусь і Наталь: «Немецкое предание, о котором народная песня внушила Бюргеру мысль написать свою «Ленору», существует и у нас. Стихи, напечатанные курсивом, взяты из народной песни. Я отнес это предание к самому свежему историческому событию — осаде Севастополя англичанами и французами»¹.

Поетія німецького романтизму, а скоріш — німецького філософського ідеалізму відбилася ще в одному творі Ієремії Галки, «Зорі». Зорі навіюють йому песнімістичні думки про людську долю:

Зорі світять, як світили, і будуть світити,
А ми, на їх подивившись, ляжем в землю тліти.
Дражнить вічність чоловіка в темній високості,
А могила очідає його трухлі кості.

«Хоч, може, в трохи незграбному одязі,— пише А. П. Шамрай,— але ж як проречисто висловлена тут романтична Sehnsucht, мотив подвоєності між безсмертною думкою і тлінною оболонкою людини, трагедія людини «на пределе двух миров, вещественного и духовного», як каже А. Метлинський»².

Значущу думку зі значним «підтекстом» несе і російська філософська поема Костомарова «Юпитер светлый плывет по зеленым водам киммерийским», написана влітку 1852 року. Її високі літературні якості (написана вона гекзаметром) спонукали І. Франка перекласти поему українською мовою. В найновішому виданні творів М. Костомарова автор приміток пише: «Не важко помітити, що під пантікапейським царем поет мав на увазі сучасного йому деспота, душителя свобод Миколу І,

¹ Литературное наследие Н. И. Костомарова. Автобиография Н. И. Костомарова, стор. 231.

² Харківська школа романтиків, т. II, стор. 12—13.

а під його жертвою, безіменним поетом — самого себе»¹. Думається, що таке трактування розмови тіні царя з подорожнім трохи звужене. Проте осудження тиранії тут аж ніяк не двозначне, а перегук із настроями вічного мандрівника — безсумнівний. Знайшла в поемі відгомін і історія кохання самого Костомарова, розлученого з нареченою в день весілля, коли він був заарештований у справі Кирило-Мефодіївського товариства. Поема кінчається вигуком: «Скоро ли, скоро? Приди ж, дорогая свобода». Та, на жаль, «Утро являлось обычно, но ах, не светила свобода».

Осудження тиранії — ось чим кінчив свій шлях Ієремія Галка — Костомаров.

Покійний М. Т. Рильський, оцінюючи ті чи інші складні явища літературного процесу, часто висловлювався в тому дусі, що їх треба «спокійно переглянути». Звичайно, не все і не всюди треба переглядати, але вульгарно-соціологічні та інші надмірності справді іноді до цього змушують. Український романтизм — явище надзвичайно складне, а інколи, коли мова йде про пізній романтизм 50—70-х років, ще й мало вивчене.

Гріх було б відкидати наявність у романтизмі прогресивного та регресивного напрямів як з погляду ідейно-естетичного, так і з погляду формального. А проте навіть розгляд творчості А. Могилы та І. Галки приводить до висновку, що нові твори першого, А. Могилы, зм'якшують щодо нього «присуд історії», принаймні пояснюють причини його консерватизму, а розгляд пізнішої творчості другого, тобто І. Галки, і взагалі виводить його за межі «реакційного романтизму», оскільки ні за політичними, ні за літературними поглядами та практикою, особливо в 1850—1860 рр., Костомаров до реакцій-

¹ М. І. Костомаров. Твори, т. I, стор. 404.

них течій не належав, а, перебуваючи у фарватері Шевченка, відбив у своїх творах прогресивні настрої. Чи не знаменно, що Шевченко, повернувшись із заслання, «не пізнав» свого колишнього побратима, теж поета-романтика О. Афанасьева-Чужбинського, а з Костомаровим обнявся; як з братом, і до кінця життя перебував у найдружніших стосунках?

Отже, в пошуках справжнього місця і ролі в літературі двох «реакційних» романтиків, справді, доводиться дещо «спокійно переглянути», відкинути те, що не відповідає сучасному, зрілому, заснованому на історизмі, підході до літературних явищ минулого, а вивчення романтизму, особливо його пізніх видозмін,— продовжити.

Видаючи твори Амвросія Могилы та Ієремії Галки, ми мали на меті показати також стан тодішньої літературної мови, який визначається не лише діяльністю Шевченка, а й інших письменників, зокрема двох поетів-романтиків, що і в теорії, і в практиці приділяли значну увагу проблемам мови.

Кращі твори романтиків у всезростаючій прогресії відбивали реальне життя народу, його думи і помисли, розширювали духовні обрії тогочасної літератури і, таким чином, торували українській літературі шлях до реалізму.

Степан Крижанівський

АМВРОСІЙ МОГИЛА
(А.Л.Метлинський)

Поезії

ІЗ ЗБІРКИ
«ДУМКИ І ПІСНІ ТА ЩЕ ДЕЩО»

Ой в степу могила з вітром говорила.
«Повій, вітре, ти на мене,
щоб я не чорніла,
Щоб я не чорніла, щоб я не марніла,
Щоб на мені трава росла
та ще й зеленіла».

БАНДУРА

Кому, як не тобі, рідкоханку,
Отсю виспівував би я співанку?

Та чи ви вже, братця, не чували
Про старого козака-співаку,
Вспом'янім лиш його йому ж в дяку!
Бо вже які й чули, позабували...

Про гетьмана чи про гайдамаку
Дід заспіває, а бандура заграє,—
Плаче бандура, мов оживає:
Жаль візьме дитину, візьме і бурлаку!

Його бандура, схоче він, завне,
Його бандура й вороном закряче,
Мов та дитина, жалібно плаче...

Сльози поллються, серденько ние,
Де ж ти дівався, та старий співаче,
Ой заспівай нам про життя козаچه!

ДО ВАС

Будьте здорові, дядьки та братця!
А дайте лишень за бандуру узяться
Та на бандурі розігратися,
В старині-бугальщині покохатися!

Ой не лізь, дядьку, в високії хати,
Бо там із тебе будуть глумувати!
Ой не лізь, дядьку, в панські хорони:
Там не чувати дідівської мови!

Возьми, дядьку, гострий спис,
Сядь на коня — та й у ліс!
Там на волі, на просторі
Скакатимемо доволі;
Долі в полі спатимемо,
Собі долі шукатимемо!

За білії руки панянок нам не водити
От по тому гладенькому, ніби скло, помості...
Нам, братця, нам, братця, вже нам не ходити
Та до панів, до панів тих великих у гості;
Нам, братця, нам, братця, під конем трошити
Ворогів наших невірних проклятії кості...

Або в морі
На просторі
Цареві служити,
Славоньки шукати,
Ворога губити,
Та щоб наших було знати!

Гей, братця, гей, братця, то наша дорога,
А не місце тепле в панського порога!

ЗРАДНИК

Хто тебе, рідно, рідний зневажає,
Хай той на чужині серця не має,
Та щоб до кого в горі притулитися,
Та щоб було з ким горем поділитися!

Хто свою віру, хто край свій покінне,
Хай той без роду на чужині згине,
Згасне його око, душа почорніє,
Замре його голос, серце зотліє!

Він од бога долі не знатиме,
Тільки од бога кари він ждатиме!
Де він стане, де він гляне —
Й чорний ворон літять стане!

Хтось ворону його вкаже,
Заздалегідь уже скаже:
— Ото ваша
Буде паша!

Як його злії кари каратимуть,
Батьки й малим дітям казатимуть,
З хрестом вони казатимуть стиха:
— Отак, діти, не дай боже лиха!
Отак, діти,
Не робіте!

Зрадник од людей ласки не знатиме,
Сам він од себе в пущі тікатиме...
Його рідне слово в пісні не грітимо,
Йому пісня в серці углем горітиме...

СТЕП

Ідемо з батьком степом серед ночі;
То як мій коник заграє, заскаче,
Зараз чогось мому батькові в очі
Сльози навернуться, мов він заплаче...

«Чи не спитав,
Чого плаче
Він, козаче?»

«Ох, чи знаєш,— каже,— хлопче,
Який степ твій коник топче?»—

«Що ж він каже,
Коли зна вже?»

«Хто тут бився, в степу мчався?
Хто втікав, кого лякався?»—

«От же й чули,
Та забули...»

«Чув, чиї отсе могили,
Чув, чого тут вовки вили?...»—

«Бач, від чого
Він, небого...»

«Колись, мій синку, ми тії могили
Трупом та трупом начиняли;
Колись, мій синку, ми в тії могили
Злих ворогів, було, спати клали...»—

«Бач, од чого
Край могили
Вовки вили!»

КЛАДОВИЩЕ

Дивляться з неба ясненько срібні зірки;
Мають-біліють над могилками хустки.
В тих могилках попід чорними хрестами
Труни та труни все з козаками, з молодцями.
Як то в великдень засвітять впершу свічки,
Як в усі дзвони вдарять, встають козаки;
В того шаблюка при боці, той з батіжком;
А проміж ними вже дехто є й без чуприни...
Як ото вийдуть вони на світ з домовини,
Гомін, як в бурю, і грім — луною кругом:
Чи батьками оті німці загнущались,
Що чуприни вражі діти одцурались?
Трохи й кращі були й єю потішались!
Колись єю з України нечисть ми змітали,
Тільки що із головою її віддавали.

СПИС

У батька є гострий спис,
А довгий спис, довгий, та не сєє!
Бо як на стіні повис,
Щось довго вже в ділі не буває!
А мати як візьме спис
(Вона павутину їм змітає):
«Лихий його нам приніс»,—
Батько каже й сумно поглядає...
А сотник раз зирк на спис —
Як крикне, мов в серце спис встромився!
Вхопив, на коня, та в ліс
І всю ніченьку в пушах носився...
Він вранці вернув нам спис:
«Ману, напустив,— каже,— біс;
І сам я не знаю, як сказився!»
А батько мій і проговорився:
«Давно вже костей він не ламає!»—
«Е! бач,— я на думці,— чом не сєє...»

ЧАРКА

Є в нас, братця, чарка на полиці;
Та вона, та чарка, срібна, старосвітська!
В старину жили батьки в світлиці
И частували єю вони ціле військо,—
І по повній козаченьки випивали,
І наших батьків гетьманами наставляли...
Далі дужче й дужче вони гомоніли,
Поки вони на вороних та не сіли...

Далі на орду літали,
Орду тую побивали!

Срібна чарка по столові вп'ять ходила,
Громадонька веселенька гомоніла!..

Вже з якого часу нема того війська,
Позосталась тільки чарка старосвітська!
Вже з якого часу немає й світлиці,
А ще блищить срібна чарка на полиці!
Вже з якого часу всюди тихо-глухо,
А зосталась проклятушная сивуха!

Один козак позостався: серце ние, заниває,
Мов на серце сирий туман

тяжко-важко налягає!

Як про військо він згадає,
Він по повній наливає
И за все військо випиває...
І куняє, й випиває,
И випиває, і куняє:
Отак віку даживає!..

КОЗАК, ГАЙДАМАК, ЧУМАК

На воронім коню їхав козак
Горою, долиною,
Проміж калиною;
Він розмовляв з милою дівчиною.

На своїх двох лісом йшов гайдамак;
Проміж ліщиною
Йшов він з дубиною.
З лісом гукав — з своєю родиною!

Чвалав за возом чумак-неборак
Низом, травиною,
З своєю скотиною
Та й балакав з лихою годиною!..

— Дівчино, прощай!
Гей, не гайся! На ворогів, коню!
— Ох, прощай, козаче! Та обороняй
Мати Україну й мене, її доню!

— Дубино, махай!
Шукай, добувай мені долю!
Кого хоч, моя дубино, зачіпай:
В лісі, в пуццях маємо ми свою волю!

— Синку, поганяй!
З нікчемного краю та до моря...
Почвалаємо ми на чужий лиш край:
Може, в морі втонем—там не стільки горя.

КОЗАК ТА БУРЯ

Як то в бурю по небові галас постане,
В чорних хмарах так грякне, що страх!
І за хвилею вирине хвиля та й гряде
І озветься в лісах, на горах:

«Чи не той то козак, що де стане —
І земля там потане?
Чи не той то козак, що де гляне —
І трава там зов'яне?»

Чи по степові з вітром гарцює не той то козак,
Од якого тікає татарин і лях?
Чи не він то гука, перескокує гору й байрак
І на вражі полки силе кару і жах?»

Як же то вранці
В червоній хмарці
Сонце впливає,
Чи не з чужини
Та до дівчини
Козак приїжджає?

Не одсувайте квартирки в вікні,
Не обступайте широких воріт,
І старі, і дівки, й молодичі!
Бо вже не грає козак на коні,
Бо вже не стогне земля од копит:
Вже умер чорнобривий, умер білолиций!

Як він вертався з краю чужого в свій дім
Та як він їхав в долині,
Буря повстала, загуркотіло, і грім
Впав, повалився в долині!

Як розігнало ж ті хмари і геть понесло—
Глянуло сонечко, знову усе процвіло!

Що ж то в долині? Чи дуб рясний ліг?..
Ні, козаченько найкращий поліг!..

ПІДЗЕМНА ЦЕРКВА

Випитував я декого з старих,
Котрі ще ляха й унію видали,
Як діялося, що колись було...
А що, миряни, слухати б бажали?

Казав мені один чернець ось так:
«У Києві всьому, всьому зачало:
Та і старий, старий же він козак!
Того ще й не було, те піростало,—
Давно, давно вже Київ панував:
Його церкви аж хмари зачіпали,
І шапку хоч би хто йому здіймав,
Так далі слави вже йому не стало!
Та на Дніпрі ж таки була і Січ...
Так споминать не дуже б то пристало;
Та не к сьому-таки наша і річ,
А річ про те, як церківця запала.
Поки жили козак, списи й шаблюки,
Не добував нічого даром лях!
Вже стерпів і козак чимало муки:
Вмирав на палях він і в кайданах...
Йй попанував в лісах і по степах!
Далі — не стало списа і ручниці,
Прийшлося здать і стіни, і бійниці!
«Що міркувать! чи доля, чи недоля,—
Мовляв народові з ченців один,—
Од бога все...»

Аж сумно... далі з церквою, шарах!
Пішли під землю дзвони і пропали...
Та й досі, кажуть, як умре козак,—
Гудуть ті дзвони, плачуть, мов з печалі,
А іншого так — диво! — за життя
Ще на світі ті дзвони поминали...
Є чутка: вже не жди з того пуття,
Кого отак ті дзвони поминали:
Таких без слави й жалю, як сміття,
З-проміж людей смерть вічна вимітає,
Нема про нього на світі чуття,
Нема й могили — в землю западає!»

ДО ГОСТЕЙ

Ми до гостей приязні хоч коли!
Кинем для гостя і плуг, і воли.
Підем вказать йому стежку до хати,
З гостя нізачо не візьмемо плати;
Бо нам казали розумні батьки:
Божою ласкою овоц — садки,
Жито з пшеницею родить нам поле
Не для одних нас, на всякого долю!
Як чоловікові ми не дамо,
Бог покарає, — самі помремо!
В сльоту, зимою ми приязні:
Стукне гость в перші чи в треті півні,—
Встанемо, кинемо сон і роботу,
Встанем, відчинимо гостю ворота.
«Гостю! ночуй в нас, і постіль отсе,
Є і для коників, є в нас сінце...
Бач, який вітер мете і гукає!
Тільки не внось свого, гостю, звичаю...
Батько казав, що, як свій оддамо,
Ми і дітки наші пропадемо».

ПІШЛИ НАВТІКАЧІ

Світлив місяць, світлив з-поза хмар...
Два козаки на конниках утікали:
Вони ж ото з України утікали,
Пильно з України, мов від карі.

Дібровонька над водою, знай, шуміла,
Щось Дніпр-воду дуже колихало:
Чи то вона, та діброва, гомоніла,
Чи козаки з Дніпром розмовляли?

«Не покидайте рідную, дітки, мати,
Не беріте далекого шляху;
Бо нікому на ворогів буде стати,
Бо достануся татару й ляху!»

Найдуть ворога на мене чорні хмари,
Литимете кров на чужім краю!
Мене вже ховати кластимуть на мари,
Спатимете на тихім Дунаю!

Коли ж з'їла уже ржа списи й шаблюки,
Вам огидло ходить за волами,
Зруйнували й віру вороги-гадюки,—
Не втікайте, козаченьки, самі!

Візьміть лишень нашу славу ви з собою,
Нехай буде чути й за горами...»
Гомоніло, гуло над Дніпром-водою,
Тупотіло горами й долами.

ПОКОТИПОЛЕ

Восени ми тряслись в таратайці в село;
Вже на нивах нічого тоді не було,
Тільки що покотиполе вітром несло.

Ото з дідом тряслись: воно все, бач, не пішки!
Сам покійник держав, далі дав мені віжки;
Тютюн вийняв та й люльку повненько напхав,
Запалив, в зуби взяв, розкурив та й казав
(Коли схоче, розумно старий, було, каже):

«Ось послухай, малий! Як що в серце заляже,
Коли хоч, щоб не визнав того чоловік,
Не кажи і билинці, не тільки що жінці:
Бо в жінок, знає світ, дуже довгий язик...
А по-моєму, лучче не мов і билинці!
Отсе раз! А ще й те, що від карі лихий
Не втече; таки бог покарає святий,
Хоч зайшов би, де й вітер не здума повіять...
Так, по-моєму, лучче лихого й не діять!

Восени два товариші із заробітків ішли,
А один із них був чоловік нехороший:
Він товариша вбив, щоб загарбать його гроші...
Те сподіялося, як жнива вже пройшли
І у полі з людей не було нікогісінько;
Як на поміч зарізаний кликав, стогнав,—
Тільки вітер озвався, що в полі блукав,
З покотиполем мчався по ниві пустісінькій...

Умираючи, їм він казав-завіщав,
Щоб од помсти не втік той лихий чоловік...
От і другі жнива вже прийшли через рік,
Мужик з жінкою в полі якось запізнилися...
Коли се мужикові причудився крик:
Покотиполе по полю з вітром котилося!
Він іпершу злякався, далі засміявся,
Та й не стерпів — і жінці своїй він признався
(Бо вже в полі з людей не було нікогісінько).
Каже: кликав на поміч на ниві пустісінькій...
Через три дні село уже знало, й не втік,
І від лиха не втік той лихий чоловік...
Бо в жінок, знає світ, дуже довгий язик!»
Віжки в мене узяв, потряслися в село...
А на нивах скрізь пусто та пусто було,
Покотиполе вітром несло та гуло.

БАБУСЕНЬКА

Старую бабусеньку згадаю!

Вона мене кохала: піснями пеленала,
Рідним словом кормила, рідній мові учила;
Старую бабусеньку згадаю!

Згадаю старую сиротину, бо вже її родину
Давно взяла могила, і землею здавила,
Й кропивою прикрила, дощем-снігом змочила.

Бабусенька була сиротина, бо вже її дитина,
Що цареві служила, головоньку зложила,
В степу-полі заснула, грому й вітру не чула...

Про козака вона співала:
Як його мати проганяла, дібровонька гомоніла;
Як його вона викликала,

з степу чутка летіла,
Що він з вітром там грає, його дощик вмиває,
Розчісує його густий терен!

І про того козака співала,
Про якого могила з вітром говорила:
Зозуленька над ним плаче,

його коник в степу скаче,
Над ним чорний ворон кряче;
Кряче, налітає, очі висмикає,
кров'ю запиває...

І про його бабусенька співала!

Та ще бабусенька згадала,
Як зозуля кувала, лихо віщувала;
Як чорная година списи, шаблі трощила

І довгую чуприну в крові помочила
Та й в глибокую могилу зарила.

Бабусенька мені співала,
Мов осінь листя зривала і в осоці шелестіла:
Вже спав голос, бабусенька хрипіла;
Вона ж таки співала, вона ж таки співала!

ДИТИНА-СИРОТИНА

Як тільки гульк на світ свята неділя,
То й стане зараз веселіший світ...
І вийде сонечко, мов на весілля,
Червоне й гарне, як та рожа-квіт.
Дитина біля церкви смутна, тиха:
Хіба одній їй яке лихо?

Старе й мале до церкви, знай, пильнує,
Бо дзвін давно вже кличе: бов та бов!
Співає дяк, аж все сусідство чує;
З кадила дим по церкві вже пішов...
Одним-одна на улиці дитина,
Й старенькая на їй свитина.

Посипали вже з церкви чоловіки,
Хлоп'ята, молодичі і дівки;
Ось по дворах пішли старці, каліки,
Частуються, кому кого з руки...
Дитину щось ніхто не привітає
І на пиріг не закликає.

І сонечко вже піднялось... палає...
Пан зачинив вікно, мух вигнав, спить;
Хто лущить соняшник, горіх кусає,
А дехто так під хатою сидить...
Дитина ж та попід тином блукає:
Чи то й хатиночки не має?

В піску на сонці дівтора іграє
В біленьких сорочках... Прийшло й воно...
Ніхто його і словом не займає:
Між ними все собі одним-одно...
Чи мир тому, мов травка, зеленіє,
Кому, мов сонце, щастя гріє?

Он біля церкви вп'ять, бачу, дитина...
Перехрестилося та й дальш бреде:
Тим шляхом дяк, та домовина,
Та піп з кадилом інколи іде...
Прийшло та й сіло собі на могилу;
А їх багацько зеленіло!

В вечерню дзвони вже людей скликали,
І аж поза селом гуло: бов, бов!
Над гробовищем ластівки літали,
Вітрець на його з поля йшсв...
Воно к землі, мов к рідній, прилягало,
З могилою мов розмовляло...

Й радесенька дитина уставала,
Мов рідних батька й матінку знайшла;
На сонечко вечірне поглядала,
Мов рідная там хатонька була...
А сліззоньки ясенькії, як скло,
Кап, кап з очиць... І в церков йшло.

ДУМКА ЧЕРВОНОРУСЦЯ

Все ся втихомирило, либонь, заснуло...
Вже по вимощених улицях не грякотить,
Не лящить і голосний москаль: кипить,
кипить!..

Деколи гукне на башті, й понесеться
Гук по городові, і мале жахнеться...
А ніхто не вештається і не гомонить,
Тільки з криш залізних дощ то кана,
то дзюрчить!..

Все ся втихомирило, либонь, заснуло!

Край в цю пору згадує мі ся частенько,
Де густі луги, садочки зелененькі,
Й хаточка з-між них біліє панянкою,
І в садках, в гречках, в лісах пасіки
і бджілки;

Де святки з колядкою, весна з веснянкою,
І такі чудні казки, кумедні загадки;
Де дівчина із піснями, з чорними бровами,
Де жила старовина, поки жили батьки!

Хто тя, краю милий, хто по волі кине?
Хто к ті із чужини, краю, не полине,
Із-за моря думкою, з-за гір голубкою?
В безрідного душа в'яне, серце стине;
Полину ж к ті хоч думкою-голубкою!
Тяжко-важко, тяжко-важко на чужині:
Чужина мя не родила і не колихала,
Мя не годувала, може, й не бажала!

СТАРЕЦЬ

Не до конца забвен будет нищий.

Вітрець передзимній, вогкий, холодненький
В поблеклій діброві листом шевелив, шелестів,
Йшов старець з торбиною, сивий, старенький,
По листю червоному й жовтому, лист хрупотів!..

«Колись-то, як бог ще не взяв в мене
батька і неньки,
В сю пору на тік, було, возим стіжки...
Було в нас усього: і хатка, й садки
зелененькі —

Вишневі, грушеві, медок і бджілки!..

Умерли — злі люди прогнали з хатини
І старцем пустили малого мене...
Схиляю головку старому й дитині,
Мені й ненароком ніхто не кивне!..

По селах тиняюся, сплю коло тину;
Нерідні, чужії і хати, і тин!..
Мене, може, вітер в лихую годину
Зорве, як билину... не бовкне і дзвін!..

А ще і для мене бог на світі радість зберіг:
В село причвалаю в неділеньку вранці,
Та й слухаю... бов! то я в церкву,
мерщій на поріг!..

То дом не чужий і для божого старця!..»

Вітрець передзимній, вогкий, холоденький
В діброві пожовклій листом шевелив,
шелестів...

Дзвін бовкнув...

Йшов старець швиденько-швиденько,
А далі втомився, схилився, присів та й зомлів.

КОЗАЧАЯ СМЕРТЬ

*Посвячено Петру Петровичу
Артемовському-Гулаку*

Свати попонша и сами полегоша.

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,
Як на ляха козак налітав,
В нього спис запускав;
Там тихо по білому степові сивий
Туман розлягається...
Ясний місяць то із-за хмари погляне,
То в хмару ховається.
Степ-земля рідну й нерідну кров допиває;
А проміж трупами стогне, мов розмовляє:
«Батьку, батьку! Мені душно, мене пече,
В горлі засихає!»—
«Синку, синку! Біля мене все кров тече,
Водиці немає!»

«Батьку, батьку! Хто по нас в степу заплаче,
Хто нас поховає?»—
«Чуеш, синку? Чорний ворон в'ється, криче,
За дяка співає!»

«Батьку! Із-за плечей мороз подирає,
В серці стине, стине...»—
«Трупом вкрийся, кров'ю вражою умийся,
Щі їх не трохи гине!»

Отак розмовляло, далі застогнало,
А далі й замовкло... тільки кров дзюрчала...

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,—
Ворон крякав, літав,
І спускався, й на трупах сідав...

Чуеш, як і вітер засвистів, загомонів?
Плаче, оплакує козаків, своїх братів!
Кості по степах в пісках ховає,
Пісню поминальну співає...

ГУЛЯНКА

Зрше на заповнені зраки, н п'яньмъ
срдце имаше.

Вже не по першій п'ємо отсе чарці;
Так ізгадаймо про дещо ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло
І гуркотіло, стогнало, ревло!

В чорних хмарах, чорних хмарах
З небом місяць і зірки;
Червоніють в чорних хмарах,
Грають, грають блискавки.

Гряк — і далеко загуркотіло!
Вітер схватився — і загуло!
В лузі, в діброві загомоніло;
Море повстало і заревло!

Тріскотня в борах, бо сосни вітер і грім
стріляє;
Галас! Грім і вітер землю й море б'є, карає!

Вже не по першій п'ємо отсе чарці;
Так ізгадаймо про дещо ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло
І гуркотіло, стогнало, ревло!

В село, на криші хат, в соломі,
Чи од землі, чи то од грому,
Прожорливий лихий огонь прийшов;
На кришу з криші він, червоний, йшов,

Як од овечки до овечки вовк...
Хто спершу і кричав, далі замовк:
Пожар гарцював по селу дуже шумно;
Стояли, дивилися люди... аж сумно!..
Земля стугоніла, огонь гуготів, і стогнало село:
Дим, вітер й огонь там боролись, тріщало, реvlo!

Вже не по першій п'ємо отсе чарці;
Так ізгадаймо про дещо ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло
І гуркотіло, стогнало, реvlo!

Текла червона ріка,
Як лях ішов на козака;
За ним, під ним, над ним
Вогонь, і кров, і дим!
Шаблі бряжчали,
Списи тріщали!
Трощили кістки копитами,
Мостили містки головками.
Скакали на вороному коні,
Стогнали долі в червоній крові...
І ручниці, і лук — пук, пук, пук, пук!
І то ворог, то кінь — геп, гуп, геп, гуп!

Вже не по першій п'ємо отсе чарці;
Так ізгадаймо про дещо ми, братця,
Щоб воно з нами шуміло, гуло
І гуркотіло, стогнало, реvlo!

Ні! крик то ще не крик, який учує ухо
І до якого мир привик.
Ото страшніший крик, як тихо-глухо
Замовк язик, бо в серці крик...

І мовчки, тихо-тихо
На мир находить лихо.
Як потухне сонце, крик такий по миру гряде,
І проснеться, і з могил, що спало в них,
повстане...

Отже, й не весело, як то й не шумно...
Слухайте, братця, як тихо і сумно...
Бов!.. То по мертвому бовкнуло в дзвін...
В церкву ходімо, богові вдармо поклін!

ШИНОК

Галас, гук і крик,
Аж трясеться шинк!
Хто пісню заводить,
Далі й занявчить;
Із барил дзюрчить,
Все ходором ходить:
Брязкотня чарок,
Шкваркотня люльок,
Тріскотня лавок,
Трясється шинок!

Чи не до утрені кличе то дзвін?
— Ні, то з мирян хтось тельнька

з похмілля!
Чи то по мертвому бовкнуло в дзвін?
— Ні, то вінчає піп, на весілля
Завтра збереться ціле село...
Бач, в усі дзвони як загуло!

Старий каже, що він сиротина,
Одним-один, як в осінь билина:

Давно в його катма жінки,
В його катма й діточок,
Тільки й рідних, що шинок!
Нікому й весілля одбувать,
Окрім себе, нікого ховать!

Не з-так старий: «Жінка є,
Є ще і дитина;
Та як вин'є — й жінку б'є,
Плаче і дитина.

Тим він дома і не п'є,
А в шинку з кручини».
Хлопець каже: «Ще поки пора,
То й гуляй, кричи: тарарара!

Старість швидко причвалає;
Хай же вона утікає,
Старість, навісна мара;
Крикнем, гукнем: трарара!

Батько дуже вже розумний,
Того дома в нас так сумно;
А в шинку не з-так розумно,
Зате шумно і не сумно!

За чуприну смерть хапа,
Йди з гріхами до попа;
У шинку не та пора,
Кричи, гукай: трарара!»

Чи не до утрені кличе то дзвін?
— Ні, то з мирян хтось тельнька
з похмілля! —

Чи то по мертвому бовкнуло в дзвін?
— Ні, то вінчає піп, на весілля
Завтра збереться ціле село...
Бач, в усі дзвони як загуло!

На дзвіниці гуло,
Розбудило село.

Зирк: червоний півень встав
На шинку та й заспівав,
Вітер засвистів і з півнем заспівав,
Чорне і червоне пір'я роздував...
Сонце встало; вже в шинку не гомоніло
Бо що гомоніло, все вже почорніло,
Почорніло, погоріло,
З вітром полетіло!

Н І Ч

Мені в пам'ятку ніч, як
Сіли в човен старий — дяк,
Дяк та я, та й махнули.
Та і тихий лежав
Тоді Псло,
І гладенький блищав,
Якби скло:
Верст за п'ять, либонь, чули,
Як шубовсне весло,
І мов срібні зірки,
Заблищать крапельки,
І притихне вп'ять Псло...
Дяк казав
(Бо читав
Вже книжок він доволі
І у церкві, і в школі;
Бо на те вже і дяк,
Щоб книжки ті читать!) —
Він казав: «Отже, бач, глибоченько на дні
Мов маленькі рибки,
Ті ясенські зірки?
Та ще з ними і місяць, вони не одні!
Воно й чудно, хто з розумом гляне!..
Отже, он — що: як сніг навесні
Ще деньок поблищить, та й розтане;
Як трава восени на землі
Зелененька, а завтра й зів'яне;

Снігу літом, зимою трави вже немає,
Хоч де хоче нехай чоловік пошукає:

Колись світ так зів'яне, розтане!

А хто вмер, той устане, погляне:

Уже сонця немає,

І землі вже немає!

Тільки те, що він на світі діяв,

Коли доброго що там посіяв,

Зійде в небі, й зіркою засвітить,

І до бога стежечку освітить...

Хто посіяв лихо, тому лихо зійде:

Темно, темно... і до бога він не дійде!

Йому вічно блукать,

Дарма раю шукать,

В серці пекло нести,

І літять, і брести,

І брести, і літять,

В серці пекло нести,

Дарма раю шукать,

Йому вічно блукать!

Отже, чув ти? Божий світ розтане і зов'яне.

Як трава ув осінь в'яне, сніг весною тане;

Хто що в світі діяв, в бога ся зостане;

Бог так каже... Як він каже, так і стане!»

ПОЖАР МОСКВИ

Царство білого царя широко розляглося,
Од восходу до заходу сонця простяглося,

Є там чимало місця для сили,

Місця чимало і для могили.

Тісно вже в німця, тісно і місця не раз

Для гробовища в його землі, либонь,

не ставало;

З силою-раттю йшов тоді німець на нас,

Для гробовища рідную землю ми уступали

І до землі аж німців списами ми притинали,

І в глибоченьких, рідних, біленьких снігах
ховали.

Ще недалеко із миру утік

Пам'ятний Москві і мирові рік,

Як півнеба зірочка мітлою застидала,

За гріхи по всіх усюдах кару розмітала:

Француз із німцем побратався, край наш
псував,

Вішав і різав людей, церкви обдирав.

Як же цар загомонів, та як сипнули,

Як з усіх кінців гостей жарнули:

Самопали

Як ревнули,

Задзижчали

Кулі, кулі,

Засвистіли

Стріли, стріли,

І козацький гострий спис
В ребра ворогів поліз...
Як од коси покоси, ворог до землі лягав,
Кров'ю чужую землю поливав і полоскав...

І козаків із могили в час той викликали,
Щоб уставали на поміч, Москву рятували:
Знову чубатий на конику в полі гасав,
Москву святую із-під ворога визволяв.

І наших костей полягло
Тоді коло Москви чимало;
Та так їх чимало було,
Що й воску на помин не стало!

Та що ж, ми одну запалили їм свічку —
Про свічку таку ще й світ не чував,
Яку ми спалили одну, невеличку
За тих рідні душі, хто нас рятував...
І Москва, як божая свічка, огнем зайнялася,
І Москва, як ворога кров'ю, огнем залилася,
Як зірка з мітлою, що в небі стояла,
Півнеба червоним хвостом застинала;
Вона гуготіла, вона клекотала;
Стогнала, тріщала, ревла і бурхала,
Як хмари та хмари із черева дим,
А в них гуркотів з блискавками і грім...
Таку братам на поминки ми свічку
Для бога спалили одну, невеличку;
Вона ж нам од бога купила ізбаву,
З нас тяжкую кару зняла:
Із рідного краю, мов зірка мітлою,
Всю нечисть-чужину змела!

В'ЯЗОНЬКО

(Пісня)

«Ой в'язоньку молоденький,
Чому рано опадає,
Чому по полю літає
Твій листонько зелененький?
Та чи вже ж то роса з неба не спадає,
Чи сонечко землю вже не пригріває?»

А є в'язи вже й старії,
А ще на їх зеленіє,
Й вітер по полю не сіє
Їх листки уже сухії,
Чи то вітер на їх одних стиха віє?
Чи їх роса поливає, сонце гріє?»

«Ні, братику! Й мене роса м'є,
Й мені сонце тепло посилає;
Не те, щоб долі мені немає!
Та в чужині серце мені ніє...
Того ж бо то і лист рано опадає,
Хоч, братику, мене й вітер не хитає!»

ДОБРИДЕНЬ!

Добрідень!
Глянь, який усюди день:
Світ вже в хаті й надворі;
Вже зібрались косарі
Та в клепала дзень, дзень, дзень!
Добрідень!

Годі спати!
На роботу уставать
Спозаранку привикай,
Та й мене лишень не гай:
Бо пора й почастувать!
Годі спати!

ГЛЕК

Посвящено Грицькові Основ'яненкові

Йшов Глек Петро уже пізньою добою
Від панотця, та й так балакав сам з собою:
«Ні, ні, панотче, ні! Щоб помилився
Та не в своїй я хаті опинився...
Ні, ні, сього не буде вже зо мною!..
Доба, бач, пізня... Та й сею добою,—
Хоч трохи, бач, і випив, сількось!— дочвалаю
Таки до хати... Вже і мріє із-за гаю!
Ось божії на небі зірочки,
Мов на великдень в церкві свічечки,
'Дна за другою блись та блись,
А дали всі і зайнялись!..
А онде й молодик! Здоров був, молодиче!
Еге, чи він то чує, як його хто кличе?
Заліз собі за хмару, та й куня!
Та де це я? Отсе іще пеня!
Он там щось бовваніє, мов стіжки...
Так не стіжки... е, бачу, могилки!
Се гробовище, бачу! Онде мріє
Й зелений хрест — старий там сотник
тліє!
Та що то був з його колись за чоловік!
І довго жив: таким дай, боже, й довгий вік!
В неділю, в свято спозаранку
Оце ворота і оддзаяпить:
Іди, іди, хто тільки втрапить,—
Є всякому горілки чарка.

Й усе! Е, вже таких, мабуть, нема на світі!
Хоч так-таки перебери в усім повіті,
Хоч з свічкою шукай, нема-таки, нема!
А вже ума того було в нього, ума!..

А осьдечки й Семен Патика,
Хоч голова була й велика,
Та розуму вділив господь їй трохи:
Все жінки, було, слуха він, Явдохи!
Чи до людей піти, чи жито жати,
Чи то другая деяка робота —
Усім Явдоха вже розпоряджає!
Ну, так що вже не вийде, було, з хати,
Не тільки щоб без жінки за ворота:
Воно б то й чудно, а в людей буває!
Е! не такий був Опанас Куліш:
То, бачиться, лежить він в ліву руку...
Голінний вдався на усяку штуку;
Чи віз, чи колесо, чи то леміш
Полагодить тобі або сокиру,—
До його йди: він вже такий... хоч що утне!
З біди не раз визволював він і мене,
Та йшли до його із усього миру!
А його жінка ще к тому й знахарювала,
Та таки так, що декому і помагала.
Побіля його і Юхим Стонога:
Так нізавіщо згинув він, небога!
Поки не зстарівся, було завзяття,
Була худібонька, і люди поважали;
А як на старість поховав він зятя
Й дочку, так таки те, що від печалі,
Та й так — від чого, хто його вже знає,—
Щодня, сердега, він в шинок, було, чвалає...
Не те щоб сам він пив — він і людців частує —
Так, бач, було, вже дуже часто чимчикує!

А далі пінавіщо звівся...
Зимою якось запізнівся
(Та і лиха ж була година!) —
Закляк, сердега, в хуртовині...

Он там, біля верби, Олекса Шпичка:
Русявий чоловік, а хата невеличка,
І по сусідству жив — кумедний чоловік!
Ну так, що в вигадках пройшов його весь
вік...

І видумав він на своїм віку чимало,
Та все за ним собі в могилу почвалало.
Оце, було, сидить він в мене або в кума,—
Всі торохтять, а він тихесенько... все дума!
А там, гляди! по-своєму млин і змайструє.
«Та це не млин!» — з розумних дехто, було,
скаже;

«Ні, ні...» — москаль народові, було, толкує.
А млин тобі, як дьогтем він його підмаже,
Як піде було драть — і вітру мов немає,
Дере він, крилами, як той орел, махає.
Оце майстри: «Навчи, будь ласкав!» —
та з поклоном!

А він: «От бозна-що! Хіба воно так трудно?
Подумай лишень сам; хіба подумать нудно?
А вже навчить не вмію! Бий хоч макогоном!»
Не тільки те, й узла по-нашому не зв'яже,
А все по-своєму: «На те і розум!» — було
каже.—

Тче і павук таку, як батько, павутину!
Таківський був! Отже, пішов у домовину...

В оцім кутку Лящі; їх на селі
Було не трохи; отже, всі в землі!

Один із них... Павло... так той аж в монастир
Пішов, до Києва, та й у ченці постригся:
Спасенний чоловік!.. Вже, може,
й присвятився...

Як зійдуться було, то як почне псалтир ---
Е, вже письмо, покійник, знав він дуже!
Воно хто його зна, що він таке читає,
Так сльози котяться, й мороз всього проймає...
А він собі чита, йому й байдуже!
Як в Київ раз пішло наших з села чимало,
З ним бачився наш Федір Покотило.
«Не те, — казав, — вже і в ченцях,
як то бувало!»
Урем'я б то усе переробило!..

Всі полягли! Садки, ставки, і хати,
Й діток покинули, хто був жонатий!
Тут матінка моя й покійний батько:
Од них малим zostався я, й мене
Прийняв Михайло Квач, покійний дядько:
Його за те бог в царстві спом'яне!
Е, вже таких нема, вже вивелись між нами!
Він з Запорожжя був, та як, було, почне
Про старину... Вже вивелись такі між нами...
Він взяв мене, довів до розуму, женив...
Бог дав, було, й діток, та в світ пустив
Ненадовго... І жінку розлучив зо мною...
Уп'ять я на світі zostався сиротою...»

Так Глек старий балакав дуже, далі тихше,
А там замовк, схилився на могилу...
До церкви вранці йшли, до його —
він не дише;
Взяли та й положили в домовину.

СМЕРТЬ БАНДУРИСТА

Утрудихся зовий, ізмолче гортань
мой, буря потопа мя.

Буря вие, завиває,
І сосновий бір трощить;
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грякотить.
Ніч то углем вся зчорніє,
То як кров зачервоніє!

Дніпр клекоче, стогне, плаче
Й гриву сивую трясє;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе.
Грім що гримне, в берег грядє —
З пуці полум'я прогляне.
Те не дивно, що так шумно,
Що раз по раз блись та гряк!
Те дивніш: співає сумно
Над Дніпром старий козак;
Пісня з вітром розлітає,
Мов той вітер братом має...

«Грім напусти на нас, боже, спали нас
в пожарі,
Бо і в мені, і в бандурі вже глас замирає!
Вже не гримітимо, вже не горітимо, як
в хмарі,

Пісня в народі, бо вже наша мова конає!
Хай же грім нас почує, що в хмарах кочує;
Хай наш голос далеко по вітру несе,
Поки вітром, як лист, нас з землі не стрясє;

Хай і Дніпр стародавній 'д нас пісню почує,
Поки він нас в море не внесе, не кине,
Поки мова й голос в нас дотла не згине!
Хай луною по степові голос іде
І по пушах дніпровських між звір'ям гуде!

Може, звір, може, й бір,
Степ та вітр, море й Дніпр,
 Може, хмара,
 Грім і кара
І бандуру, і мене
Козакові спом'яне!

Як сивий степ білітиме,
Як чорний бір шумітиме,
Як звір в пушах ревітиме,
Як блискавка в хмарах-хмарах
 Кров'ю заснується,
Грім додолу в карах-карах
 Грякне — й все займеться,
І старий Дніпр в чварах-чварах
 Встане й озоветься...
Може, і пісня з вітром ходитиме,
Дійде до серця, серце палитиме;
Може, й бандуру ще хто учує,
Й серце зане і затоскує...
 І бандуру, і мене
 Козаченько спом'яне!»

Буря вие, завиває
І сосновий бір трощить;
В хмарах блискавка палає,
Грім за громом грядотить.
Ніч то углем вся зчорніє,
То як кров зачервоніє!

Дніпр клекоче, стогне, плаче
Й гриву сивую трясє;
Він реве й на камінь скаче,
Камінь рве, гризе, несе.
Грім, що гриміє, в берег гріє —
З хвилі бандура прогляє!

Запалало і — стемніло...
Застогнало в небесах...
Хлинув дощ... Загомоніло
На горах, полях, в борах...
Старця й бандури немає,
Пісня по миру лігає!

ЛУНА ІЗ СЛОВЕНІЇ

Із Чехії

НІЧНА РОЗМОВА

(Із Челаковського)

То не покрилася жовтим листом
Долина, долиночка;
Руською раттю засипав то цар
Країну, країночку;
Край то широкий — шведська земля
Од моря до синіх гір.
Там, на горі, на сторожі, вночі,
Козак не дріма, не спить;
Він на чотири сторонки на всі
Пильненько поглядує;
З милою раттю-братами, смутний,
Щось він не розмовує;
Ні з місяченьком, що в небі, ясним
Своїм побратимчиком.
Мову веде козак-ратник смутний
З сторонкою рідною,
З даллю Україною, де його рід!..
Україну випитує:

«Ох, ти скажи мені, мати, скажи,
Країно рідненькая!
Та чи ще на світі, ще чи здоров
Старенький мій батенько?
Чи моя жінка тужить по мені,
Чи дітки живенькі ще?»
Братик козаченька, вітер буйний,
Знявсь, засвистів, загудів,
Вісточку із України приніс,
І серце лоскоче вість
Рідною мовою: «Ой, не тужи!
Ой, не тужи ти, козак!
На світі батько старесенький твій,
І дітки живенькі всі;
І молоденькая жінка тебе
Кохає вірнесенько». —
«Матінко, рідна сторонко моя!
Послуги вслужи мені:
Перша послуга — старому отцю:
Поклон мій та добраніч!
Друга послуга — то жінці моїй:
Щире кохання мое...
Третя послуга — то діткам моїм:
Благословення оддай!»

МИЛОГО З МИЛОЮ

То на зорі, на світанні було:
Не росинка капотіла з рожі-квіту,
А слізеньками дівчинонька-квіт
Зросилася, умилася раненько...
Тяжко та важко дівчина смутна
І частенько, й глибоченько все вздыхає,
З милим коханком розмовує так:
«Ох, нам лихо, мій миленький, ох, нам лихо!
Нас розрізнить вже навіки хочать,
Батько й матінка тебе щось не злюбили,
З нелюбом йти мені в церкву велять!»
Козак вірний засмутився, далі каже:
«Ой ти, дівчино-голубко, не плач!
Не ламай рук білих, не вздыхай так тяжко!
Лучче порадьмося, серце моє,
Як втекти нам од біди лихої.
Є відсіля далеченько он край.
Там проміж горами озеро чимале;
Там острів і росте, і цвіте,
Та в такій красі, що й вимовить не можна!
Темная ніченька вкрне село, —
Пару вороних я зараз осідлаю
Та і пущуся з тобою в той край.
Далі човник зробим — та й на острів дивний!
Не розрізняє ніколи зима
Там з весною осінь, й нас там не розрізнять!
Житимем, вік доживатимем вдвох...»

А дівчина козакові промовляє:
«Де ж я, мій милий, возьму там садок,
Як покину грядочки, квітки червоні,
Батька і матінку як знайти там?
Як знайти сестричок, дружечок миленьких?»—
«Всюди, дівчинонько, знайдеш садок:
Бо ростуть-цвітуть квітки, де ти поглянеш,
І червоніють, де вмиеш лице;
Буде нам за батенька там ясний місяць,
А за рідненькую неньку зоря,
Нам подружечки — усі зірочки...
Ти моя, я твій — довіку».

СОНЕТ

(Из Коллара)

Переведено на русский

Для життя людского горше той мены,
Как мены двух полов, не бывало,
Когда нежной, дерзкие, они стены
Свойств назначенных не уважали.

Мужа женского и мужеской жены
Славными, счастливыми не знали;
Человечество в таких своей цены
Мало ль, много ль — но всегда теряло.

Крепость сил — мужам для обороны,
Женам — чувство, просьба, взор
Славны мужи духом, сердцем жены.
покорный;

Подвиг мужа небо долу сводит,
Дол жена возносит в мир нагорный;
Дружно к цели человек приходит.

Из Старочехії
(З «Краледворської рукописі»)

БЕНЕС ГЕРМАНОВ

Ох ти, сонце, ох ти, сонце, чи ти жалосливе?
Що ж ти, сонце, на нас світиш, на людей
бідненьких?

Де наш князь, де наше військо, що нас
рятувало?

Князь в Оттона, військо билось — в полі
полягало!

Ідуть німці, все саксонці, довгими рядами
Із далеких он тих сторін, що проміж горами.
«Оддавайте, небожатка, золото й пожитки;
Не дасте нам, так ми спалим вам двори
й хатинки!»

Наші хати попалили, золото забрали,
По дорозі в Троски пішли і товар погнали.
Годі, годі журитися вам, люди-селяне!
Під копитом чужих коней вже травка не в'яне!
Уже вона підростає, широко зелене,
З віток вінок плетить тому, хто несе надію!
Все змінилося: вже швидко пора бути жниву,
Бо Бенес людей скликає німців супротиву.
Брали, брали для ворогів і ціпи, й оселі,
Із сіл, із сіл виходили в ліс гуртом під скелі;

Попереду усіх Бенес конем виграє,
За ним військо біжить, кричить, як море,

гукає:
«Помстим, поб'єм усіх німців, щоб вони нас
знали!

Руйнували, плондрували і карі не ждали!..»
Серце в них розлютувалося, очі заблискали,
І оневими стрілами на німців заприскали.
Травка густесенькая, наші списи піднімалися:
Ліс на ліс, ми на саксонців тих злих
напускалися.

То не блискавки блискали, наші шаблі то
блискали;

То не на небі гриміло, наші списи то
тріщали...

Коні як затупотіли й ми як загомоніли —
Звірі далеко-далеко тікали в ліса,
Птиці знялись, полетіли геть-геть в небеса!
В гори, за гори за птицею галас летів,—
То розлітався наш крик з брязкотнею шаблів!
Довго ті і другі як укопані стояли
На міцних ногах, мов ноги в землю

повростали.
Коли на гору, де сперлися німці, як Бенес
полине:

Де махне він шаблею — і кров там хлине;
Куди Бенес гляне — військо за ним гряне...
Лихий ворог полягає і як трава в'яне!
Тоді наші з гор каміння наламали,
Німців камнем побивали, добивали...
Щоб помилювали, німці жалібно кричали;
Так не милували, до останку забивали!

ОЛЕНЬ

Бігав олень по горах,
По долинах, по горах,
В довгих та рясних рогах;
Ліс густий він роздирав,
Прудко по лісу скакав:
Для гущини й для дороги
В його рясні й міцні роги,
В його тонкі й гнучкі ноги.

Та на тих же горах
Парень ходив,
Лук і стріли в руках
Кріпких носив:
Стрілами блискав!
В ворога прискав!

Так нема вже його:
Лютий ворог на його
Вискочив, молотом блиснув,
Вдарив, до камня притиснув...

На три часті головка розбилася,
Теплою кров'ю земля напоїлася...
Застогнало сердечко
в кожній дівчині;
Над тим парнем виріс дубочок
в долині.
Рясно дубочок вітки розпускає,

Олень за листям до них прибігає,
Ворон із лісу до них прилітає.
Олень край дубочка скаче,
На дубочку ворон кряче.

СИРОТИНКА

Ох ви, ліси, темні ліси,
Ліси Милетинські!
Чому се ви зелененькі
І зимою й літом?
Ой рада б же я не плакати,
Не мутити серця;
Та скажіте, добрі люди,
Хто б тут не заплакав?
Де мій батенько миленький?
В могилу зарили!
Де добрая моя ненька?
Росте на їй травка!
Ні братика, ні сестриці,
Розлучили з милим!

РОЗА

Переведено на русский язык

Ах роза, роза, роза красная!
К чему ты рано расцвела?
Еще погодушка ненастная,
Твоя злодейка, не прошла...
 Ты расцвела, завяла,
 Завяла и опала!

Вчера я сиротинушкой
Сидела долго и ждала...
Сгорела вся лучинушка,
Запел петух, я не спала...
Вздремнула я; сон смутный
Прервал, прогнал покой минутный!

Как я вздремнула, снилося,
Что камушек пал из кольца,
Кольцо с перста скатилось...
И было жаль мне, жаль кольца,
Кольца того любимого...

Искала долго — не нашлося!
Ах, долго я и милого
Ждала, ждала — не дождалася!

Із Словації

ПІСНІ СЛОВАЦЬКІ

(Із збірників, виданих на світ працею
в Празі Коллара і Срезневського
в Харкові)

Посвяцяється И. И. Срезневському

I

«Долино, долино,
Глибока долино!
Чи по тобі чутка
Дійшла до дівчини?»

«Яка ж тая, милій,
Яка чутка тая?
Може, вже у тебе
Коханка другая?»

«Ні, ні! милішої
Од тебе не знаю;
Одно мені тяжко:
Тебе покидаю!»

Вийшов він за двері,
Сльози капать стали;
Капали на камінь,
Камінь пробивали.

Вийшов він за двері,
Очі утирає:
«Нехай тебе, мила,
Бог не зоставляє!

Хай і тебе, мамо,
Бог не зоставляє!
Мое ж серце щастя
Нехай забуває!»

II

Горо, горо,
Горо дубова!
Ой хто тебе рубатиме,
Як на коні скакатиму?
Горо, горо,
Горо дубова!

Лучко, лучко,
Лучко зелена!
Ой хто тебе коситиме,
Як саблею бряжчатиму?
Лучко, лучко,
Лучко зелена!

Дівко, дівко,
Дівко-коханко!
Ой хто тебе кохатиме,
Як я в землі лежатиму?
Дівко, дівко,
Дівко-коханко!

III

Біля церкви мостик
Ген-ген мріє,
А по йому травка
Зеленіє;
Травка та зелена,
Некошена...
Через мостик мила
Одвезена!
Хто її відвозив,
Хай кохає,
Тільки в моїх очах
Не 'бнімає...
Коли ж обнімає,
То хай вночі,
Та щоб не боліли
Мої очі.

IV

Гой, гой, гой!
Кінь мій вороний
Вже не мій, вже не мій!

Гой, гой, гой!
Старий гайдамака
Його взяв, його взяв!

Гой гой, гой!
І-дівчину мою
Гайдамака узяв!

Гой, гой, гой!
Я додому прийшов,
А дівчини нема!

Гой, гой, гой!
Вже дівчина моя
З гайдамакою спить!

Гой, гой, гой!
Я шаблюку знайшов
Та з шаблюкою в ліс!

Гой, гой, гой!
Я у лісі знайшов
Розбишаку свого!

Гой, гой, гой!
Я дівчину одняв,
Гайдамаку убив!

V

Йшов весною я по полю,
Зеленім гайочку,
Пострічався з дівчиною
В зеленім віночку.
Ми вкупочці розмовляли
До білого ранку;
Як світати починало,
Кинув я коханку.
Йшов я селом край хаточки,
Вона закликає:
«Йди до мене, мій миленький!»
Двері відчиняє.

Я сказав їй, що мене кінь
Уже дожидає;
Вона ж мені ні словечка,
Сльози утирає.

VI

Доню мала вбога мати,
Не мала чим зодягати
І чим її прокормити,
Треба в найми відпустити.
«Мамо, мамо, моя мамо!
Не давай мене до пана;
Мені сумно в панських хатах:
Там усього так багато...
Будуть мною помикати,
Стануть з мене глузувати;
Всякий сіпа, пхає, лає,
Ніхто сорому не знає!»

Вийшов рік, ще й половина...
В Катерини вже дитина!
Йде вона доїть корову,
Веде з нею панич мову.
«Грицю! В мене вже дитина;
На кого я гріх прикину?»—
«Ні на кого на другого,
Як на мене, молодого!»

Того Гриця стара мати
Як питати, так питати:
«Скажи правду, Катерино,
Від кого в тебе дитина?»—
«Ні від кого від другого,
Як од Гриця молодого».

З війни Грицик поспішає,
Всіх панів попереджає;
В усіх коні грають, скачуть,
Тільки в Гриця чогось плачуть...
«Хлопці, гей! Мене не гайте,
Разом браму відчиняйте
На обидві половини,
Щоб побачить Катерину!»—
«Катерини нема в дворі,—
Закопана в сирім полі».
Він скік з коня! Хапає ніж,
Хапа й другий та і побіг
Що є сили до могили...
«Одним викопаю яму близенько,
Встромлю другий в своє серденько
Хай ляже тіло поруч другого,
Душі ж обидві в господа бога!»

VII

На високій горі
Горять ясні огні.
Що за люди сидять
Край огнів, що горять?
Край огнів тих сидять
П'ятдесят розбишак.
А один із них старий,
Дуже він посічений.
«Мені з вами не жити!
Мою шаблю возьміте,
Надвоє розколите;
Острим кінцем голову зотніте,
Тупим кінцем землю копайте,
Могилу мені виривайте,
Мене, старого, поховайте».

VIII

Король війну замшляє,
Жінки, дівки зоставляє,
Самих хлопців забирає,
Один старим ся сказав,
К тому й синів він не мав;
Тільки мав він три дочки,
Три гарних голубочки.
«Найстаршая моя доне,
Йди на війну за мене!»—
«Пане тату! Не піду:
Я воювать не буду».—
«Підстаршая моя доне,
Йди на війну за мене!»—
«Пане тату! Не піду:
Я воювать не буду».
Найменшая Маречка
Мовить йому словечко:
«Не турбуйся, пане тату,
Ось я піду воювати!
Купи коня вороного
І сидельце на його;
Стальовую шаблечку
І пістолів парочку».—
«Ох, доню моя милая!
Чи ти знаєш? Война злая!
З-за других не видавайся,
В строю зоставайся...»
Як на війну знаряджали,
Сестриці ю оплакали;
Як на коника сідала,
Батько й ньєчка оплакали...
А вона на те не дбала:

Із строю ся поривала,
В табор вражий ся вдавала.
Король тому ся дивив
І вояка похвалив:
«Ото вояк страшний, дивний,
Та ще к тому й уродливий!
Якби така дівчина,
Була б мені женишина!» —
«Королю! Дівчина я:
Держись слова — я твоя!»

ІХ

Отруї

«Де ти була, моя Ганночко?» —
«На весіллі, моя ненечко». —
«Що давали тобі їстоньки,
Моя доню, моя Ганночко?» —
«Непосолені три рибочки...
Горе мені, моя ненечко,
Лишечко, — болить головочка!» —
«Що давали тобі питочки,
Моя доню, моя Ганночко?» —
«Винце, винце, моя ненечко...
Горить лице, болить сердечко!» —
«Де полегша тобі, донечко,
Моїй доні, моїй дівчині?» —
«В церкві, в церкві посередній!» —
«Що послати тобі, донечко?» —
«Стели білу сорочечку
Та соснову ще дощечку». —
«Чим укриться тобі, донечко?» —
«Клади, мамо, свою донечку,
А під нею і над нею дощечку!»

Із Сербії

ПІСНІ

I

Кидав світ Конда, текли сльози в матки;
Вмер, поховали його коло хатки!
Конду поховали в зеленім садочку
Під померанцем, в темнім холодочку,
Мати щоранку на могилі плаче,
Чує щоранку: і в могилі стогне...
Чи тобі, синочку, тяжко в могилі,
Чи твої кості дошки придавили?»
Голос з могили: «Мати моя мила!
Не важка дошка, не тяжка могила;
Та як коханка сльозу проливає,
Сльоза та в могилу мою западає;
Як вона горе своє проклинає,
Кості ворухить, покій мій взрушає!»

II

Під горою криниченька,
Там вмивалась дівчинонька,
Вмивалася, говорила:
«Лице мое лебедине!
Якби можна мені знати,
Що прийдеться цілувати
Мое личенько старому,

Пішла б по полю пустому,
Полин рвала б та давила,
Полином щодня ся мила:
Тільки б він поцілувався,
Полином би одізвався
Йому поцілунок кожний!
Коли б же я відгадала,
Що молодий кохатиме,
В біле лице цілуватиме,
Квіточок би назбирала,
Із них сок повидавляла
Пахученький, солоденький,
Своє личко б їм вмивала:
Як прийшов би молоденький
Та зо мною цілувався,
Йому б медом одзивався,
Медом поцілунок кожний!»

III

Три туги

Соловейко, мала пташка, всіх розвеселяла,
Тільки мені, молодому, три туги придбала.
Туга першая для мене, для серденька мого,
Не женила мене ненька рано молодого;
Туга другая для мене, для серденька мого,
Що не грає вороненький коник підо мною;
Туга третя для мене, для мого серденька:
Прогнівалася на мене дружина миленька!
Викопайте мені в полі широкою яму,
На два списи широкою, а вздовж на чотири;
В головоньках червону рожу посадіте,
А в ніженьках водиченьки потік проведіте:
Може, прийдуть молоденькі рожею квітчатся,
Може, прийде хто з стареньких водиці напиться.

ПРИПОМИНАНЬЕ

Переведено на русский

Аль, душа, ты речь свою забыла?
На груди моей ты слезы лила,
Слезы лила, сквозь плач говорила:
«Бог побей, по мне, и ту подружку,
Когда веру ймет она молодцу!
Как на ясном небе ясно ведро,
Ясно ведро на часочек, там и гучи;
Так и верность в сердце у молодца!
Пока любит: я, душа, тебя возьму!
Не взлюбил: пожди, душа, до осени!
Пришла осень, настает и зимушка;
Говорит он уж с другой подружкою!»

Із Польщі

МОРЛАК В ВЕНЕЦІЇ

Як остатня копійка вже в мене загинула,
Мене зараз невірна дружина покинула;

Волох же прийшов та й каже,
Що він добре, добре зна вже,
В яким місті дадуть пити,
Їсти й хороше ходити...

Та і грошей, каже, не платитимемо;
Наберем ще й грошей — не лічитимемо...

«Як облитий у золоті, в сріблі ходитимеш;
Що захочеш робить, тільки те і робитимеш;
Там напитку, там-то корму!
Наберем ще і додому!

Сріблом, золотом блищатимемо,
Шаблею ясененько бряжчатимемо!

Як завернеш в село, вийдеш ти за ворітечка,
То й одсуне кватирочку кожна дівчинонька,
Як затагнеш пісню влітку,
Кине кожна тобі квітку!

Швидко, шпарко, бо як ждатимемо,
Довго місця в місті тім шукатимемо»

Я повірив, дурний, та і кинув родиноньку,
Та й зайшов на чужину в лихую годиноньку!

Тяжкую несучу покуту,
З хлібом їм щодня отруту;
Чи довіку ізморятимуся?
Як не на ланцюзі, зоставатимуся?

Кажу дівчині про мою бідну головоньку,—
Ізнущається дівчина з нашої мовоньки;

Люди з нашого тут краю
Стали іншого звичаю!
Як білинка, не прийматимуся,—
Я в чужині вітром розмітатимуся!

Рідна мати, країно, країночко!..
Де поглянеш — приятель, поглянеш —
дружиночка...

Рідні, рідная і мова!
Доброго нема ж тут слова,—
Не спочивай і не гайся,
Ласки ж і не сподівайся!
Я як травка, що росла, де трави,
Та й занесла її буря на глиб ставу!

ДОРОГА

(Із Вітвицького)

Дальше в світ — шукать науки!
Годі мліть, зложивши руки!
Чужий розум нам підмога:
В світ-дорогу, в світ-дорогу!
Де вікує сніг на кризі,
Де земля в зеленій ризі,
Де без хмар все сонце жарить,
Де щоденно дощ та хмарить,
На моря, на гори з сталі,
На світ, на світ,— далі, далі!
З гір на гори, вище, вище!
Де закутав їх сніг білий...
І до сонця ближче, ближче!
Як орел криластий, смілий...
Там на вітрі в хмарах стану,
Там ясні зірки достану...
І рукою, і ногою
В хмару вдарю, дощик проллю
Над землею, над пашнею...
І без лиха, і без страху
Полину я по тім шляху:
Срібло в місяця возьму я,
З сонця золото зніму я!

ЧОРНОБРИВКА

(Із Суходольського)

Посередині дороги
Козак зустрів дівчину.
«Козаченьку! Болять ноги:
Возьми мене за спину».—
«Моя мила дівчинонько!
Коник мій брикає».—
«Я возьмусь за козаченька:
Білі руки маю».—
«А як війна? А вороги
І страшні, і грізні».—
«Ворог? О ні, мій дорогий!
Він нас не розрізне».
Як схилився козачина,
Шабелька бряжчала;
Не лякалася дівчина,
На коня сідала.
Скачуть, скачуть по долині
Коханка, коханий,
Грає, несучи дівчину,
Коничок буланій.
Вже мицали і пригорок
Коханий, коханка...
А в козака лихий турок
Пук із-за курганка!
Козак долі... шабля бряжчить...
Кінь по полю скаче...
На коневі турок летить,
Дівчинонька плаче.

ПОХОД

(Із Одниці)

Переведено на руский

-- Мед в Литве сегодня пьем,
Завтра на войну идем
В Венгерскую землю.

Вин там, что в реках воды;
Что в Литве лесов, сады,
Яблоки как золото.

— В той Венгерской стороне
Что построим мы себе?
— Там себе дворец собьем;
Вместо окон мы вобьем
В нем для свету звезды.

— А коли в Литву придем
Из Венгерских тех сторон?
— Как взойдет на камне лен,
Зацветут снега кругом,
Повысохнет море.

ЛУНА ЩЕ ІЗ НІМЕЦІЇ

ПРИЯЗНІ ДУШІ

(Із Маттісона)

Мох поріс, о други, на могилах ваших;
Як же повний місяченько світить,
Кожного із вас душа порхає
Надо мною тихенько.
Ті із вас приятні квітом посипали
Стежку мою в мирі, гріли серце;
Ті голодний розум годували
Словом ситним, розумним.
Може, був би з мого човна попас хвилі,
І тріски від скелі полетіли б,
Якби в бурю приятній душі
Не порхали край мене.

ДОБРАНІЧ

(Із Кернера)

Добраніч!
Хто стомився, тим ся річ!
Тихо день вже догорає,
Косар руки опускає,
Опускає на всю ніч.
Добраніч!

Пора спать!
Сонні очі заплющать!
Ластівка вже спить на стрісі;
По улицах тихше, тихше;
Либонь, хоче ніч сказать:
Пора спать!

Добраніч!
Спить без страху, поки ніч,
Поки принесе світання
І роботу, й сумування;
Бог не спить, його вам річ:
Добраніч!

БУЛО

(Із Анастасія Грюна)

Було нас не трохи
На синьому морі:
Все люди веселі,
Один тільки в горі.

Докупочки вітер
Попутний нас звів;
Як тільки б змінився,
Нас ви'ять би розвів.

І рідную землю
Вихвалював кожний;
Мовляв, найти лучче
На світі не можна.

Хвалили озера,
І річки, і море,
Круті сніговії
Та синії гори.

Степи похваляли,
Ліси, луговини...
Один сидів смирно
Та плакав з кручини.

«Не кожний з нас має
Коханку-дівчину;
Нема чоловіка,
Що б не мав родини!..»

Хай буде здорова!
За неї п'ять, братця!
По повній же, вмова,
По повній п'ять чарці!»

Як гукнули разом:
«Здоров'я родини!»
Не пив тільки той з них,
Що плакав з кручини.

Не пив і всю чарку
Він вилив на море,—
І бризнули сльози,
Й насупився з горя.

«Була ти царця
Помор'я і моря;
Чи ти потонула?..»—
Й заплакав він з горя.

ХЛОПЧИК-ПАСТУШОК

(Із Уланда)

Понад лугом, річкою зелена гора,
З гори церква стіха позирає;
Хлопчик-пастушок в сопілочку у річки гра
І веселенько співає.

Коли се з дзвіниці бов-дзелень і тень-телені!
Либонь, дяк співає смутно...
Хлопчик встав, замовк та й слуха:
дзвін все дзень-дзелень!
А в очницях йому мутно...

Кого незабаром вкриє божая трава,
Й той співав колись у річки...
Колись дзвін теленькне, по нас дяк заспіва,
Хлопчик, хлопчик невеличкий!

НАВИЩЕННЯ ІЗ МОГИЛИ

(Із Еленшлегера)

Пан посватався і взяв дівчину,
І прижив він з нею три дитини.

І три роки вона панувала,
На четвертий її поховали.

Пан поплакав по своїй коханці,
Далі й оженився на панянці.

Нехорошу вибрав він панянку:
Малі дітки плакали щоранку.

Вона од них чолом не приймала,
Сиріток погою відпихала.

Як плакали вони питки, їстки,
Говорила: «Пропадять ви, дітки!»

Взяла у них подушку біленьку,
Положила соломку гниленьку.

Взяла вона свічку із кімнатки;
Лягли дітки в темній хаті спатки.

Лякалися, плакали, не спали,
Слізоньками неньку викликали.

Чує ненька, дітки жалібненько
Плачуть, кличуть: «Де ти, де ти, ненько?»

І до бога душечка летіла:
«Пусти, боже, до діток з могили!»

«Лети, мати! Тільки не барися:
Кукурікне — в могилу вернися».

Зозуленька пізно прилітає,
Кватирочку в пана одсуває.

Входить мати до діток в кімнатку:
«Чого лягли на соломці спатки?»

«Забрала в нас подушечки пані!»—
«Чом свічечка не горить в ліхтарні?»

«Взяла пані й свічечку з ліхтарні!
Мамо, мамо! нас не любить паці!»

Мамо, мамо! дай нам їсти, питки!
Не кидай нас, бо ми твої дітки!»

Вона тихо ключі в сонних брала,
Сорочечки з скрині повиймала.

Діточки нагодувала, вмила
І в біленькі сорочки оділа.

Далі, сонним, ключі оддавала,
Сумна, страшна, до їх промовляла:

«Зоставила я засіки повні;
За що ж мої діточки голодні?»

Я придбала пряжі повні скрині;
За що ж діткам спати на гнилині?

У коморах воскові кружала;
Чи то й лою на свічку не стало?

Як кликнуть ще раз мене, небогу,
Мої дітки,— підемо в дорогу.

На суд вкупі підемо до бога —
Ви, дітки мої, і я, небога.

Як заплачуть діточки голодні —
Ляжете ви на столі холодні.

Як без світла ніч дітки злякає —
На труні в вас свічка запалає.

Як заплачуть вони на гнилині —
Спатимете в гнилій домовині».

Як сказала — і пропала!
Мова ж налякала
Панію і пана;

Вони дітки голубили, годували, мили
Щодня, пізно й рано.

ПІСНЯ САДІВНИЧОГО

(Із Уланда)

Ох, червоні квітки!
Утікайте в ліски!
Не давайтесь рвать
І в вінок заплітатъ
Вас для царівни-голубки...

Хоч як мак червонів,
А як швидко зжовтів...
Ох, червоні квітки!
Ті не вічні вінки!
В серці туга довговічна...

ІНШІ ПОЕЗІЇ

УКРАИНСКИЕ НОЧИ

Помню: тихо, величаво,
Лучезарно-весела,
Над Україною пылала
В облачке злато-кудрявом
Полуночная луна.
И над лугом благовонным,
И над лесом, будто сонным,
И на небе тишина...
Как роскошно и светло
Небо в озеро легло!
Как блестит на вышине,
Как горит во глубине...

Но как будто в роце робкий шелест —
И померкла разом неба прелесть,
Для меня все звезды потемнели...
Нет! Земные две звезды горели:
То в тени роскошной ночи
Черные горели очи.

СОН

Колись я заснув, бо втомився,
І сон мені дивний приснився:
Дитиною бігаю в чистім дворі,
А двір наш веселий і мовби врядився.
Той двір, де у вишнях вітрець,

було, грався
У сумерки пізно й чуть світ на зорі.
Устанеш та глянеш: туман вже піднявся,
Вже пташки щебечуть, сидять косарі,
На лавці обід їх і коси близенько
Блищать, щоб, взявши їх, махиули
швиденько.

Устанеш та глянеш: ромен і спориш,
Облиті росою, горять проти сонця,
Проспулась матуся, сидить у віконця
І каже: «Оте нам спечеш і зварнш!»
А батенько вийшов і став коло хлопців:
«Отак ви зробіте!» А ті: «Як звелиш!»
Бджілки загули, через двір летячи,
І віл заревів, під ярмом стоячи.

ПЕСНИ

Умолк шум боевой
В Украине навсегда,
Но бранною молвой
Еще она полна,
И песня казака
Слышна издалека!

Когда душа горит печалью ненасытной,
Слова целебные найдет
В сокровищах своих родных заветных песен,

Их звуком свой недуг зальет.
Когда же сердце радостью красуется,
С минувшей радостью чрез песнь целуется.

1841

КЛЮЧ

Есть ключ воды живой во мне,
Но без истока;
Кипит, шумит во глубине
В душе далеко...

Душе его носить, таить
В тиши могильной;
Ему меня бурлить, мутить
Волной обильной...

Желал бы я, чтоб он псыяк,
Но нет, не может!
Мой дух мятет, мой дух трясет,
И бьет, и гложет!

1842

РІДНА МОВА

Рідна мова, рідна мова!
Мов замер без тебе я!
Тільки вчуо: рідне слово
Обізвалось, мов сім'я;
Обізвався батько рідний,
Що умер за козаків;
Мов народ, учулось, бідний
Застогнав із-під ляхів!

І здається: кінь ретивий
Топче наших ворогів;
Й бачиться: Дніпро спесивий
Спину гне задля човнів...
Понеслися наші хлопці,
Зашуміла хвиля гень...
І при місяці, й при сонці,
Їдуть ніччо, їдуть вдень!

Було щастя, були чвари,—
Все те геть собі пішло;
І як сонце із-під хмар —
Рідне слово ізійшло.
Прийняло козачі річі,
Регіт, жарти, плач, печаль;
Озоветься як із Січі,
Стане сміх і стане жаль!

М. М. М.

В різноязыкім Вавілоні
Твоя мені почувалась річ:
У люту зиму, мов та піч,
Мене зогріла, мов ті коні,
Помчала думку в рідний край,
Де старосвітський ще звичай
Не згинув, не дотла ще згинув,
Народ ще думать не покинув
І мовить жити, як батьки
Українські славні козакі...
Хотів був я ще на чужині
Тобі дати голос і рідний...
Так чи співав же пісню жид...
В тім Вавілоні, що огид,
Бо він топтав чужії діти,
Бо нівечив, не знав де діти
Він славу, честь його синів,
Посоромив його дівок...
Заціпило — і я замовк...
Хоч думку всю, як у жидів,
Наповнив наш Єрусалим.
Тепер почув, побачив я,
Чого бажа душа моя;
Розкрились очі і уста,
І спала з мене суета.
Спасибі! — я сто раз сказав,
Тобі, мій батьку по книжкам,

Що словом рідним розігнав
Мою тугу, як був я там,
В тім Вавілоні, що огид,
Мов на чужині, мов той жид.

19, іюнь, 1844

* * *

Ще день життя минувся,
Пробіг, а я й незчувся!
Ось вечір, близько ніч,
І сам веду я річ,
Що як се вік минувся,
А я й не схаменувся!
День за день, там і зник,
Глянь-глянь — проплив і втік!
Краплями хвиля ллється,
А річка, знай, несеться!

* * *

Як свічка, знай, палає,
Життя нас так минає
Світліше і темніше,
То гірше, то миліше.

* * *

Вже тихо, ніч, вже всюди тихо,
І радість спить, і спить вже лихо,
Десь-не-десь тільки озоветься,
Заплаче й засміється.

* * *

Що діється на небесах!
Блищить все небо у зірках!
І зірочки так ясно сяють,
А сонце гляне — і зникають.

Так завтра потемніє час,
Що радує сьогодні нас!
Ясенький місяць в небі ходить,
Раз по раз в хмари він заходить,
Мов сріблом хмари облива...
Так старину як хто співа
І темний вік у піснях сєє,
Старая кров у трунах грає.

ОПОЛЧЕНИЕ КАЗАКОВ

(1855 — Полтава)

Відкіля се гвалт піднявся?
Курявою дим узявся?..
Щось і дзенька, щось і сяє...
По Україні гасає...
Се козацький дух піднявся,
Мов із-під землі десь взявся,
І з шаблями, і з списами,
І на конях, і з чубами...
Се навдивовижу сталось,
Бо було вже й забувалось...
А як ворог розкрутився,
Мовив цар — козак з'явився!

Харьков, 5 июня 1855

ВАРІАНТИ

БАНДУРА

Кому співати сю співанку,
Як не тобі, рідокоханку?

Та чи то ж ви, братця, коли-небудь чули
Старого, сідого козака-співаку?
Його спом'янімо, зробім йому дяку,
Бо які чули, й ті його забули!

Чи то про гетьмана, чи про гайдамаку
Дідусь заспіває, в бандуру заграє,—
Голосить бандура, стогне, оживає:
Жаль візьме дитину, жаль візьме бурлаку!

Гомонить народом, вітром пісня вие,
І ллється сльозами, і вороном кряче,
Мов та дівчинонька, жалібненько плаче...

В людей сльози ллються, серце важко нне...
Та де ж ти дівався, старенький співаче?
Ой заспівай нам про життя козаچه!

КОЗАЧІ ПОМИНКИ

Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,
Він на ляха, татар налітав,
Смерть і спис напускав,
Там по степу тихо
Туман розлягається,
А місяць з-за хмари
Погляне й ховається.
Степ-земля рідну, нерідну
Кров допиває;
Стогне між трупом щось, стогне,
Мов розмовляє!..
То старий козак із сином
Віку доживає;
То порубаний із посіченим
Отак розмовляє.
— Батьку, батьку, в грудях душно,
в серці пече,
В горлі засихає!
— Кров край мене, синку,
кров із мене тече,
Водниці немає!
— Батьку, батьку, сумно в степу,
хто оплаче,
Хто нас поховає?
— Чуєш, синку? Чорний ворон
в'ється, криче,

Поминки справляє!
— Батьку, боязно, морозом подирає,
Тяжко, тіло стигне...
— Ворог теплий... труп і кров...
умийся, вкрийся,
Хай недаром гине...—
Отак розмовляло,
Хрипіло, стогнало,
А далі замовкло
Та кров'ю дзюрчало.
Де недавно козак гомонів,
Його кінь тупотів,
Ворон крякав, спускався, літав
І на трупи сідав...
Чуєш, як і вітер
Засвистів, загомонів?
Плаче, оплакує
Козаків, своїх братів!
По степах, по байраках
У пісках кістки ховає;
Пісню поминальную,
Пісню довгую співає...

СИРІТКА

Із неба на світ гульк свята неділя,—
І зрадувавсь, повеселішав світ,
І вийшло сонечко мов на весілля
Із саду божого, мов милий квіт.
Чиєсь мале край церкви плаче тихо,
Чи то воно вже знає лихо?

Старе, мале до церкви, знай, пильнує,
Бо дзвін гуде, теленька, бов та бов!
Вже дяк співа, весь околоток чує,
З кадила дим у небо вже пішов.
Одним-одна на улиці дитина,
Пошарпана на їй свитина.

Посипали із церкви чоловіки,
Тьма хлопців, баб, жінок, дідів, дівчат;
Посунулись старці, сліпці, каліки;
Зійшлись сусід з сусідом, з братом брат.
Дитину ту ніхто не закликає,
Ніхто її не привітає.

Ось сонечко вже піднялось, палає.
Пан вигнав мух і, зачинившись, спить.
Хто лущить сім'я, в кремнях, в паці грає,
Хто так собі під хатою сидить.
Сирітка, знай, попід тином блукає:
Хіба хатиноньки не має?

В піску на сонці дівтора іграє,
В біленьких сорочках... Прийшло й воно:
Його ніхто не знає, не займає;
Само між ними, все одним-одно...
Тим сонце світить, травка зеленіє,
Хто згарбать щастя-долю вміє.

Он, біля церкви, вп'ять, бачу, дитина...
Кругом нікого... Хреститься, бреде
Шляхом, куди з покійним домовина
Та піп з кадилом інколи іде.
Прийшло туди і сіло на могилу!..
Багато їх там зеленіло!

В вечерню дзвони вже людей скликали,
Поза селом гуло вже, бов та бов!
Над гробовищем ластівки літали,
Вітрець вечірній з поля йшов.
З могилою мов розмовляло.
Воно к землі, мов к рідній, прилягало,

Радесенька дитина уставала,
Мов рідних, батька, матінку знайшла;
На сонечко вечірне поглядала,
Мов рідная там хатонька була;
З очниць слізки упали, як роса,
На травку... може, в небеса!..

СТАРЕЦЬ

Вітрець передзимній, вогкий, холодницький,
В діброві засохшим листом шелестить.
З торбиною старець йде, сивий, старенький;
Лист жовтий, червоний шумить, хрупотить.
«Колись-то,— він шепче,— за батька і неньки,
Возили в сю пору, складали стіжки...
Була тоді хата, садки зелененькі,
Сінце і скотинка, город і бджілки.
Умерли. Пропала худоба, хатина,—
І по миру старцем пустили мене;
Схиляю головку, як тая билина,
Усяк, як чужого, од себе жене.
Тиняюсь по селах, ночую край тину,—
Чужії і села, і хати, і тин!
Хіба, може, вітер в лихую годину
В степу поховає; не бовкне і дзвін!
В село причвалаю в неділеньку вранці,—
Одну мені радість ще господь зберіг:
Дім божий — дім рідний для божого старця!
Задзвонять до церкви, то я на поріг!..»
Вітрець передзимній, вогкий, холодницький
В діброві пожовклим листом шелестів...
Дзвонили до церкви; йшов старець швиденько;
Втомився, схилився й навіки зомлів.

ІЄРЕМІЯ ГАЛКА

(М.Т. Костомаров)

Поезії

ІЗ ЗБІРКИ
«УКРАЇНСЬКІІ БАЛАДИ»

На Вкраїні всього много: і меду,
Дівки красні, й молодіці
усі чорнобривкі.

Галицькая песня

ЧОРНИЙ КІТ

— Очі плачуть, серце нос,
Ніщо смуги не спокое:
Дівчиноньку я кохаю,
Вдень і в ніч об ній гадаю,
Але дівка горделива,
І спесива, і перхлива.
До тебе прийшов, бабусю,
Що, скажи, робить я мусю?

— Покинь, хлопче, смугу пріч.
Під великдень в темну ніч
В пугу хату ти іди,
Розложи собі огонь,
На огонь постав води,
Хай зогріється вода.
І як зателенька дзвін,
Візьми чорного кота

І в воді його звари;
Потім кості одбери:
Буде в кістках гапличок,
Буде в кісточках гвіздок.
Дівку гапличком поруш —
Буде вік тебе любити.
Дівку гвоздиком поруш —
Не захоче і глядіти!
Стоїть ширитвас серед хати,
У йому вар кипить, шкварчить;
І чорний кіт нявчить в торбині,
І хлопець край вікна сидить
І слухає: от-от задзвонять!
Дзвін загудів, а він мерщій
Кота із торби та в окріп —
А кіт з окропу та на його...
«Мау-мяв... пфу... мс-ня-у...»

Що дальш було, не знаю я
І ні од кого не дізнався.
Тільки на празник хлопець наш
Сидів із дряпаною тваррю
У запічку, як стара баба.
А мати, котра все узнала,
Так йому промовляла:
— І ти повірив, божевільний,
Що стара відьма набрехала!
Хотів, щоб дівчина кохала!
Над серцем хоч ніхто не вільний,
Кого любити не звелить —
Нічим його не улестить,
А все ж то не через котів
Дівчата люблять парубків.
І коли хочеш, дурню, знати,

Що може вам кохання дати,
То ти у мене би спитав.
І я колись малою гралась
І дівкою колись кохалась,
А вже хто б як не мастерив,
Мене б кішками не зманив!
Через добрий норів та любов
Дівочька йдеться вам любов!
Тепер, великий дурень, хай
Із ошкарябаною пнкою
Він похристосується з дівкою!

КВІТОЧКА

(З чеського)

Вітрошко віє
З панського лісу,
З відрами дівка
Біжить до річки.
В кований цебер
Води набрала.
По річці к дівці
Квіточка плине.
Квіточка гарна
Та й запашная,
З повної рожі
Та з чорнобривців.
— Коли б я знала,
Квіточко красна,
Хто тебе саджав
В вогкую землю,
Тому б я дала
Мій золотенький
З пальця перстеньок!
Коли б я знала,
Квіточко красна,
Хто тебе личком
Повив подобно,
Тому б я дала
Шпильку з волосся!
Хто тебе, квітко,
Коли б я знала,

Пустив на воду,
Тому б я дала
Стрічку з головки!—
Дівочка стала
Квітку хапати
Та й обірвалась
В воду холодну.

СТЕЖКИ

Спускалося сонечко за зелену гору,
Протинувся туман по синьому морю;
А по зеленій луці молодець блукає,
Смутний походжає, пісеньку співає:

— Не шуміть, верби, що над водою,
Не хитай, яворе, смутно головою!
Під вербами стежка, під явором друга,
Одна пішла в поле, а друга до луга.

Не дуй, не дуй, вітре, понад берегами,
Не йди, не йди, доще, меж тими вербами,
Та щоб перша стежка пилом не припала,
Та щоб вона зіллям та не заростала.

Щоб не було видно, хто по її ходить,
Наче ціле стадо личман по їй гонить.
Подуй, подуй, вітре, на стежку другу,
Посипся ти, доще, на її, узькую.

Та щоб тую стежку курява закрила,
Або тая стежка зіллячко вродила,
Щоб було видно, хто по її ходить,
Хоча пройде пишком — зілля потолочить.

По першій стежці ходить моя мила,
Ходить до другого, мене обманила!

По другій стежці ходить моя мила,
Ходить та до мене, мене полюбила!

Та щоб між вербами сліду не зосталось,
Щоб моє серденько тяжко не вривалось!
Та щоб під явором були ступи знати,
Щоб було чим серце своє розважати!

Зібралися хмари, і дощик полизся,
На першій стежці шпориш уродився!

ПОЦІЛУНОК

Зійшли ріки, зійшли ріки,
І сніг не біліє,
Коло млина на долині
Трава зеленіє.

Забілілися вишеньки,
Груші запашні,
Збираються, гуляються
Дівки молодії.

І на призьбі біля хати
Співає дитятко.
Вийди, вийди ти до мене,
Мое серденьтко!

Прийшла к нам, прийшла пора весняная,
Не забарися, моя молодая!
Вийди до мене, сідай біля мене,
Обійми мене, поцілуй мене!..

— Не вийду, не хочу біля тебе сидати,
Ані обіймати, ані цілувати.
Хай квітки цвітуть, хай пташки співають,
Вони мене, милий, к тобі не приваблять.
Ні літнім теплом, ні сею весною
Не вбачиш мене ніколи з тобою!

Коли ж увосень
Хліба уберуть,
І крупній дощі
Мочити почнуть,

І ранком мороз по степу забіліє,
І в темній ночі ще гірш потемніє,
І страшно на улицю буде ходити,
І сови угукать, вовки стануть вить,

Тоді-то, півночною саме добою,
Під сльоту, під дощ зійдемося ми з тобою.
Край старої церкви ти стрінеш мене,
І я обійму, поцілую тебе!

І вітер холодний там зле завиватиме,
Потрухлі віконниці в церкві хитатиме,
А ми собі будемо все милуватися.
Тоді вже нам, серце, шкода їй розлучатися!

Холодная нічка, мороз налягає,
А вітер осінній аж кості проймає.
Коли б він не дув та негода утихла,
Бо вже моя мила холодна, як крига.

ЩИРА ПРАВДА

— Братоньку, що і святіше,
й дорожче тобі на сім світі?
— Щира правда, коханий; ніколи її не
зневажу.
— А як мені, так святіш королеві щирая
вірність.
— Що ж, хоча правда, хоч вірність —
все рівно, і те, і друге.
Так між собою Харкевич
із Вронським балакали нишком.
Вронський той був каштелян,
а Харкевич хорунжий; злюбились
Хлопці собі на сій мові. Харкевич сказав:
«Щира правда».
Вронський же: «Вірність». — І думали:
правда і вірність — все рівно!
Слушна війна запалала тоді на Україні:
Хмельницький з Потоцьким,
Воля з налигою кріпко зчепились,
і там, під Корсунем,
Ляхи розбиті втікали, а інші похляли, голодні,
Гинули в топкім багні або туляче життя
волочили
Між татарвою в неволі:
таківська була їм заплата
За те, що шкури лупили з людей та пекли
на залізі.

Коло Чернігова бився Радап-есаул
з ворогами.
Повипихав поляків з городів
українських до злидня,
А бузувірив-жидів перерівав
і рушив козацьке військо
В Новгород-Сіверський. Там каштеляном був
Вронський, в повіті ж
Був там хорунжим Харкевич,
його неізмінний друзяка.
Сила козацька вже розтяглась по широкому
полю,
Міцно та бойко охопила кріпость,
і город, і замок.
Довго вовтузились хлопці,
але... не домислили, як би
Кріпость узяти, бо Вронський її боронив,
як потрібно:
В мури втеревив гармати, по згору —
страшенні колоди.
День і ніч козаки на облозі, турбуються,
знай, коло валу.
А як гармати тарахнуть
або зверху колода горгусне,
Глянь, і скотилася сотня униз головами
додолу.
Кинуть хотіли війну,
та вже й сам есаул занудився;
Бачив, що вже й козаки ледаціють,
мало й зосталось.
Тут їм якраз посилає господь несподівану
поміч:
Добрий Харкевич, що щирою правдою дуже
кохався,

Нишком прийшов до Радана
з ватагою хлопців на раду.
— Біг помагай тобі,— каже,—
послухай мене лиш, добродій.
З річки у город іде під землею прорита канава.
Я усе знаю, не бійся, Радане, я ваш, українці!
— Дякую!— мовив Радан. Як порадили,
так і зробили.
Ніччю давай накидати на город —
розбуркали ляхів.
Вронський всю силу злучив
і ристує на наступ козацький.
Б'ються, січуться, стріляють —
не ладиться бідним козакам.
Ляхи регочуться: лихо своїм ворогам вони
бачать.
Вронський усіх звоювать намагався,
аж от тобі диво!
В замку козаки, січуть і плондрують,
не дай світа валка.
Страшні ракети пустили по вітру,
ляхам подіяли жаху.
Вронський не змислить, що треба робити:
у замок полдне —
Ворог ворота трощить! На башти —
всередині лихо!
От коли круто прийшлося; пропали,
немає визволу!
Вийшов наш Вронський на башту та й
просить: «Змилюйтеся, братці,
Будьте ласкаві нам, бідним,
душі пустіть на покуту!
От вам і замок, і скарби, й гармати, і страви —
все ваше!»

Чує Радан і зласкавився, він-то жалкий був,
сердяга,
Гукнув по строях —
і більше козацькі шаблюки не сяють.
От і рушниці унишкли, от зарипіли ворота.
Вронський виходить з ключами,
край церкви соборної стрінув
Він есаула, а з ним і Харкевич,
колишній друзяка!
Тільки побачив, як крикне:
«Ізгниь ти, проклятий яриза!»
Свиснула куля —
і бідний Харкевич шелехнув об землю!
Наче скажені рвонулись козаки,
шаблюки брязкочуть,
Тут положили і Вронського —
оба вони щось казали.
Вронський стогнав:
«Загубили мене та за щирую вірність».
Вимовив тихо Харкевич:
«Забит я за щирую правду!»

ЗІРОЧКА

Ой заблищала зірочка на небі
Та простяглася стрілкою по небу,
Та покотилась вона на долину,
Та упала вона на могилу!
А на могилі цвіт-соняшник стоїть,
А в могилі щось поховане лежить.
Там молода мати сина поховала,
Сирою землею його закидала.
Вона його дівуючи привела,
Вона його хрестити не понесла,
Вона його в сиру землю зарила,
А зверху цвіт-соняшник посадила!
— Ти, синочку, лежи, лежи глибоко,
Ти, соняшник, рости, рости високо!
Рости уверх та на сонце дивися,
Кругом, кругом за сонечком вертися,
Мені на прикмету розцвітися!
А я піду із парнем паруватися,
Піду у божу церкву вінчатися.—
Та стоїть вона при святому налої,
Подала руку своєму женихові,
Нічого не знають ні отець, ні мати,
І жениху не доведеться взнати.
Тільки той про сее відає і зна,
Хто зірочку на могилу посила!

ВЕЛИКОДНЯ НІЧ

Гудуть дзвони, гудуть дзвони,
Ходять з корогами;
Юрба люду на цвинтарі,
Товпа коло брами.
Идуть старії, молодії
Ізо всього села:
— Христос воскрес, Христос воскрес!—
Всі раді й веселі.

Диво! Ніччю на пустоші
Щось у травці сяє...
Під вербою молодого
Свічечка палає!..

То лупне, то разом зникне,
То вп'ять загориться.
Ізлякались прохожалі
Та й стали хреститься.

Гули дзвони, гули дзвони,
Та вже перестали,
Закончилось обходження,—
Свічечка пропала.

Стара дядина Оксана
До людей підходить
І, молитву прочитавши,
Такечки говорить:

— Як ще я у старі годи
Колись дівувала,
Тоді много ізо мною
Дівочок гуляло.

А всіх лучше, а всіх краще
Була дівка Ганна:
І хороша так, як рожа,
І добра, і гарна.

Була собі сиротинка:
Ні отця, ні мами,
Ані брата, ні сестриці,—
Всі лежали в ямі.

І дівочка самісінька
Жила в своїй хаті.
І товпились коло неї
Женихи багаті.

А вона із них нікого
Собі не бажала:
Вона собі, як черничка,
Одну церкву знала.

На родительській могилі
Плакала, журилась
Та уранці і ввечері
Богові молилась.

Отак вона років з вісім
Одна проживала.
На дев'яту весну зрання
Ганночки не стало!

Де, куди вона дівалась —
Не узнали люди,
Тільки з тої ще години
Об неї не чути.

ПАН ШУЛЬПІКА

Зажурився сизий голуб, сидя на дубочку,
Що одняв у його злющій рябець голубочку.
Перелинув голубочок з дуба на кленину,
Одняв в мене пан Шульпіка рідную дитину.
Перелинув голубочок із кленка на івку,
Ой як мені без дівчини на сім світі гірко!
Сизесенький голубочок жалібно воркоче,
А край його на осиці сорока скрегоче.
Голуб стогне, а матінка по дитині б'ється,
Молоденький козаченько у тугу вдається.
— Не плач, не плач, козаченько, по моїй

дитині,

Пошукай собі на світі іншої дівчини.
Не журися, вона тобі не своя, чужая!
— Ох, як мені не журиться — я її кохаю.
— Ой іди ж, мій молоденький, дівку

визволяти,

Вона буде тобі жінка, а я рідна мати.

Ой там річка невеличка, на річці місточок,
А на березі край його лозовий кущочок.
Щось почало у тих лозах стиха шелестіти:
Засіда козак Шульпіку, хоче устрелити.
Та вже сонце на заході, а місяць зіходить,
Із Шульпічиного двору челядка виходить.
От і пишний пан Шульпіка в поле виїжджає,
А під паном вороненький коник шкандибає.

Виїжджає пан Шульпіка на лови з хортами,
Ізо всею челядкою та ще й з гайдуками.
Вже передня челядонька місток проскакала,
А матінка перед паном навколішки стала:
— Здійми, пане милостивий, із мене кручину,
Оддай мені, паноченьку, рідную дитину.—
Як сказився пан Шульпіка, як почав гукати,
Казав стару матусеньку зараз хлостувати!
Сам поїхав на конику через той місточок,
Закачався, захитався лозовий кущочок.
Гульк! Рушниця загуділа, куля полетіла
Та у саме панське серце прямо улучила.
Ой вискочив козаченько з куща лозового,
Покотився пан Шульпіка з коня вороного.
Ой шатнула челядонька козака еднати,
Де взялися товариші його рятувати.
А Шульпічина челядка лиха повидала:
Які лягли на місточку, інші повтікали.
Вибігала дівчинонька із панського замка,
Обіймала, цілувала матір і коханка.
Понесли пана Шульпіку до теплого лежка,
А за паном простяглася кровавая стежка!
Понесли пана Шульпіку у яму ховати,
За ним народ поволікся пана поминати.
— Отсе тобі, пан Шульпіка, хай буде за тоє,
Що дитину запоганив у ньеньки старої!
Отсе тобі, пан Шульпіка, хай за шкоду твою,
Що ти украв у козака дівку молодую!
Отсе тобі, вражий сину, од нас дякування,
Що терпіли ми од тебе всякі глузування!
Отсе тобі, сучий сину, за твої уразки,
Що ти їздив поміж миром без всякої опаски.

СПІВЕЦЬ

Амвросію Могилі

Ой чого, молодий співець, зажурився,
Головою жалко на гуслі схилився?
Ой чого молодий співець не співає,
А чи гласу більше до пісень не має?
Нащо собі марно жалю завдавати,
Нащо свої красні літа загубляти?
Сидить, як ізмерзлий, із ранку до ночі,
Облив слізеньками понурії очі.
— Чи тобі із літом розлучаться жалко?
Та ще тільки в полі забриніла травка!
Чи тебе не приймає своя родина,
Чи зрадила тебе твоя женишина?
— Нема в мене роду, ані женишини,
Один сиротина, як в полі билина!
Ох тим молодий співець не співає,
Що рідная мова, як свічка, сконає!
Ох тим той співець та у гуслі не б'є,
Що його слухати ніхто не іде!
Ох матінко моя, нене старая,
Задавила тебе вже земля сирая.
Будяк на могилі почав червоніти,
А нікому було рожі посадити.
Ох піду я, піду на тую могилу,
А де мою матір давно схоронили!
Ох піду до Дніпра на гору високу,
Піду подивлюся на степ широкий.—

У старому Дніпрові вода леліє,
А по степу-долнині ковила сивіє,
А скрізь по ковилі свистун-вітер віє!
Та припав співець до землі головою,
Покопились слізки із очей рікою!
— Ох, нене моя, ти рідная мати,
Чи нам тебе, рідна, уже не видати?
Уставай із землі дітки приглядіти,
Вони плачуть, б'ються: вони твої діти!
— Нехай плачуть, б'ються: вони
увіймуться.
Тим, що увіймуться, не хочу прочнуться!

ПОЛТАВСЬКА МОГИЛА

Над городом Полтавою туман виходжає,
У тумані вечірнее сонечко сідає.
Туман зимній та холодний оддався снігами,
Позаносило ізгарбом стежки між кущами,

Запрягайте, братці, в сани коні вороші,
Поїдемо гулятися в степи сніговії.
Гей, гей, гей, уже на землю нічка
ніспустилась!

Ей, глядіть лиш, отся шкапа так
настоборщилась!

Ой і що то край лісочка у степу меріє?
Ой і що то за могила з хрестом бовваніє?
Ізлякалась вразька шкапа із хрестом могили,
Вертайтеся, вертайтеся, з нами божа сила!
Не дивітесь, що на хресті написано красно:
Повз могили, кажуть, ніччю їздити опасно.
Хто при місяці зимою на її узгляне,—
Такі думки нападуться, що погано стане!

ОТРУІ

Ой живеть удова, та ще й не сама,
А живеть вона з своєю дочкою.
Ізлюбився козак з молодою дівкою,
Ізлюбився, заручився та й ізвінчався,
Продав свою хату — у жінчину вбрався.
Та живуть вони вже чотири роки,
Та вже стали приглядати сусіди збоку,
Що козак дбає та заробляє,
А теща збирає, казна-де діває;
Що козак вистачує та діткам готує,
А жінка помандрує та й прогайнує.
Жалкувалась донька своїй матері:
— А що мені, мати, веліти мусиш?
Чи мені з моїм лихим мужем жити,
Чи мені йому, мати, що ізробити?
Та не можна ж, мати, мені з мужем жити,
Бо не хоче він мене як треба любити!
Що він мене, молодую, нікуди не пускає,
А як піду нишком, так він іще й лає.
А як піду у корчму з горя погуляти,
Так він бурчить: «Треба дітей годувати».
А як піду до вдовниці на вечорниці,
Так він бурчить: «Так робить не годиться».
А як коли з хлопцями посміюся,
Так він товче, що я гріха наберуся.
Йому, бач, все можна, а мені нічого:
Колись по зимі я прогнала його

Із теплої хати та надвір спати,
Так він розприндивсь, хотів двері ламати!..
Така паскуда! Коли б я преж знала,
Нізащо б такого мужа не взяла!
Не можна ж мені, мати, із мужем жити,
Треба його, мати, к чорту загубити!
— Ой ходім, доню, отруї копати,
Годі йому, бісові, нас зобиджати!—
Ним на вісході зірка устала,
Мати з дочкою отруї копала,
Ним на вісході зоря забриніла,
Мати у горщику зілля варила.
А ввечері пізно їде козак з міста,
Везе жінці, й тещі, і діткам гостинці:
Жінці кораблик, тещі серпанок,
Маленькому хлопцеві голубий жупанок,
А маленькій дочці юпочку парчову,
Юпочку парчову, стрічечку шовкову.
Дітки маленькі батька привітають:
Цілюються, лащаться, на шию плигають.
А стара на печі чортом вовкує,
А молода жона по хаті розходжує
Та й каже мужеві:— Ти, милий,
здоровився,

Налив би меду та трошки напився,
Воно б тобі було на душку тривніше,
Та ще і горілочки, щоб був здоровіший.—
Налив козак меду та й випиває,
Та ще й горілочки і нічого не знає.
Та кріпка ж горілка — з ніг повалила,
— Чого се у мене голова заболіла?
Та наклали ви багато у мед сей хмелю,
Не всиджу на лавці — ляжу на постелю!—
Пішов козак до лежка лягати,

Піднявся та й впав, не зможе устати!
Квилять дітки маленькі край його,
А жінка стоїть стовпняком у порога,
А стара злізла із печі й сокоче:
— Отсе так тому, хто старішим будь хоче!
— Ох, бачу, бачу, що треба умерти,
Завдали ви мені, безвинному, смерті.
Нізащо схотіли мене ізгубити,
Прийшлося вам, дітки, тепер сиротити.
О, будь їм ти батьком,
мій праведний боже!..
А жінці і тещі — прости їм, боже!..

КІНЬ

— Чого ти, коненьку, мій конику хижий,
Невесело, сумтно стоїш?
Я тебе кохаю, вівса підсипаю,
А ти на мене й не глядиш!

Веду до водиці, к холодній криниці,
А ти засопеш та й не п'єш,
Мені, молодому, паниченьку твому,
Жалю та тоски завдаєш.

Чи ти притомився, на поги підбився,
Чи я тебе так змордував,
Тоді, як горою нічною добою
Все швидко та притко ганяв?

Чи тяжка та важка козацькая зброя
Становиться, коню, тобі?
Чи чуєш пригоду, погану невзгоду
Паниченьку твому, мені?

Гей, годі здихати, дурно жалкувати —
Іще нам не буде біди.
Оброку наїжся, водиці напийся,
Та вп'ять загасаєм тоді.

Пан коня сідлає, в стремена ступає,
А коник сумтний шкандлиба,
Склонив головоньку, опустив гривоньку,
Ступою поперся з двора.

Недобре чинити, свій рід боронити
Зібрався панич-неборак:
Шляхи засідати, людей розбивати
Поперся в глибокий байрак.

Там шляхом узеньким, за лісом темненьким
Із ярмарку їдуть купці.
Хоч краму не мали, усе позбували,
Та повні зате кишенці.

— Гей, коню, мій коню, скачи підо мною
Моїм вороженькам на страх.—
Вже місяць стухає, туман налягає
По чистих, широких степах.

Пан коня звертає, наліво заїжджає,
А кінь завертиться й не йде,
Пан коня штиркає, нагайкою крає,
А кінь вже й виха, і хропе!..

Пан коня під боки, кінь мов ненароком
Побіг та й спіткувсь на пеньок...

— Ет, вража скотина, а щоб ти
сказилась!..—

Кінь пана поніс у лісок...

Ніч стала рідіти, починає дніти...
Купці доїздять до села.
В гушині бур'яна кінь скаче без пана,
Понурий, гризе удила.

Чом кінь воронецький понурий,
смутненький?

До хати пустої біжить...

Піду по коненька.—
Коник біленький
В травці густенькій
Пасеться, грає,
Пана піджидає.
Сіла миленька
У холодочку
В зеленім лісочку,
Стала тихенько
Вона здихати
Та жалкувати:
— Ох, моя мати,
Мати старесенька,
Неня ріднесенька!
Все мені каже
Хлопців бояться,
Од їх ховаться!
Чом їх бояться,
Од їх ховаться?
Вони добренькі
І приятельські! —
Тут я приїхав
На білому коню,
Наче сніжочок,
В зеленій лісочок,
Прип'яв конька
Срібним поводдям
Та до сучка,
З дівкою обнявся,
Поцілувався,
Тулив к серденьку
Свою миленьку.
Забула мила,
Що ніжка боліла!

Тут ми ласкалися,
І цілувалися,
І милувалися.
— Вечір надходить.
Ох, мій миленький,
Мій люб'язенький,
Ой схаменися,
Не забарися!
Сонце заходить,
Місяць зіходить,
Нічка настигне,
Нас в лісі застигне!
Їдьмо додому.—
Тут я швиденько,
Взявши миленьку,
З нею по долу
На білому коню
Дмухнув додому!

РОЖА

(З чеського)

Ой ти, рожо червоненька,
Зацвіла собі раненько:
Зацвіла та, бідна, змерзла,
Як ізмерзла — поблідніла,
Поблідніла — та й змарніла,
А змарніла — та й зав'яла,
А зав'яла — та й упала!..
Сиділа я довгесенько, до півнів сиділа,
Всі трісочки, всі стругалки за ніч
попалила!

Усе миленького ждала.
Усе ждала й задрімала...
От мені, небозі, й сниться:
Наче з правої рученьки,
Наче з пальця мізинного
Покотився золотий мій обідець,
Загубився дорогий мій камінець.
Ой довго-довгесенько камінця іскала,
І камінця не достала, і милого
не діждала!..

ІЗ ЗБІРКИ «ВІТКА»

ПІСНЯ МОЯ

А. Ф. Владимирову

So strömen des Gesanges Wellen
Hervor aus entdeckten Quellen.
*Schiller*¹

Од Сосни до Сяну вона простягнулася,
До хмари карпатської вона доторкнулася,
Чорноморською водою умивається,
Лугами, як квітками, квітчається,
Дніпром стародавнім підперезана,
Річками, як стрічками, поубирана,
Городами-намистами пообвішана.

Гуляй, моя пісне, високо, високо,
Щоб хмарами сизий орел летючі
Тебе не нагнав.
Гуляй, моя пісне, широко, широко,
Щоб по степу вітер, траву котючі,
Тебе не піймав.

Лебедем білим пливи по ріках,
Чайкою, пісне, кигич по луках,
Припотнем в лузі заворкочи,
Дрібною пташкою защебечи,

¹ Так плінуть хвилі пісні з невідкритих джерел.
Шіллер (нім.).

Покотиполем в степу прокотися,
По небу громом святим пронесися,
Глибоко в землю змією зарийся,

По лісах, по городах,
По степах, по ріках,
Городах, слободах
Травою,
Водою,

Луною далекою геть одізнися!

К іменитим панам,
К неімущим старцям,
К козакам-молодцям,
К чорнобровим дівкам,
У душах,
У серцях

Тугою-кручиною, пісне, зацьмися!

Там, де у лісі скеля крутая,
Дніпр через скелю реве і бурхає,
Рветься і дметься, клекоче й гуде,
Й вітер пожовклії листя несе,
Де задніпров'я, край опустілий,
Де нема хат, бовваніють могили,
Де нема гласу, виють вовки,
Де була Січа, жили козаки,
Ходив я ніччю; місяць червоний
Сидів у хмарі й бурю нагонив,
Сп'ялись на дибки степи піщані.

Тоді із лісу, вся у тумані,
Вийшла до мене якась молодиця...

— Співай,— казала,— для всього роду,
Співай,— казала,— для всієї родини.

Співатиму, співатиму, поки гласу стане,
Хоч і слухать не захочуть, я не перестану.

КЛЯТЬБА

Дарма просишся, ізрадник,
Не пущу тебе ніколи,
Вічно буду катувати,
Мучитиму без одривки.
І хоча б за відпочиння
Я б і царства одцурався
Ти мене увів у царство,
За потіху, щоб із тебе
Глузувати, наругатися
І тобі чинити папасть.
Були злодії великі:
Небо і земля лякались
Од їх вчишків; жалкувались
Перепалені країни,
Їх менами наругались
І бажали, щоби в пеклі
Вони такечки страждали,
Як страждали бідні люди,
Що од їх изнапастились.
Але шкода, що зробив ти,
Не зрівняється із їм.

ЗГАДКА

Він сів на горі на оцваньку з дубка,
Під ним гарцювала сердита ріка,
В їй блідлії місячні промені грались
І в хвилях сіклися й перебивались.
І буря ревіла, і буря ширшала,
І смутная думка, як буря, літала,
Поблідла, як промені місяця в хмарах,
По роках далеких вона пробивалась,
По роках бурливих, як річка у чварах!

Згадав він, як був до війни в йому жар,
Згадав він про військо, про валку й пожар,
Як спорив в харцизтві з буйними вітрами,
Навзаводи бігав з швидкими орлами,
Як в полі-степу срібну чарку співав
В гурті, на прощанні з своїми братами,
Й, веселий, додому коня повертав.

Багацько іще тут про щось він згадав,
Як військо голінне старший іззивав,
Згадав і про те, про що згадувать тошно,
Про віщо здихати й не треба, й не можна...
І бризнула нишком гаряча сльоза.
Так бризкає з неба гнів божий — роса,
Що нишком зелену траву поїдає...
І стане все поле смутне і порожнє,
І божая кара над їм пробуває...

МОГИЛА

Що то за могила?
Вітер сніг розміта,
Крізь сніг почорніла
Трава вигляда.

Далекії роки далеко вплили,
Як води весною.
Густою травною
Сліди заросли.
Вода, пориваючись з скелі в долину,

Каміння зриває,
Байрак промиває.
Старая година
Переднім на згадкі
Про прежні порядки
Високі купки по собі зоставляє.

Незліченна сила неслась вояків,
Як мак при дорозі, шапки їх біліли,
Списи гримотіли, шаблі брязкотіли.
Неслися вони супротив ворогів.
Недоля і помста бігли за їми,
Як клоччя сухее, палали країни,
Як з лісом гора, вони всі заодно,
Нікого старшого у них не було.
Дивіться: лицар встав,
Сів на коня та засвистав,

І військо вслід. За їм
Огонь, і дощ, і дим!..
Як сніг в завірюху,
Так кінь його летить;
Як сонце в засуху,
Лице його горить;

Як вечірня зоря погоріла,
По вітру волосся його розметалось;
Як на морі вода посивіла
У бурю,— країна під їм сколихалась.
Нерівна валка: все як не бувало,
І військо в честь старшим його назвало.

Дивіться: ніч. Огонь горить.
Кравчина спочиває сном,
А лицар у огня не спить
І озирається кругом,
Гроза чужого роду,
Охрана свогого.
А на лиці його
Лисніється п'ятном
Зла думка, як перша на місяці шкода.
Звалилась проклята з плечей голова,
А військо погибло, як з вітру трава.

Що ж то за могила?
Вітер сніг розміта,
Крізь сніг почорніла
Трава вигляда!

Далекі роки далеко запліли,
А люду погибшого слава колишня
У пам'яті тмиється, як трава торішня,
Що вітер з-під снігу розкрив на могилі!

ГРЕЦЬКА ПІСНЯ

І реве, і шумить,
І гуде, і гримить.
Чи то воликів б'ють,
Чи то звіра цькують?
То не воликів б'ють,
То не звіра цькують,
То хоробрії клефти
Музувирів січуть.

А попереду всіх молодець Буковалл,
Він січеться на смерть з бусурманом,
Од Керассово дим до Кенуріо дим
Розлягається сивим туманом.

Він січеться один проти тисячі їх,
Не здоліють усі його взяти.
А русява дівчина гука із вікна:
— Підожди, Буковалле, стріляти.

Хай хоч трохи угору підніметься дим,
Хай по степові пройде куріти,
Перелічимося, скільки вже наших

нема.—

Стали турки поперед лічити:

Недоліку п'ятсот. Стали клефти лічить:
Трьох голінних між ними немає!
Один воду бере, другий страву несе,
А ще третій мушкет набиває.

РОЖА

Н. С. Варшину

Дівочка мила, гарна, вродлива,
Добра з душі, з серця жалослива

Прийшла додому, сіла в порога:
— Ой мати-неню, помоли бога!

Болить головка, болить серденько,
Прощай, кохана, прощай, рідненька!

Вмерла дівчина, вмерла вродлива,
Ревно рида мати нещаслива.

Кладуть дівчину у домовину,
Зарили дівку в сиру могилу.

На тій могилі виросла рожа,
Гарна, рум'яна, на дівку схожа.

На рожі тонка, гнучка билина —
Єсть то легенький стан у дівчини!

На рожі шпильки, шпильки колючі —
Єсть то дівочькі очиці жгучі!

Стали на рожі червоні пупки,
На рожі пупки — дівчачі губки!
На рожі золоте животиннячко —
Єсть то дівчаче чисте сердечко!

Рожею вітер стиха колише —
Єсть то дівчина з могили днше!

На рожу пала ранком роса,
На рожі роса — дівчача сльоза!

Вся рожова краса — дівчача душа,
З раю прилітає, світ навіщає.

— Ой мати-неню, рідна моя!
Почуй на мене, я донька твоя!

Всі веселяться у царстві у бога —
Я за тобою плачу, небога!

СОЛОВЕЙКО

Зелений сад, зелений сад,
Зелена могила!
Зелений сад вдяга весна,
Могила забриніла!

Як гарно слухать, коли в ніч
Маленький соловейко
В квітках затлямка, засвистить
Так приязно, любенько!

А тут вони ведуть танок!
Хто гласи їх розлічить?
Хто передом із їх іде?
Хто зорі перелічить?

Той на тополі, ті в кущах,
Ті в вербах, ті в калині...
Один біля могили сам
Співає на ялині.

Щебече він — не то співець
Віршами люб'язними
Кохання й радість розділя
З серцями приязними.

Затьохка він — не то біди
Оплакує людськії,

Жаль лється в серце, як в квітки
Крапельки дощовії.

От застогнав, і от замовк...
Терликнув — вп'ять zalився,
Не то співець в останній раз
Із миром розпростився!

І в небо думкою влетів,
Між зорями співає,
А странний спів його людей
Уже не порушає.

Співає пташка, і ніхто
Не взяв її в примітку!
Співа співець — ніхто йому
З душі не кине квітку!

Одно серденько між всіма
Глас птащини розпізнало,
Одно серденько пісня та
Співцева розрушала.

І цілий день смутна, тиха
Самотня могила,
А вранці зомнята трава,
Де дівчина сиділа.

ХЛОПЕЦЬ

Зелененький берег тмиться,
Річка срібная шумить;
Ходить хлопець невеличкий,
На той бік ріки глядить.

На сім боці нив'я, поле,
Сивий степ та слобода,
Зелень в'яла, всюди душно,
В пилу ходить череда.

На тім боці зелень свіжа,
Блищать на луці квітки,
Дикі гори, гай зелений,
І щебечуть в нім пташки.

Тут клопочуть об господі
Старі люди навісні,
Там дівчатонька співають
Голосні свої пісні.

Хлопець дивиться і мліє —
Нудно тут йому бродить,
Радий ластівкою швидко
На той берег залетить.

Він підходить до водиці —
Ні човна, ні весельця,

А дівчина його кличе
Для ласкавого словця.

Хлопець мліє, хлопець тане,
Ходить — броду не знайде!
Підобрав одержу, прудко
Кинувсь в річку і пливе.

Переплинув, а дівчата:
«Хлюща, хлюща, утікай»,—
Загукали, закричали
І побігли всі за гай.

Бідний хлопець ізлякався,
Грудь підперло, весь дрижить,
І за гай, небіж, поплився,
Щоб шукать дівчачий слід.

Де ж той гай, де ж та хороша
Зелень, свіжа і м'яка?
Гай — у три ряди осики,
Сажнів зо три — вся лука!

А за ними нив'я, поле,
Рівний степ та слобода,
Зелень в'яла, всюди душно,
В пилу ходить череда.

Дикі гори — вапна; зникли
І дівчачії пісні...
Ходять теж, як тут, з киями
Старі люди навісні.

І поплівсь назад наш хлопець,
Біля річки сів один,
Притулив к руці головку
І поплакав трошки він!

МІСЯЦЬ

З той доби, як перший злодій
Каїн Авеля забив
І уперше землю кров'ю
Чоловічою змочив,—

Тільки вітер шкоду слухав,
Що гудів по деревах,
Тільки місяць шкоду бачив,
Що котивсь у небесах.

Бог прийняв святую душу,
Розбишачин прокляв рід,
І велів, щоб місяць ясний
Взяв на себе шкоди слід.

Хай, казав, сей образ буде
В пам'ять миру усьому:
Гнів правдивий, ласка божя
Вкупі бачаться в йому.

Щоб, зирнувши, розбишака
Божий гнів страшний згадав,
А безщасний розважався
И ласку божу споминав.

І пішов на рід наш бідний
Божий гнів усяким злом,
Гріх на місяці zostався
Нацяцькований п'ятном.

З той доби злочинець часто
Дивлячися омліва,
А душа свята, безвинна
Од неолі одлига.

ГОРЛИЦЯ

У густому гаю, на березонці,
Звила гніздечко голубонька-горлиця
Із маленькими дитятками,
З сивенькими голуб'ятками.
Стала вона ранком діти годувати,
Став вітер березу колихати,
Став рябець-злюка палітати:
— Ой не бий мене, рябцю-лебедику!
Зостаються в мене малії діточки,
Голуб'яточки-сиріточки.—
Не послухав рябець голубочки-горлиці:
Задавив її, сивенькую.
Зосталися малії діточки,
Голуб'яточки-сиріточки.
Ой тяжко сироті на світі пробувати!
Нікому вірної порадоньки дати!

МАНА

Є в нас плесо; осокою
Поросло кругом;
Посередині плавочки
Плавають рядком.

І ростуть над плесом вільхи
І гнучка тала,
І у вільхах заховалась
Хаточка мала.

Чорна хатка невеличка,
Хто в їй пробува?
Там старая чарівниця
Нишком прожива.

Здавна люди не посміють
Близенько пройти,
Але можна, коли треба,
В хату увійти.

Коли світ тобі огиднув,
Нікого любить,
Коли хочеш краще зразу
Вік свій закінчить,

Ніж туляться без надії
І шукать кінця,
До неї приходь питати
Вірного слівця.

В неї човен; розмальован
Весь цятками він,
В ясну ніч плисти у човен
Сядеш ти один.

І уздриш, чого ніколи
Не видав зрода,
Зразу зникне човен, хатка,
І тала, й вода.

Зразу стане пред очима
Красная лука,
Як шовкова стрічка, в'ється
Ясна ріка.

Різнофарбними листами
Сяють дерева,
Як оксамит, молодая
Блищиться трава.

По траві, як в ніч по небу
Ясні зірки,
Веснянії, запашнії
Маються квітки,

І не місячний, ні денний
Світ там просява,
Наче місяць навдосвіта
Сонце устріва.

Не з дощу, не з сонця стануть
Там веселки мрїть,
Одностаїно короводець
І гашок зашумить.

На луку гратися прийдуть
Красні дівки.
Голубітимуть в волоссях
З пролісків вінки.

Їх одежа — вся укупі
Світова краса,
Їх урода — що й казати?—
Божі небеса.

Заспівають, затанцюють,
Поведуть танок,
Їм музикою повіє
З річки холодок.

Затанцюють, заспівають
Чудні пісні,
І зомлієш ти, небоже,
Лежачи в траві.

Станеш тануть, станеш топнуть,
В чім не знаєш сам,
Закриватимуть веселки
Світ твоїм очам.

Станеш топнуть, станеш топнуть,
Сам не знаєш в чім,
І заплющатся у тебе
Оченьки зовсім.

Люб'язненько, солоденько
Станеш ти дрімать...
А пісні й музики будуть
Тебе колихать.

Їх послідній голосочок
В сплячого замре...
І тебе тоді хтось наче
Міцно підштовхне.

Ти прочнешся, раз останній
Очі поведеш...
Пролепечеш:— Прощайте!..—
В озеро пурнеш!

КУЛЬБАБА

А. А. Леонову

Віє передзимній
Вітрець студененький,
По степах осінне
В'ється павутиння.
Що ж то між травою,
В'ялою, сухою,
Кульбаба жовтіє?
Чи б то справді сонце
Кидать нас не хоче
І опісля літа,
Душного, сухого,
Знов до нас веселим
Маєм хоче глянуть?
Чи земля жартує?
Чи сей цвіт не в пору
Що-небудь віщує?

Вік наш чоловічий
Схож із віком року.
Впершу боже сонце
Життя пробуджає,
Променями в серці,
Як у весняної
Половоді, грає,
І душа бриніє

Надією-квітом,
І в душі селяться
Радощі, як в гіллі
Вишень соловейки.
Життя розів'ється,
Життя загустіє
Наукою світа,
І почнуться грози,
Дощі і спеки.
Щастя і недоля,
Радощі і туги,
Одно другого швидше
Стануть проходжати,
І душа твердіє;
І скрізь погорілу
Зелень віку чорна
Земля проглядає.
Коли ж стане в осінь
Вітрець передсмертний
Душу провівати,
Знову боже сонце
Свої блідні, довгі
Розкидує тіні,
І душа збирає
Сили наостанку,—
Знову квіт-надія
В серці процвітає.
Але квіт той в'ялий,
Кульбаба осіння,
Пустоцвіт похилий,
Не росте високо,
Не цвіте розкішно
І без плоду гине
Під морозом-смертю.

ТУГА

Гаю мій, гаю, гаю зелененький!
Вітер мій, вітре, вітре швиденький!
В густому гаю листя жовтіє,
Вітер гілок не колише й не віє.

Те, що колись повесні красувалось,
Те, що колись мені так сподобалось,
Змерзло, захляло, затихло і зникло.
Серце кохатись сим світом одвикло!

Там, де в кущі воркотала голубка,
Там жартувала колись моя думка.
Стихла, замовкла туга голуб'яча —
Геть прокотилась та думка хлоп'яча!

І місяць повний, і ясна водиця...
І ти, вродлива, кохана дівиця!
Зникло те восени, що було літом,
Серце не хоче кохатись сим світом.

ГОЛУБКА

Вилітала голубонька
Із гаю густого;
Сумувала, нарікала
На свого милого.

Не нарікай, не журися,
Голубонько біла,
Що з тобою лиха доля
Його розлучила.

Не нарікай, не журися,
Голубочко сиза;
Розтяла йому головку
Панська стрілка хижа.

Не нарікай, не журися,
Голубочко хвора;
Не вернеться в біле тіло
Кривця його скоро.

Не нарікай, не журися,
Голубко вірненька;
Вже немає миленького —
Зосталась миленька.

ДІВЧИНА

...тільки видно хрести:
Туди мені любо-мило оченьками звести.

Оп'ять шпориш став вигон укривати,
Оп'ять діждались весняних святюк,
Оп'ять ідуть заквітчані дівчата
Гуляться в хрещика, вести танок.

Дівчатонька! Отсе оп'ять піснями
Потішитись співець ваш приблукав.
Де ж та, що він, як рожу між квітками,
Між усіма вродливими признав?

Вона умерла; під осінь журливу
На гробовище однесли її,
Гуртом співали пісню жалосливу
Над дівкою і подруги, й чужі.

Сніга розтаяли, ви, знову веселенькі,
Забули повесні осіннії біди,
І на дівчачій могилі зелененькій
Барвінок розкида нев'ялії листи.

Колись вона гуляла по волі,
Крутилась з вами в жвавих короводах;
Її станок пряменький, як тополя,
Що там росте по ваших огородах...
Чи згадуєте ви її?

Колись вона з сестрицями ходила
Квіток шукати вмісті по луці;
Як воронець, в їй ягідки красніли
По білім, як конвалія, лиці.
Чи згадуєте ви її?

Колись вона із вами в ніч гулялась,
На вас дивились з неба зіроньки;
Її душа, як небо, красувалась,
Як зіроньки, в їй грали вигадки.
Чи згадуєте ви її?

Її немає; під осінь журливу
На гробовище однесли її;
Сніга потаяли, вп'ять, жартівливі,
Гуляється, дівчатка, без неї.

Як ластівка з плесів своїх ясененьких
Підніметься і поуз вас пирхне,
І крутиться, й вертиться, веселенька,
І ледве землю крилами торкне,
Тоді, дівчатонька мої,
Чи згадуєте ви її?

Як ластівка, швиденько пролетіла
Вона свої дівчачії літа,
І ледве-ледве землю зачепила,
І на землі не кинула сліда.

Як зірочка вечірньою добою
Відорветься од подруг, заблищить...
Прокотиться по небесах смугою
Й хтозна-куди далеко залетить,
Тоді, дівчатонька мої,
Чи згадуєте ви її?

Як зіронька, її душа світилась
У ангельській небесній сім'ї,
Огняною смугою прокотилась
Вона між вас, і де шукать її?

Вона між вами:
Зіллям, квітками,
Тихими вітрами,
Шумом криниці,
Голосом птиці
Її душа до вас озивається,
Вести розмову з вами питається.

Дівчатонька, дивіться: он літає
Маленький жайворонок і пісеньку співає,
То душка дівчача на час
Схотіла одвідати вас.

Прислухайтесь, що пташка заспівала:
— І я, як ви, скакала і гулялась,
Усе чогось на світі піджидала
І радості якоїсь сподівалась.

Розлетілись мої сподівання,
Як квітки у садочку із вишень,
Ізмерзли мої піджидання,
Як метелики в осінь холодну.
І думки, й вигадки
Надавили купки
Сирої землі, що мене закидали.

І ваша веселість, сестриці, зов'яне,
І вам на серденьку холодно стане,
І ваші думки і вигадки,

Дівчатка-сестриці моторні,
Повидавлять ті намітки,
Що закриють вам кучері чорні.
Живцем вас положать в тісну домовину,
Живцем вас заринють у душну могилу,
Ніхто не заплаче, як вас поховають,
Ще гірше — веселі пісні заспівають!

Дівчатонька! Вона співає
І що співає — добре знає.
Он-он її могила мріє,
На їй барвінок зеленіє.
Піду туди! Щасливо вам, дівчата,
Співати і гуляти!

ХМАРКА

По небу блакитному
Хмарочка плине;
Спитай її, брате,
Куди вона плине?
Чи так собі вільно
По небу гуляє,
Чи хмарочку-пару,
Невдаха, шукає.
Все небо синіє,
Одна тільки хмарка,
Мала, невеличка,
Одна собі плавле;
Не встиєш десятка
Уряд налічити —
Вже хмарки немає.
Була в мене думка.
Як хмарка по небу,
Снувалась, гулялась.
Чи чого шукала,
Чи так для утіхи
Снувалась, гулялась?
Не знаю. Забув!
Її вже немає.

СОН

Quel foco ch'io pensai che fosse spento
Dal freddo tempo e dall'eta men fresca,
Fiamma e martir nell'anima rinfresca.

*Petrarca*¹

Як сонні привиди на час появились,
За час утекли,
Так прежні роки, літа молодії,
Давно вже пройшли!
І згадки не стало, і пам'ять пропала
Об вас уво мні.
Чого ж ви прочнулись, чого ж ви явились
Оп'ять уво сні?

Я спав і був во сні у тій країні,
Де, молодий, безпечно я гуляв...
І бачив я: із церкви домовину
Несли, і піп у чорному співав.
І я дививсь, і щось мене давило!..
І став дрижати, і став людей питать...
Її, її в могилу хоронили
І от уже приймались опускати!..
Я одвернувся... я усміхнувся гірко...
І з радістю пекельною глядів
На чорну одежу чоловіка...
Ох, тяжко я, хоч і во сні, грішив!

¹ Який вогонь — гадав я, що погас він
У холод і задуху,—
Палає і ятрється в оновленій душі.

Петрарка (італ.)

От вранці... ще досвідною добою
Прийшла поплакати череда моя.
І знов припливсь до церковки старої,
Весь трусячись, мов той убійник, я.
Дивлюсь: провалля, там долина мріла,
В їй щось чорніє... Ох! Чи не труна?
Розглядівсь: ні, свіженькая могила!
Там, там покійниця, лежить вона!
І явори ростуть там молодії,
І, одвернувши голови свої,
Повісили назад верхи густії,
Жалкуються поглянуть на неї.

Я прокинувсь. Сон проклятий
Мені знову нагадав
Те, що ввік не споминати
Я давно вже клятьбу дав.

Став я розпитувати, як вона має.
Кажуть, щасливо в сім'ї проживає,
Вірно кохається з мужем своїм,
Діти малії пестує із ним.
Тяжко, ох, тяжко на серці мені!
Краще побачить тебе у труні,
Ніж бачить, як ти повагом скончаєш,
Серцем черствієш, душею вмираєш...
І слухать, як муж твій, корявий, старий,
В'ялить поцілунками губки твої!

ВЕСНА И ЗИМА

Ходив весною я по квітчаній долині,
За кожним ступнем зілля уроджало сонце.
І я згадав, як по зимі в моїй хатині
Мороз мережками вицвяхує віконце.

Тепера по зимі сиджу в своїй хатині,
Мороз мережками скрасив усе віконце.
І я згадав, як повесні у тій долині
За кожним ступнем зілля уроджає сонце.

І. І. СРЕЗНЕВСЬКОМУ

(При од'їзді його
на чужину)

Хай милосердний
Бог та святая
Діва Марія
Тебе боронять!
Майське поле,
Квітки червоні —
Шлях буде твій;
Осінь багата,
Жовтеє жниво —
Твій узворот.
Коли ж, звернувшись,
Знову очима
Й серцем шукати
Станеш своїх,
Може, якого
Більш не побачиш!
Друже коханий,
В щасті і в лиху,
В radoщах, в горі,
В рідному краї,
І на чужині,
І на тім світі
Призна, люба
Буде для мене
Згадка твоя!

БАБА ГРЕБЕТНИЧКА

— Дідусю, розкажи нам казку невеличку.
— Яку ж би вам сказати? — пита дітей старій.
— А от про відьму ту, про бабу Гребетничку,
Що бачив ти колись, як був ще молодий!

— Ану вас з нею! От пристали реп'яхами!
Себто, як кажеться, козі смерть нагадав!
Потішу, дітки, вас я іншими казками:
Ось слухайте, сії ще я вам не казав.

І став казати їм дід про дивну кобилицю,
Чом сонце тричі в день переменя свій лик,
Як лицар добував зо дна морську царницю,
Без черепка ходив по світу чоловік.

Такі дивозії кому б не сподобались?
Всяк ласий до казок, як кішка до сальця,
А діти все собі на ослінцях хилялись
І не второпали ні одного слівця.

Їм, так як дівчині нова шовкова стрічка,
Усе роїлася та баба Гребетничка!

Дідусь казав та й став на діти поглядати.
— Якої матері се я кажу стінам?
Лягайте ж, коли так, лягайте зараз спати.
Нехай лихий, не'я, казок накаже вам!

— Дідусеньку!— услід хлоп'ята розкричались.
А дід собі роззувсь і світло загасив.

— Лягайте спать!— кричить.—
Чого розташувались?—
Лягли, а молодик на їх в вікно світив.

— Лягли? Глядіть же ви у мене, не возіться!—
А бідну дівчору і сон-то не бере.
Все Гребетничка, знай, на думці їм вертиться;
І от один братам щось на ухо верзе.

Аж гульк! Ой, ой, ой, ой! Якраз посеред ночі
Старая бабище у хаті під вікном.
Суха, як очерет, заплющені в їй очі,
Киває на дітей і дражнить язиком.

Дідусь мерщій схвативсь та разом скік із печі:
— Ось-ось я, діточки! Чого підняли крик!
Мани нема! — Та ба! На дідівській речі
Мов дерев'яний став у дівчорі язик.

Всю ніч пролежали вони трохи живії,
А вранці дідові і почали казати.
— От бачте,— дід сказав,— хлоп'ята навіснії,
Я ж говорив, об сім товктися вам не статі!

От бач! Накликали чорт батька зна що в хату!
От треба до попів йти хати освятити!
І треба лишнюю копійку віддавати!
Ломакою б за се гарненько вас побить!

У той же день прийшли з свяченою водою
Нечисту силу гнати з села духівники,
Дідусь наш морщиться, киває бородою,
Пропали таки-так аж два четвертаки!!

З тії доби мана, суха, як влітку шпичка,
Вже не приходила хлоп'яток турбувати,
Зате і дівчора про бабу Гребетничку
Не тільки говорить — боїться і згадати.

НІЧНА РОЗМОВА

— Ой ти, дівчино,
Гожого стану!
Вийди до гаю
Або к бур'яну.
Ой ти, дівчино,
Гожого зросту!
Вийди до гаю
Або до мосту.
— Ой під тим мостом
Очерет ростом,
Трава горою;
Ой біля хати
Старая мати,
А я з тобою!
— А в очереті
Можна сховатись;
Мати заснула,
Чого боятись!
А в очереті
М'яко та тихо;
Ніхто не зійде
До нас на лихо!
Там я щось маю
Тобі сказати.
Тільки вівчарики
Будуть чувати.
Там ми щось маєм

Нишком робити:
Тільки що місяць
Буде глядіти.

— Ой мій миленький,
Місяць нам світе.
Хай на годину
В хмару він ввійде!
Йому не треба
На те дивитись,
Як ми тут нишком
Будем любитись!

ПІДМОВА

Ні, ні, мамко, ні, ні, дівко,
Я тобі не ворог,
Не лякайся, моя галко,
Не втікай од мене.
Ходім вкупі в огородець,
Там квіток багато,
Є синенькії волошки,
Нагідки жовтенькі!
Заквітчайсь, мое серденько,
Уберись гарненько,
А я тобі подарую
Шовкову стрічку.
Ходім, мила, ходім, люба,
Там нема нікого.
Посідаємо в затишку
Під зеленим в'язом.
Пожартуймо, попустуймо
Собі наєдині,
Поцілуємося трошки,
Наче голубочки.
Там нам дуже гарно буде:
Я свою головку
Прихилию тобі на груди,
Тобі стане жарко.
Он і вітрець повіває,
Бузину колише.
Подивися, яка пишна!

Та цвіте як рясно!
А пташок, пташок там сила!
Прислухайся, серце!
Все співають та співають,
А ти невесела;
Не барися, не сумуй-бо,
Не дивись додолу.
Подивись лишень на мене.
Бач, який я гарний:
Очі ясні, брови чорні,
На лиці рум'яний.
Гей же, гей, моя небога,
Як же ти змінилась!
Біле личко, як яблучко,
Стало як калина.

Сонце гріє, сонце палить,
А дівка трясеться,
Всюди сухо, всюди тихо,
А в дівчині сльози.
Ей, бодай тебе просила
Лихая година!
Полюбила, як схотіла,
Старого сусіда!

БЕРЕЗКА

В огороді березонька паркан оповила;
Чом до мене ти не ходиш, моя Галю мила?
В огороді березонька край коляки в'ється;
Чом зо мною дівчинонька ніяк не зійдеться?
Ой березка зелененька, а тин непогожий;
Жалкувалась вразька дівка, що я нехороший.
Ой березка зелененька, та трошки кудлата;
Одчинилась у моєї дівчиноньки хата.
Ой без тину ту березку всі топтати стануть,
А без мене тебе, серце, жаліть перестануть.
Ой не можна березоньці край тину не витись;
Ні до кого без милого дівці притулитись!

ВУЛИЦЯ

— Світи, зоре, ізвечора, а місяць з півночі;
Вийди, милий, чорнобривий, потіш мої очі,—
Дівка хлопця визиває,
На ігрище закликає
На цілую нічку.

Заспівали, заскакали у танку дівочки,
Засвистали, загукали до їх парубочки.
Та на танці, та на співи
Відавалися підзиви
Аж до місяченька.

Та вже місяць височенько, дівки розійшлися,
Кожна з любим своїм милим за руки взялися.
Парувались, женихались,
На самоті милувались
До Волосожара.

Та вже віє-повіває з річки холодочок.
Позлучалися дівчата знову у таночок.
Грались з хлопцями, скакали,
Жартували, жирували
До білого світу.

Мене, бідну, не пускає на вулицю мати,
Положила, молоденьку, біля себе спати:
— Не йди, доню, між дівками

Та між тими парубками
Доброго немає.

Червонілася горонька, що на вісхід сонця,
А мій любий кучерявий стоїть у віконця,
Мене з хати викликає
На роботу зазиває
До вечора зранку.

Ми не будем, ми не станем від людей ховатись
Нам не треба, нам не треба поночі збиратись.
Край криниці в холодочку
Посідаймо у лісочку
В опівденну пору.

Ти до мене, я до тебе схилимо головки,
Цілуватимемось жарко, так, як голубочки,
Бо я в тебе молоденька,
Як голубонька сивенька,
А ти голубочок!

ПОПРІКИ

Що я з тобою
Маю робити,
Що ти не хочеш
Мене любити?

Чи за тобою
Все жалкувати,
Чи все кохання
Позабувати?

Я ж тебе, дівко,
Любив, як душу,
А ти казала,
Що я сміюся.

Я ж тебе, дівко,
Кохав, як око,
А ти гадала,
Що то нароком.

Хай мене візьме
Лиха година,
Коли є в мене
Інша дружина!

Не біжи, мила,
Середенько моє,

Будем любиться
Вп'ять ми обоє.

Я ж тебе, дівко,
Буду любити,
Буду всім серцем
Тебе жаліти.

Коли ж ти з жалю
Наробиш сміху,
Я тобі скажу:
— Хай тобі лихо!

ПАНИЧ І ДІВЧИНА

(З польської мови)

I

В зелененькому гайочку
Дівча рве цвіти;
Їде конем вороненьким
Панич молодий.

І, звичайно, поклонився,
Із коня злізає.
В дівки личко червоніє,
Очі понуряє.

— Помагайбі, дівчинонько,
Я в сії діброви
З товаришами уранці
Приїхав на лови.

Тільки лихо! Не потраплю
У село до хати!
Будь-бо ласкава, дівчино,
Скаж, куди держати.

Чи то скоро отся стежка
З лісу в поле вийде?
— Ще зарані пан ласкавий
Додому приїде.

Он то бачиш: дуб високий,
Край його березки;
Коло хутора уліво
Повернулась стежка,

А там вправо проти пущі,
Та до річки — нижче;
Там млиночок і місточок,
А зараз і місто.

Пан подякував дівчині,
Рученьку стискає
Та у губочки цілує
Й на коня сідає.

Сів, ударив острогами...
Не видно його!
Іздихнулось дівчиноньці,
Не знаю чого.

II

В зеленому гаю
Дівча рве цвіти;
На конику їде
Панич молодий.

І знову гукає:
— Покаж іншу стежку!
За хутором річка,
Не втраплю к містечку.

Ні мосту проїхать,
Ні перебрести;

Мене, молодого,
Хотіла звести!

— Їдь, пане, тим шляхом,
Що вбік від кургана.
— Спасибі, дівчино!
— Щасливо, мій пане!

За лісом густеньким
Не видно його!
Здихнула дівчина...
Я знаю чого.

III

В зеленому гаю
Дівча рве цвіти;
На конику їде
Панич молодий

Й здалека гукає:
— Ох, дівчино мила!
В рівчак був уплівся.
Отак научила!

Тим шляхом не їзять
З давньої години,
Хіба якийсь хлопець
По хмиз до гущини.

День цілий ганяю,
І кінь не напасся,
Й їздець притомився,
І кінь загасався.

Нап'юсь лиш з криниці
Холодної водиці,
Коня розсідлаю,
Пущу до травиці.

Панич поклонився
І з коня злізає!
Дівча червоніє,
Очиці спускає.

Мовчать та здихають.
Так трохи стояли.
Той дужче, та стиха
Собі розмовляли.

Та вітер, бач, дмухав
Усе по діброві,
Так я й не дослухав
Гаразд їх розмови.

А з очей та з лясів
Те певно узнав,
Що панич об стежці
Дівча не питав.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

* * *

Заліг, заліг козаченько
Та й не підведеться.
Товариші вертаються.
Хворий зостається!
— Товаришу, рідний брате,
Маю умирати.
Ой дай же, мій товаришу,
До родини знати.
Нехай мене стара мати
Не кляне, не лає,
Нехай править панахиду,
В царство проводить.
Рідна мати, рідна мати!
Рідна Україна!
Зостається на Вкраїні
Молода дівчина.
Нехай вона не марніє
З великого горя,
Що зоставсь її миленький
Край синього моря.

Бодай вона мене зрадить,
Як я її зрадив:
Обіщавсь її любити —
Смерть собі принадив.
Над дівчачий голосочок
І тиху мову
Злюбив слухать сиву хвилю
В глибокому морю.
Над рум'яное личенько
І білу руку
Злюбив, шельма, цілувати
Гостру каменюку.

* * *

Ой ішов козак, ой ішов бурлак
На той бік Самари.
Там жили тоді по балках-тернах
Самарські лугарі.
Ой нема в його роду-племені,
Ні батька, ні неньки,
Затомилось, зажурилось
Козацьке серденько.
Ой ішов козак, ой ішов бурлак
Та через долину
Та й зустрів же він пізно ввечері
Хорошу дівчину.
Ой і став козак, ой і став бурлак
З нею розмовляти,
Стало тяженько, стало важенько
Її покидати.
Ой зайшов козак, ой зайшов бурлак
За густії лози,
Ой облили же та дівчиноньку
Дрібненькії сльози!
Опинивсь козак, опинивсь козак
У чистій роздоллі,
Та й вздихнув же він, та й заплакав він
Об тяжкої долі!
У зеленому лузі темному
Бурлак проживає,
Всіх цурається, всіх ховається,

Сам смерті бажає.
Гірко жить тому, хто на світоньку
Із щастям не знався,
Гірше жить тому, хто пізнав його
Й зараз відцурався.

ДИТИНКА

(Із народного предання)

Темної ночі коло воріт
Хтось стукотить.
Панська служечка вийшла у сінні —
Коло порога мізильна дитина
В золотім кріслі сидить.
— На тобі, паня, мізильну дитину,
Пестуй, годуй, як рідненького сина,
Пестуй його!
Ти ж, моя кросю, не плач слізеньками,
Під вишиваними спи пелюшками,
Мое дитя!
Будеш горішками срібними граться,
Золотим яблучком перекидаться,
Рости, дитя!
Виростеш, в золоті будеш ходити,
Будуть паняночки тебе любити.
Рости, дитя!
Білее личенько, карії очі,
Буде щасливе, як серденько схоче,
Мое дитя!
Виростеш, станеш про рід свій питати.
Де тебе, роде, добути, узяти...
Роду нема!
Рід не насіння — на пиві не зійде,
Сльози не дощик — воно не підійде,
Горе мое!

На небі зірка — ясна зірниця,
То твоя доля — твоя красовиця,
Доля твоя!
На небі доля — то вірна дружина,
На світі люди — світ цілій родина,
Світ не малий!

1841

ЗОЗУЛЯ

Не сходило ясне сонечко,
Щось стукало у віконечко,
Віконечко одчинялося,
Я, молода, дивувалася,
Я, молода, як ягода.
Прилітала дрібна пташечка,
Чи то пташка-щебетушечка,
Чи козаченькова душенька?
Ой устану я ранесенько
Та умнюся білесенько,
Піду в поле зелененьке.
В полі сон-траву я рватиму,
Своей доленьки питатиму.
Не цвіти, сон-зілля ярое,
Нещасливе, бездольное,
Над коханочком милесеньким,
Козаченьком молодесеньким,
Його рученьки край крученьки,
А ніженьки край доріженьки,
Піском оченьки засипані,
У головоньках сон-зіллячко!
Ой не стане дня-годиноньки,
Ні часочка, ні часиноньки,
Тільки стане мого горечка,
Тебе з степу виглядаючи,
До родини закликаючи.
Не сиділа край віконечка

У неділю до схід сонечка,
Не сиділа ночі темної,
Не палила свічі теплої!..
Оглядала із тополеньки
Та із самої вершиночки.
Ку-ку, ку-ку! мій милесенький,
Ку-ку, ку-ку, молодесенький.
Через три гори високії,
Через три степи широкії,
Через три ріки глибокії.
Загриміли ріки бистрії,
Загуділо поле чистее,—
Йде, йде мій милесенький,
Йде, йде мій вірнесенький!
Собирайтесь, дрібні пташечки,
Ви мої весільні дружечки.
Не кохатиму дружиночку,
Не качатиму дитиночку,—
Хай в чужих воно кохається,
Свого роду одцурається.
Розвивайся, сухе дерево...
Ку-ку, ку-ку! Мати — в темний гай!
До милого на тихий Дунай.

1841

ДО МАР'Ї ПОТОЦЬКОЇ

Віри божої паруга,
Хрест під місяцем стоїть!
Українко нещаслива,
Він говорить про тебе!

На твоїй могилі, Мар'є,
Вічнозелен мирт росте;
Се недаром — твоя пам'ять
Зеленіє, як той мирт.

Вже давно гармати наші
Розорили розбишак;
Пахне пустою в будинках,
Де із ляку трясся раб.

І солдат, старий каліка,
На постелях ханських спить,
По ревнивому гарему
Шкандиба не боячись.

І дарма про давні роки
Запитаєшся в його,
Його речі невторопні,
Як могила без письма.

Ти ж, нещасна християнко,
В його пам'яті одна;

Ти, не славна і не звісна,
Славних всіх пережила;

Об тобі сторожа хирний,
Об тобі сідий мулла
Водять речі, казки кажуть,
І прохожий уздиha.

Там вона жила самотня,
Там молилася Христу,
Там зачала і зав'яла,
Там похована лежить.

І в будинок опустілий
Вийде странний до тебе.
Слава кримська, пам'ять ханська
Не проснеться перед ним.

І Девлетів, і Ісламів
Ледве, ледве він згада,
Ти одна, душа святая,
Встанеш з мертвих перед ним.

Усе славне, світове
Розлетиться й пропаде,
Тільки чисте, святе
Позостанеться навек.

Плуг могили порівняє,
Черви камінь проїдять.
Що записано на небі —
Не зотреться на землі!

*Бахчисарай.
Іюль 31. (1841)*

ПАНТІКАПЕЯ

Світло гасне; галас пісень
На судах затих;
Місяць блідий сумно плине
По водах морських.
Странний з городу виходить
Поночі один;
Між могилами, понурій,
В полі ходить він.
Порозорені, розриті
Царські тереми;
Тисячлітні останки
Від старовини!
Поміж ними є старіший,
Вищий всіх курган:
Його голову пробиту
Покрива туман;

.....
.....

Через мосур, через камні
Странний в склеп війшов.
Ізлякавшись, вилітає
Круглоокий птах...
Як там жутко! Як там вошко
По сідих стінах!
Странний сів, — от повіває
В склеп тихий вітерець;

Странний очі піднімає:
Перед ним мертвець!
Тінь висока, вітряная,
Видно скрізь її;
Очі світяться, як трухле
Древо восени.

Странний

Хто се?

Мара

Той,
Хто має волю, та не має сили
Тебе зогнати відсіль, нав'язливий!
Господар я!

Странний

Мертвець!

Мара

Чи мало ще над нами наругання,
Що ви розбили нас, як харцизяки,
Святеє наше покаляли, нашу
Худобу розікрали? Наші склепи
Не тисячу років в землі ховались —
Ви їх порозривали, нас самих
Повитягали з них. Мов тісно стало
Вам на землі й на морі? Мов мала
Країна ваша, що і мертвцям
Прийшлося покидать свої могили?
Чи золота у горах недостача,
Що ви в трунах шукаєте його?
Чи мало ще й сього? Ви обібрали,
Розбили нас — ви хочете ще й хати
Зайняти наші, почувати в них!

Странний

О бідна тінь! Я об тобі жалкую:
Я зла тобі не заподіяв, ні!
Мені огидло між людьми живими:
Прости мене, коли прийшов шукати
У вас покою.

Мара

Га, га, га! Покою!

У нас прийшов шукать того покою,
Якого нас позбавили!
Дві тисячі років ми тут лежали,
Покійно, тихо, не видавши світу:
О, як то хороше в землі! По наших
Могилах виступали й погибали
Народи; ми не бачили й не чули,
Бо віджили свій вік. Ніхто не смів
Потурбувати нас; ніхто не знав,
Що тут таке заховано в могилах.
Я сам був цар над берегом і морем:
Покірний мій народ мене любив,
І поховав як слід, і пожурився.
Дивись! мій царський неприступний склеп
Порушили, відбили, наче насміх
Усякому заглядувать туди;
Труну мою украли; попів мій
Розвіяли; вінець мій золотий
Показують на диво; з тих амфор,
Куди стікали сльози моїх рідних,
Повимивали дорогії п'ятна!
Ой! ой! ой! ой!

Ст р а н н и й

О, як мене твій крик бере за серце!

М а р а

Що я зробив їм? Чим надосадив?
Вони мене не знали — я не знав їх!
Тепер, бідазі, присудила доля
Такую муку... в десять раз страшнішу,
Ніж грішникам у тартарі...
Там, на чорному березі щироблакітного моря,
Цілий день, невидимий смертельним очам,
із нудьгою,
Сумно, як баба морська, сиджу я на ясному
сонці,
Терплячи світ, осоружніший гірше
для мертвого ока,
Ніж для грудей живих спертій дух у могилі.
Ніччю ж, як винирне з хвиль срібнонога
дівчина Селена,
Я устаю і вештаюсь скрізь
по розритих могилах;
Часом зустріну знаому тінь:
ворога або друга,
Дружка до дружки застогнем, та й різно собі
почвалаєм.
Часом заходжу і в город лякати маленькії
діти;
Часом край суден завию, і з ляку гребець
стрепенеться!
Коли ж на сході задніе, покине вродлива
Аврора
Постіль з туману пошиту, тоді я вертаюсь
до моря,

Знову сідаю на берег терпіти усе тую муку.
Так ні удень ні уніч немає мені відпочинку,
Так і удень і уніч я все нию і гірко страждаю.

Ст р а н н и й

Нещасна тінь! Гіркую п'єш ти, бідна!
Шкода ж хотіння нашого все знати?
Але не позирай на мене грізно;
Хай небо свідком буде: є у мене
За тебе сльози. Мої руки чисті
Од вашої худоби. Я здалека,
Я не копався у могилах ваших. Я
Жалкую об тобі, нещасний царю.

М а р а

У сто разів щасливіший од мене
Послідній із моїх підданих. Злодій
Не прийде витягати його з сирі.
У сто разів щасливіший би був я,
Коли б як простого, без жодної честі,
Мене сховали в полі і могилу
Мою зрівняли плугом: не блукав би
Я по сьому помор'ю, — я, що був
Законний цар над сим помор'ям!

Ст р а н н и й

Чим, бідна тінь, тебе спокоїть можна?

М а р а

Нічим, нічим. І хоч би мав ти волю
Внести упать мою труну в могилу,
Вернуть мені розікрапане злото
І знов відправити тризну, знов оплакати
Мою кончину — і тоді, як перше,

Я не успокоюся! Що раз зробилось,
Тому незробленим не можна бути!
Гріхи мої супроти мене встали;
Поки я спав захований — вони,
Давнішні, вже були загрузли в пеклі;
А як мене збудили — повставали,
Напались на мене, гризуть, їдять...
Й не відчепляться: світ став інакшій!
Коли погасне сонце, висхне море,
Згорить земля і стане углем,— і тоді
Я не успокоюсь: на її останках
Блукатиму по холоду, в темноті,
На вічні віки, в муці, без надії,
На ганьбу чоловічому хотінню.

Вічний закон чоловікові доля дає
справедлива:
Вічний закон занехаявши, лихо
зробив чоловік!
Горе тому, чиї кості з землі чоловік
вибирає;
Гірко й тому, хто за золото мертвих
покою збавля.

Щасливо, чоловіче, хай тобі
Того не буде після смерті, що мені!
Ой, горе, горе!.. —

І послідній галас тині
У степу затих;
Місяць блідий сумно плине
По водах морських.

Керч, 1841

Із антології

I. ЕЛЛАДА

Голосно в світі гула твоя чародійная слава,
Змалку героям твоїм привикав дивуватись
школяр;
Сльози народів текли на руїни твої, на колінах
Мовчки стояв, глядючи на тебе,
заворожений світ.

Шкода слави твоєї, вродливая, краса країно!
Шкода твого Парфенона, шкода театрів твоїх;
Шкода Солонових прав, хитромовних речей
Демосфена,

Шкода великої навіть Тімолеона душі.

Ти не спиняла дітей... вони гризлись з собою,
як звірі;
Ти все шукала свободи — нікчемная грошей
раба!
Ти прославляла війну людодїдну, і в Спарті
проклятій
Пан для потіхи пускав злих на ілота собак!

Ти научала народи втікати до неволі од волі,
Ти зіпсувала найкращий неба восточного дар...
Пам'ять посмертна твоя засліплює маную очі;
Ми, на тебе гляючи, не бачили самі себе.

II. ДАВНИНА

Як то недобре на світі було,
Як світом безкарні боги управляли!
Майїн проворний і хитрий синок
Всіх покривав — і хапуг, і злодіїв.
Змутить, бувало, чорт знає з чого,
Рід чоловічий Арей-гайдамака —
Ллються ріками і сльози, і кров
Задля утіхи тих лежнів безсмертних.
Як же задума який Прометей
Розуму світлом прогнати темноту —
Зцапають зараз боги молодця
Та й оддадуть на поталу шулікам.
В той час Юпітер як хоче гуля:
Дощ золотий розсипає дівчатам
Чи перекинеться білим бичком —
Скаче, мичить, борікає рогами.
Люди ж, на штуки такі дивлячись,
Голови мовчки побожно схиляють.
«Істинно, — кажуть, — не віл се, а бог...»
А Прометея нового немає...

1842.

БРАТ З СЕСТРОЮ

Зажурилась Україна,
Що недобра їй година:
Наступають орди ханські,
Палять села християнські,
— Палять села із церквами,
Топчуть ниви із хлібами,
Мир хрещений марно гублять,
Одних топлять, других рублять.
Не одна тоді дівчина
Смутно в полі голосила,
Під арканом ступаючи,
Білі ніжки збиваючи.
Два загони на Вкраїні,
Два загони на Волині,
П'ятий з ханом наступає,
До Києва привертає.
Взяли Київ у неділю —
Попсували, попалили.
Брали срібло, брали злото,
Брали сукні і форботи,
Адамашки і атласи,
Оksamити, блаватаси,
Брали коні і корови,
Брали дівки чорноброві.
У ті пори на Подолі
Жив міщанин в добрій долі.
Мав він хату й господицьку,
Мав він хлопчика й дівчинку.

Злі татари набігали,
Мужа й жону зарубали,
Мале дівча полонили,
Тільки хлопця не вловили.
У середу бусурмани
Із Києва повертали.
Став Івась тоді ходити,
Став по рідоньку тужити,
Що ні тата, ані нені,
Ані хати, ні постелі.
Взяли Івася-сиротину
Добрі люди на чужину,
Запорозькі товариші
Повезли його до Січі.
Виховали на славу,
На козацьку одвагу,
Що козаченька такого
Нема в Січі ні одного.
Сам утворний, ростом статний,
На все бойкий і придатний,
Чи у чайці просвіщається,
Чи на коні красується.
Тричі ходив з отаманом
Воювати з бусурманом,
За батенька відомщати,
За нещасну рідну мати,
За сестрицину недолю,
За свою сирітську долю.
Брав він добич незміримо,
Срібло-злото незлічимо,
Кармазинні жупани,
Гаптовані сап'яни,
І пояси шалеві,
І басани зелені.

Раз поїхав Івасенько
У Бендери на ярмарок.
А в Бендерах та на ринку
Продає татарин дівку.
Івасенько приглядає,
Християнку примічає.
Став дівчину торгувати.
Татарюга став казати:
«Сія дівка не наймичка,
Пригожая, як панночка,
Молодая, як травиця,
Рум'яная, як зірниця,
Із далекої чужини,
З козацької України».
Івась гроші одміряє,
Дівчиноньку викупляє,
І приводить на домівку
Чорнобриву українку.

Стоїть бранка край порога,
Сидить Івась в кінці стола,
Плаче бранка сльозами,
Мовить козак словами:
— Не плач, бранко, не плач, красна!
Твоя доля не безшасна.
Не на поругу для себе
Визволив я, бранко, тебе!
Візьму тебе за дружину,
Звінчаємось у неділю.
Бо, як тебе зоглядаю,
Отця й неньку споминаю! —
Добре козак промовляв,
Тільки роду не спитав.
У суботу змовлялись,

А в неділю звінчались —
Тоді роду питались.
— Скажи мені, серденько,
Якого ти родоньку?
— Я з Києва Петрівна
По батькові Іванівна,
На Подолі хату мали.
Злі татари набігали,
Отця-неньку погубили,
Мене, малу, полонили,
А маленький брат zostався,
Та не знаю, де дівався.—

Як Івась те зачуває,
Свою долю проклинає:
— Бідна моя головонько!
Нещаслива годинонька,
Як матуся нас родила,
Лучче б була утопила,
Лучче б були нас татари
Вкупі разом порубали!
Я з Києва Петренко,
По батькові Іваненко,
На Подолі хату мали.
Злі татари набігали,
Отця-неньку погубили,
Тебе, сестро, полонили,
А я, хлопчик, заховався,
На лиху долю zostався!
Чи се ж бог нас покарав,
Що брат сестри не пізнав?
Чи вже світу кінець є,
Що сестрицю брат бере?
*Ходім, сестро, горою,
Розвіємось травною;*

Ходім, сестро, степами,
Розвіємось цвітами.
Ой ти станеш жовтий цвіт,
А я стану синій цвіт.
Тільки вкупі б нам жити,
В однім зіллі два цвіти.—
Пішли вони горою,
Розвіялись травою;
Пішли вони степами,
Розвіялись цвітами.
Ой став Івась синій цвіт,
Стала Мар'я жовтий цвіт.
Як зв'язали в церкві руки,
Не було вже їм розлуки;
Як у церкві звінчались,
Так укупі й zostались:
В однім зіллі два цвіти!
Стали люди косити,
За них бога молити,
Стали дівки квітки рвати —
Із їх гріхи збирати.
Стали люди казати:
«Отсе ж тая травиця,
Що з братиком сестриця!»

1848

* * *

Діти слави, діти слави!
Час наш наступає:
Од Бенеток до Камчатки
Гомін розлягає.

Од Бенеток до Камчатки
Од Фін до Боснора
Розрішається загадка
Великого спора.

Розриваються кайдани
Неволі й неслави,
Згине, щезне братня свара,
Ворог наш кровавий.

І освіте ваше небо
Сонечко свободи;
Стануть вкупі перед богом
Вільнії народи.

Поклоняться розп'ятому,
Завіт його приймуть,
Ворогів тисячолітніх
Вороги обіймуть.

Уздрять те, на що гляділи
І досі не зріли,

Взнають те, що земля й небо
Всім давно відкрили:

Тільки там, де дух господень,
Тільки там і воля!
Де любов Христова й правда,
Там і щастя, й доля.

Ясне небо слов'янщини
Покрила темнота,
Безпросвітна, нерозумна
Давня не [з] года.

Що ж за гомін чудний ходить
Од края до края?
А чи він що ізгадує,
Чи що провіщає?

А ми слухали, і чули,
Й до серця прийняли,
Не скажемо, правий боже,
Щоб все розібрали!

Не нам, боже, викладати
Небесні глаголи!
Суди, боже, нашу долю
По твоєї волі!

Ти даєш нам розуміти,
Кому скільки треба.
Молімося, виглядаймо
Твого гасла з неба.

Моліться, діти слави,
Виглядайте часу!
Прислухайтесь до святого
Небесного гласу!

Миріться, очищайтесь
Од п'ятна й пороку!
Любіться — скоро блисне
Звізда од Востоку!

Горе панству лукавому,
Що в гасло неволі
Обернуло хрест всечесний,
Гасло вічній волі!

Горе тим, що словом божим
Розум подавляли,
Для користі, для мамони
Правду уживали.

Горе тим, котрі говорять:
— Наша власть од бога,—
А без страху над собою
Не знають нікого.

Горе вченим, котрі злеє
Добрим нарікали,
Тим, що істину святую
Од простих ховали!

Всім продажним філософам!
Од духа святині
Розсіються їх хитрощі,
Як пил по пустині.

Любіться, діти слави!
Любов нас спасає!
Слава, честь тобі вівіки,
Орле наш двоглавий!

Бо ти шпонями своїми
Вирвеш із неволі,
Із поруги давній на світ
Слов'янську долю!

Слава чехам! Ясним світом
Науки темноту
Розганяйте, пробуджайте
Слов'янську дрімоту.

Слава тобі, люде добрий,
Із слов'ян слов'яни!
В день воскресний стапеш в славі
Між всіма братами.

Слава сербам за їх пісні,
За чистую віру
В милость божу, за ненависть
Проти музувіра.

Слава, честь вам, брати ляхи,
Мир вам, вічна згода!
Згине панство лукавое,
Воскресне свобода!

Слава тобі, Україно!
.....

НА ДОБРАНІЧ

На добраніч усім на ніч —
Годі вже блукати;
Одинокий, безталанний,
Ляжу спочивати.

Холодная постілонька
У темній діброві,
Буду ждати, сподіватись
Любої обнові.

Усе небо блакитнее
Покрила темнота
Безпросвітна, перозумна
Давня дрімота.

Що ж за гомін чудний ходить
Од краю до краю?
Чи він що нам нагадує,
Чи що провіщає?

Не нам, боже, розгадати
Небесні глаголи;
Суди, боже, нашу долю
По твоєї волі.

І холодно, і боязно,
Туга серце гнітить;

Всюди темно і не видно,
Тільки зірка світить.

Світи, зоре, на всю землю,
Поки сонце зійде,
Поки божий день на землю
Красотворний прийде.

День великий, день воскресний,
День божої слави:
В прах розсиплються будови,
Старосвітські справи.

Задрижить планета грішна,
Сколихнеться море,
Заридає змії старинний,
Горе йому, горе!

Горе тобі, розвінчаний
Правдою тиране!
За державу тобі плата —
Озеро огняне!

За злочинства — в пеклі муки,
На землі — прокляття!
Горе тобі, Вавілоне,
Душегубний граде!

Скинуть жемчуг, заголосять
Пишнії блудниці;
Розкриються, розчиняться
Скритії темниці.

Вийдуть мученики бліді —
Катовані тіні!
Дасться суд їм невмолнимий,
Що тебе постигне!

Горе, горе лукавому,
Що в гасло неволі
Обертає хрест всечесний —
Гасло правди й волі!

Горе, горе багатому,
Що в гордощі панській
Дурницею нарікає
Голос правди братський!

Горе, горе безумному,
Що братів смущає,
У нечесті, у розпусті
Свободи шукає.

Горе вченим, що од простих
Світло заховали,
Для користі, для мамони
Правду уживали,

Всім продажним філософам...
Од духа святині
Розвіюються їх хитрощі,
Як пил по пустині!

День великий, день воскресний,
День суда й любові!
Перед'ним туман предіде,
Сліз туман і крові...

А в тумані сонце світить,
Туман розганяє.
Сонце правди незахідне
На весь світ засяє!

День великий, день воскресній,
День божої сили!..
Розкриються великії
Народні могили,

Прокинуться всі народи,
Завіт вічний приймуть,
Ворогів тисячолітніх
Вороги обіймуть,

Уздрять те, на що гляділи
І досі не зріли,
Уздрять те, що земля й небо
Ім давно відкрили!

Тільки там, де дух господень,
Там і правда, й воля.
Де любов господня й віра,—
Там і щастя, й доля!..

Світи ж, зоре, на всю землю,
Поки день той прийде,
А ви, браття, готуйтеся,
Бо неждано зійде,

Готуйтеся, очищайтесь
Од плям і пороку,
Готуйтеся — скоро блисне
Звізда од Востоку!

ЯВІР, ТОПОЛЯ Й БЕРЕЗА

(Із народного предання)

Оженила мати єдиначка сина,
Узяла невістку дівку-сиротину,
Взяла і не рада — вовком вовкує,
Повсякчас бідну сирітку катує,
Шлеть на поругу по воду босу,
Нездягнуту, простоволосу.
Сирітка плаче, по пеньках ступає.
На своїх ніженьках кров зобачає.
Прийде додому — лає катівка,
Часом ухопить за косу сирітку,
Часом по личку її затинає.
Сирітка плаче, до бога взиває:
— Боже мій милий, боже милостивий.
Нащо ти держиш в світі нещасливу? —
Хотіла мати навек розлучити,
Дала синашу меду-вина пити,
Його дружині отрути вложила.
Каже синочок. — Вип'ємо, мила!
Вип'ємо, серце, по одній чарці,
Будем лежати у одній ямці! —
Випила мила, випив миленький,
Бере дружину, тулить к серденьку.
Пішли обое в широкее поле,
В зелені луки, в чисте болошня.
Та вже сирітка очі закриває,
Миленький мліє, слово промовляє:

— Яснее сонце, небо високе,
Земля широка, море глибоке!
Хай наша доля у вас зостане,
Хай після смерті кохання не зв'яне!
Хай по всім світі ідуть про нас вісті,
Хай після смерті кохаємось вмісті!—
Став молоденький — зелений явір,
Стала дружина — тополя біла!
Стали їх ніженьки — чорні коріннячки,
Стали їх рученьки — довгі гіллячки,
Все їх одиння — зелене листя;
Оченьки, брівоньки кора покрила,
Кривця гарячая похолоділа.
Одного зросту, листу одного,
Схожі два дерева — одно в другого!
Явір вершечок к тополі схиляє,
Наче з дружиною річ поводжає.
Вийшла матуся — древа зоглядала...
Туга велика на серце їй впала.
Плакала гірко, таяла, в'яла,
На злее серце своє нарікала.
Почув предвічний — змінилась мати:
Стала їй коронька тіло вкривати,
Стала матуся — береза біла,
Понурі гілля, сумна, журлива,
Все наче ние, усе жаліє.
То об дітках вона все боліє!

1848

ЛАСТІВКА

Під Києвом, стольним градом,
На славіній долині,
Де впадає Чорторія
У дніпровські хвилі,
Збиралися руські люди
На велику раду,
Рахували, як родину
З лиха визволяти.
Були в зборі князі руські,
Київський старіший,
З Переяслава Володимир —
Над усіх мудріший,
Буйний Олег з Чернігова,
І князі з Волині,
І бояри, і дружини,
І прості людини.
Між князями, як та рожа
В саду процвітає,
Мономах Переяславський.
Він річ починає:
— Послухайте, брати князі
І всі християне!
Було мені знаменіє
Од бога послане:
Побачили в Радосніні
О самій півночі
Над Печерським стовп огняний

Мої грішні очі.
Сперш стояв над трапезою,
А далі ізнявся,
Став над церквою, а далі
По Дніпру піднявся
І розсипавсь на болоні.
Братія кохані!
Моя думка — єсть се ангел,
Од бога зісланий!
Треба йти нам на поганих
В їх землю прокляту,
Напитись шоломом Дону
І слави набрати! —
Скоро річ таку промовив
Мономах голінний,
Обізвалися кияни:
— Час тепер не вільний!
Як же можна смерда з конем
Од ріллі узяти?
Тепер весна: смерду в полі
Саме час орати. —
Володимир одвічає:
— Неладно сказали,
Добрі браття! Дурно смерда
Ви пожалкували!
Половчин не пожаліє,
Як на нас наліне,
Уб'є смерда, коня візьме...
Вся сім'я загине! —
Отак казав Володимир,
Усі дивували,
«Право, істинно», — єдиним
Голосом сказали
І на раді присудили

На поганих стати,
Напитись шоломом Дону
І слави набрати.

Тоді в Києві на ринку
Вояки кричали:
— Кому пам'ятно, кияни,
Що батьки вчиняли,
Кому мила земля руська
І віра святая,
Хто не хоче нить в неволі
У чужому краю
Або жінки, або дочки
В полон оддавати,
Хто не любить на спалені
Церкви поглядати,
Той нехай бере оружжя,
На коня сідає
Та з князями в половецьку
Землю поспішає! —

А в Києві вдова жила
Чесна та старенька,
У вдовиці синок любий,
Як сокіл ясенький.
Вона його годувала,
Пестила, кохала,
Із ним вона доживати
Віку сподівала.
Почув синок закликання,
Палає серденько,
На батьківські мечі-списи
Погляда пильненько.
— Благослови, стара мати,
На добрее діло,

За святу ю руську землю
Оддать душу й тіло
Або Дону напитися
І слави достати,
Дітям-внукам ту ю славу
Чесно передати!—
Стара мати відповіла:
— Синочку мій милий!
Не на тебе, мій квітоньку,
Я тебе ростила,
Не для того годувала,
Щоб матір старую
Ти покинув без підмоги,
Вбогу, немощную.
Правда, синку, добре діло
За віру стояти,
Але добре в бога діло —
Матір доглядати.
Як закриєш мої очі,
Сховаєш в могилі
Свою матір,— тоді й роби,
Що серденьку мило!

Слуха юнак, розважає,
На матір погляне.
Як квітина під морозом
Його серце в'яне,
А погляне на оружжя —
Знову серце рветься,
А за тим удруге, втретє
Заклик оддається.

Не зжалився над матір'ю,
Над її сльозами,

Сідла коня, меч знімає,
Іде за полками.

Стара мати з жалю мліє,
К землі припадає,
Своє дитя непокірне
Спершу проклинає,
А на потім пожаліла
Та й молиться богу,
Щоб дав господь молодому
Щасливу дорогу,
Щоб синок живий зостався
Та в Київ вертався,
Та щоб слави лицарської,
Як батько, набрався.
Отак вона молилася,
Затим час минає,
Вже пройшов святий великдень,
Вшестя настагає.

Стурбувався стольний Київ,
Дзвони задзвонили,
Вертаються руські люди
З чужої країни.
Попереду попи ідуть
З святими хрестами,
А позаду полон ведуть
З тяжкими возами.
На березі люд зібрався,
Старії, малії,
Жінки, діти, заручені
Дівки молодії.
Кожне свого привітає,
Всі дякують богу,

А юнаки розказують
Про свою дорогу:
Як у граді Шарукані
Половці погані
Виносили вино й рибу
І прохали шани.
І як, мов той бор великий,
Вороги сходились.
Як у страшний понеділок
На Салниці бились,
Як все небо загриміло,
Земля стугоніла,
Здолівала руське військо
Половецька сила,
Усівала всю болоню
Руськими тілами,
Поки ступив Володимир
З вірними полками.
Тоді люди побачили
Невимовне чудо:
Ангел божий став на поміч
Хрещеному люду,
Став крилами Мономаха
Свято осіняти,
Став невидимо поганим
Голови стинати.
Так юнаки говорили,
А тут за возами
Обізвались колодники
З гіркими сльозами:
— Довелось і нам побачить
Те велике диво.
Від того-то наше військо
Стало боязливо.

Не здолієм, руські люди,
Воювати з вами,
Бо, воюючи, ще маєм
Битися з небесами!

Отоді-то була радість
Нашій Україні
Отоді-то пішла слава
На усі чужини!
Греки, чехи, ляхи, угри
Славу ту носили
Аж до Риму великого —
Всі бога хвалили.
Добрі бога вихваляли,
А поганці страха
Набралися, боячися
Князя Мономаха.

У той час вдова старенька
К війську виходжала,
Туди-сюди оченьками
Сина визирала,
Але сина-одиначка
Ніде не уздріла
І до князя старішого
З річчю приступила:
— Княже милий, княже славний!
Де мій син єдиний?
Чи з славою повернувся,
Чи в полі погинув?—
Одмовляє князь старіший:
— Чесная вдовице!
Оженився син твій милий:
Взяв собі дівицю

Нарядною, багатую,
З многими скарбами,
Коса її шовковая
Убрана квітами.
Горда, пишна — роботою
Ручок не потомить.
Навіть князю старішому
Голови не склонить.

Одгадала стара мати
Сій загадки силу,
Що прийняла одинчика
Темная могила.

.
.

Не давала худібоньки
На нищюю братью,
Над Дніпром-рікою славним
День і ніч сиділа,
На недолю нарікала,
Плакала, вопила,
І пташкою будь бажала,
І так говорила:
— Якби я тепер, безщасна,
Мала тії крила,
Полинула б до синочка
У чужу чужину,
Одвідала б дитя своє,
Бідну сиротину.
Сіла б, нала б в головоньках
Та й сказала б: «Синку!
Почуй мене, глянь на мене,
Одчини могилку!

А в могилці темно, вогко
І холодно дуже!
Одинокий мій голубе,
Мій синку, мій друже!
Там нікому головоньки
Тобі, синку, змити,
Там нікому сорочечки
Біленької надіти;
Не почувеш на чужині
Ласкавої мови,
Ніхто там тобі не скаже
Вірненького слова.
Кажуть — синок оженився.
Проклята та мила:
Вона мою головоньку
Навіки згубила.
Не такую сподівала
Я собі невістку. —
Отак вона голосила,
Далі перестала,
Туга дива наробила:
Мати пташка стала.
Скоротались її ноги,
А білее тіло
Сизенькеє й біленькеє
Пір'ячко оділо,
А рученьки її стали
Легенькії крильця.
Піднялася, закрутилась
По ясній водиці,
Ще хотіла затужити
Та й защебетала —
Ластівкою сизенькою
Матіночка стала.

Ластівочка домовита,
Любая пташина,
Невсипуща, дітолюбна,
Добра господиня,
Не боїться вона миру,
По селах витає,
Незлюблива, тільки льотом
Себе охраняє.
Її бить бояться діти,
Щоб не вмерла мати,
Кажуть, де вона витає,
Згода у тій хаті.

1849

ЗІРКА

Милий отець, мила мати,
Дружина миліша;
Радий козак молоденький,
Дівчина радніша.
Вранці у їх весіллячко —
Кінець дожданню,
Завтра піп їм руки зв'яже
На вічне кохання.

І, бесіду покинувши,
Нічною добою
Ходить козак молоденький
В лузі над водою.
Глядить в небо блакитнее —
Там зірочка сяє,
Козаченько до зірочки
Слово промовляє:
— Світи, зоре, на всю землю,
Світи, зоре красна!
Нехай в світі моя доля
Така буде ясна!

Ясно зірка заблищала,
Більшою здалася
І огненною смугою
В небі простяглася.
І пропала й не засвітить.

Зірочки яснії
Світять в небі — все то долі,
Та усе чужії!
І не було весіллячка,
Не було й не буде...
Вже чужая йому мила —
Розлучили люде!
І зостався козаченько
При лихій годині,
Одинокий, сохне-в'яне
На чужій країні!
А у небо блакитнее,
Як перш, поглядає.
Чи про зірку спомінає,
Чи нову шукає?
Много зірок в темнім небі,
Все чужії долі.
Козакова погоріла
Й не блисне ніколи!

1849

СПІВЕЦЬ МИТУСА

Словутнього п'явца Митусу, дравле
за гордость не восхот'євша служити
князю Данилу, раздраного, акы свя-
заного, приведоша...

Ипат. летоп., стор. 180

Гине сила Дажбожого внука. Татари
плондрують,
Князі кують коромоли,
не дбають об вірі і людях.
Куриться Галицька волость,
дим до Бескидів простягся,
Внав Володимир-Волинський,
Кієва вже не підняти.
Князь Ростислав із Данилом
не милують землю Дністрянську:
Угри і ляхи біди додають; в Перемишль набігає
Князь Костянтин,
коромолує з ним на Данила владика.
Крпнший за всіх в Перемишлі
співець словутний Митуса.
Шаблі не носить співець
і грудей щитом не вкриває —
Піснями сипле на князя, гострими,
ніби стрілами,
Піснями люд стурбував і хіть до війни підливає.
Красних не хвалить дівиць Митусина
•пісня шалена,

Мирного людям життя не пророчить,
не гріє одваги
На супостата —
усобиці й смуту та пісня виводить.
От уже град Перемишль Андрій
облягає полками,
Ласкаво згоду дає — не радить на згоду
Митуса.
Рано в неділю ступають
полки княженецькі до штурму,
Спершу гарцюють стрільці,
а там подаються пороки.
Ввечері князь в Перемишль уступає;
закували владу,
Силу взяли на потік непокірного люду; подрали
Тули боброві у їх і барсучі, і вовчі прилбиці.
Інші біжать по чужинах;
не втік словутний Митуса.
Він, що колись не схотів
заспівати Данилові, бранцем
Став тепер перед князем Данилом словутний,
а буїсть
Давня у серці, не впав на коліна,
лице не поблідло.
Грізно поглянув на його Данило
і мовив словами:
— Гордий співаче, славний співаче!
Бунтовниче клятий!
Що, соловиний голос зміняв на гадюче сичання?
Бог дарував тобі силу, ти одмінив її бісу!..
Чом, як Боян стародавній,
ти не співав нам про славу
Предків великих?
Чом не навчав нас добру і согласці?

Чом од гріхів не впиняв нерозумних огненным
словом?
— Княже,— одвітив Митуса,—
ось я заспіваю вам пісню:
Ріжтесь, кусайтесь, бийтесь,
попелом Русь посипайте,
Пийте братерною кров, умивайтесь сльозами
народу.
От до вас добрана пісня! Іншої вам не почути!
Що вас спиняти? Що вам співати? Шкода,
опізнались!
Помста за помсту, кара за кару, лихо за лихо!
Кончились віки, словнилась чаша,
грім розпалився.
Суд неминучий, суд невмолимий,
написана доля!
Кончились віки, зілля сухее огонь поїдає.
Хай поїдає! Хай пропадає Русь із князями!
Боже прокляття чорними хмарами висить
над нею;
Хмари згустіють, віки пролинуть,
і знов, хоч не скоро,
Знову розгонить яснее сонце туман віковичний.
В той час-годину інших пісень співці
заспівають
Іншим князям, та не вам, іншому руському
люду.

ЗОРИ

Вийду ніччю в чисте поле — гроби бовваніють,
 Погляжу я в чисте небо — там зорі зоріють.
 Ясні зорі, красні зорі, любі зорі, милі!
 Буду на вас поглядати, стоя на могилі.
 Рівним рухом, живим духом на синім просторі,
 Огнем грають, світом сяють неодмінні зорі!
 Плинуть зорі без упину вічними шляхами;
 Не нам, не нам, дітям праха, любитися вами!
 Нас неволя, наша доля, на світ породила,
 Подражнила свободою та й не вдовольнила;
 Дала розум пізнавати, що ми дурні зроду,
 Дала серце нарікати на власну природу,
 Обіщала щастя-долю, а горе послала,
 Підманила надією, а гроб дарувала!
 Зорі світять, як світили, і будуть світити,
 А ми, на їх подивившись, ляжем в землю тліти.
 Дразнить вічність чоловіка з темної високості,
 А могила очікує його трухлі кості!
 Душа рветься все до неба — непривітне небо.
 Непривітне, безотвітне — нас йому не треба!

1852

* * *

Юпитер світлий пливет
 по зеленим водам киммерійським.
 Сон туманный покryл и город, и порт.
 Но в селеньях
 Сильных Пантикапей бродит странник унылый,
 Смысл могильных вершин уловляя
 при тусклом мерцаньи.
 Скорбь посетила обитель отживших.
 Враг неизбежный
 Непроницаемых сеней коснулся. Смелее он
 полчищ
 Готфов, нанесших последний удар
 стародавней Тавриде,
 Неукротимее моря и древней судьбы
 неприступней.
 Зорче всезрящего солнца — он из пучин океана
 Тайны износит на свет и в от века
 замкнутые входит
 Горных сокровищ приюты;
 он с равной отвагой вступаег
 В неизмеримую звездного Понта пучину
 и в сети
 Неуловимой очами цветка
 плодотворной пылинки,
 Он разрушает и светлый надзвездный
 Олимп и Плутона
 Мрачное царство. Враг тот наука.
 Граду, который

Тысячи лет мы лежали спокойно, не зная о свете,
Не ощущая себя, в ничтожества сладости
сонной.

Дар драгоценный ничтожество!
Смертный тебя не постигнет,
В вихре обманчивых благ
и существенных бедствий за счастьем
Вечно гоняясь и горя всегда избегая,
и счастьем

Он недоволен,
и сам себе горе творит непрестанно.
Не оценим ты и теми, которые полным фиалом
В недрах земли испивают
твой усладительный нектар:

Нам лишь ты ведом, нам,
потерявшим тебя безвозвратно,
Нам, осужденным на страшную муку
сознания без жизни.

Тысячи лет проходили:
мы спали спокойно, недвижно,
Волны народов по нашим могилам катились,
а в сени
Наших могил не входили их буйные крики.
Явились

Вы ненасытные — горе нам, горе! вечное горе!
Был я царем и приморья, и моря,
и всей Меотиды,
Гордых жестокий каратель, смиренных благой
утешитель.

Час мой настал —
и с достойною почестью дети и внуки
С сонмом покорных рабов
погребли меня в этой могиле;

Слезы долга, рыдания любви оросили
мой пепел.

Странник, взирай!
И если способен ты чувствовать горе,
Горе царей оскорбленных...
пусть разорвется от скорби

Сердце твое,
пусть брызнут потоком достойные слезы!
Царственный склеп мой разрушен —
последний мой дом неприступный,
Раб ничтожной ногой попирает ложницу
владыки...

Мраморный гроб мой похищен... увы!
Из амфор, куда слезы
Чад и родных нистекали, вытерты пятна драгие.
Горе мне, горе, вечное горе!»

И странник унылый,
Весь потрясенный,
проникся участием к царственной тени.
Тень продолжает: «Но мало бесчестия,
мало бессилья!
Страшная мука мне суждена, несказанная
мука!

Видишь ли дикий утес,
нависший печально над морем?
Там, как Эола унылая дочь,
бездвижно день целый
Я осужден изнывать под пылающим,
мне ненавистным
Солнцем, незримый очам ни людей,
ни животных, лишенный
Дара смотреть, и
затопленный в какой-то бессмысленный ужас.

Ночью ж, безлунное ль небо заблещет звездами,
Селена ль
Выйдет из топи туманной,
неведомой силой влекомый,
Я поднимаюсь, иду по селеньям отживших,
скитаюсь
Между разрытых могил, иногда повстречаю
Тень, подобную мне,
осужденную также скитаться,
Тень родного или друга;
приветствие скажем, бывшее
Вспомним, поведаем муку свою, разойдемся.
Ах, ни обнять, ни лобзания дать дорогому!
И горе
Сильно свое, и не слушаем горя чужого!
Нередко
Тень незнакомую встречу,
жильца времен наступивших
После меня;
напрасно для смертных заманчивым знаньем
Лет неизвестных себя улаждал я:
призрак бесплотный,
Отжил равно я для лет настоящих, грядущих,
протекших;
Если же встречу врага —
от бессилья врага уничтожить
Вдвое скорбь удручает меня,
и скорбь без предела
Давит меня, когда вижу,
что враг мой не терпит; угасли
Все ощущенья во мне любопытства, приязни —
не гаснет
Ненависть к царским врагам
и величия царского гордость.

В час же,
когда озлатит Фанагории взморье денница,
Снова, неведомой силой влекомый,
иду я на берег,
Снова терплю несказанную муку,
и нет мне отрады!>
Воплем прерывистым кончил рассказ
властелин Меотиды,
И состраданием глубже проникнулось
странника сердце.
— Царь злополучный!
Властитель-изгнанник! — сказал он. — Ужели
Был ты могуч для того,
чтобы в горьком сознанье бессилья
Ныне на муку идти,
по веленью таинственной воли?
Ах! На то ль обладал
киммерийским туманным приморьем,
Чтоб сиротой безнадежным
бродить по знакомому полю,
Полю, ныне чужому?
Последний из многих, ничтожных,
Власти твоей трепетавших,
счастливей тебя: любопытный
Гроба его не найдет
и не выбросит бедного праха!
Был бы сто раз ты счастливей, если б,
как сына рабыни,
В поле пустынном тебя погребли
и могилу сравнивали
Плугом. Ты б не скитался, страдалец,
в томительной муке.
Ах! Если может быть связь
и общение мертвых с живыми!

Ах! Если б мог усладить
я твой жребий печальный! — И гласом,
Гласом, подобным тому, какой бы арфа издала,
Если б внезапно все струны порвались,
ответствовал призрак:
«Если б ты мог возвратить мне
снятый венец и богатства,
Если б ты мог собрать
мой развеянный по миру пепел,
Если бы мог, как родной, как подвластный,
достойно оплакать
Вновь кончину мою —
и тогда погрузиться б не мог я
В сон ничтожества сладкий,
в спокойствие вечного мира.
Роем грехи мои вышли
из бездны забвенья и грозно
Встали противу меня
с приговором гибели вечной!
Если погаснет солнце, луна и светила ночные,
Если сгорит вся земля и звонкие воды
умолкнут,
Мне и тогда не узнать,
не узнать благодатного мира.
Буду скитаться на черных обломках
угаснувшей массы,
В однообразной тоске, без конца,
от века до века!»
Медленно призрак начал отходить
и в ночном полумраке
Скоро из вида исчез.
Удивленный задумался странник,
Вдруг к нему начал звук долетать,
подобный журчанью

Кроткой струи,
когда каплями льется она из фонтана,
Слезоподобным дождем поражая
светящийся мрамор.
Снова пред ним человеческий лик,
но с облаком сходный,
Если оно набежит на серебряный облик Фебен.
Нежно льющимся голосом светлая тень
провещала:
«Смертному в жизни даны два несравненные
блага,
Первое благо—поэзия, благо другое—любовь.
Счастье тому, кто умеет любить
и исполнен восторгов,
Горе тому, кто лишает поэта и муз, и любви!»
— Если бы,— страшник сказал,—
я мог от себя отделиться
И созерцать свою душу —
таинственной речью иною
Мне б не сказала она погребенной
на дне ее правды!—
Тень приближается. «Странник,— она говорит,
кто бы ты ни был,
Тайная связь между мной и тобою:
доселе я слышал
Речи чужие; не слышал меня никто из
живущих,
Видел я всех и в день и в ночи,
незримый доселе
Ни для кого, а тебе суждено
меня видеть и слышать!
Долей моей поделившись с тобою,
найду я отраду!
Верно, известно тебе начало Пантикапеи:

Гордый Милет Ионийский,
родивший триста колоний,
Был отцом и для нас.
Прощавшись с цветущей отчизной,
Новую родину деда нашли в ужасавшем
их крае.
Здесь, прорицанью внимая,
на бреге пустынном пролива,
Град заложили эллины и Пану его посвятили.
Светлое было призвание юной колонии нашей:
Скифии хладной дары получая, деда меняли
Их на дары просвещения и солнца обильного
юга.
Было еще и другое призванье светлее и выше:
Синды, сарматы,
меоты и варвары Скифии дальней,
С племенем нашим знакомясь,
ответный животный
Нрав свой бросали,
вдыхая сок просвещения сладкий.
Так когда наступает весны благотворное время,
Солнце лед растопит, откроет исходы земные,
Окоченевшие, встанут летучие мелкие твари
К жизни, к дыханью —
и шумным наполнится воздух жужжаньем,
Так под убийственным хладом невежества
спавшие роды
От благотворных лучей
эллинского солнца вставали.
Все здесь дышало Элладой.
Долго хранили пришельцы
Веру отцов, и язык, и нравы, и песни Гомера,
И драгоценнейший дар эллинского рода —
свободу.

Часто нас посещали желанные гости Эллады
С грузом скифских товаров.
Понтом Эвксинским недаром
Понт Аксенский был прозван.
Но язва нас посетила,
Страшная язва: тиранство —
недуг неисцельный эллинов!
Доблестью бранной сначала первенство
в сонме сограждан
Приобретал полководец, готовил запасы
сокровищ,
Хитрою речью воле своей приучал подчинять
Непостоянную площади волю, потом, заглушая
Звуком прельстительным золота
совесть убогих, почетной
Стражей себя окружал
и захватывал дерзко правленье.
Так погибла свобода общин эллинских,
погибла
Так она и у нас, и корни пустило глубоко
В Пантикапее тиранство.
Венцом осящая хищенья,
Смело детям и внукам отцы отдавали добычу.
Мне судьба повелела родиться в то время,
как память
Прежних лет освещала отчизну негреющим
светом.
Деспот властвовал нами, тот самый,
которого видишь
Ты пред собою пустую гробницу,
Был деспот суровый,
С мрачной, зловоющей душою.
Как эвмениды Оресту,
Сна не давали ему опасенья; ни заговоров

И ни восстаний:
слишком с неволей сжились ионийцы.
Мучился деспот безумный, воображая, что тайно
Хульные речи об нем произносят,
и черною стаей
Рыскали, мнимых ища преступлений, шпионы,
и горе
Бедному, кто попадал в их паутину: телесных
Мук не довольно казалось тирану!
Видишь ли дикий утес,
нависший печально над морем?
Там построил он башню, под видом,
чтоб в темные ночи
К порту указывал путь кораблям маяк благосклонный.
В башне было два яруса;
верхний нижнего меньше,
Сверху на кровле маяк; безмерно толстые
стены,
Так казалось снаружи, не ведали тайны
строенья,
Тайны ужасной,
бесчувственным стражем заботливо скрытой.
Были устроены в ярусе нижнем узкие ямы.
С тайным отверстием в ярусе верхнем,
покрытом железным
Полом; доску приподнявши, туда опускали
Жертву тирана, и трупом стоячим, недвижимый,
лишенный
Света, не слыша ни речи людской,
ни дыхания ветра,
Медленно тлел несчастливец.
Хлеба кусок ежедневно

Сторож погибшим бросал,
протягивать велено было
Их бытие: бескопечною тешился варвар
кончиной.
Светлую мысль, благородное чувство,
божественных песней
Дар преследовал деспот, и,
с корнем исторгнуть желая
Жизни разумной порывы,
в школах незрелых питомцев
Он повелел развращать,
чтоб личной выгоде каждый
В жертву охотно принес и мысли,
и чувства святыню.
Если когда-либо, странник, ты видел,
как гусениц рон
Ветви укроют дубов,
мотыльков легкокрылых отродье,
Вдруг налетают неожиданно
на бедную тварь золотые
Осы, любимицы полных цветов и полуденной
неги:
Юное тело червя разверзая, они опускают
Плод свой в него,
и кормилицу гложет растущий питомец.
Медленной мукой томится бедняжка, то вправо,
то влево
Водит головкой, ложится на спину,
вьется в колечки
И, не вступая в новую жизнь, пропадает.
Подобной
Участь юношей наших казалась тому,
кто способен

Звонче приветствуют ясное утро.

Но ах, и такое
Счастье не полно... Нет Эвфросины со мною!

В далеких,
В близких местах я искал ее, много подобных,
воскресших

К жизни летучей, теней вопрошал я,
и нет мне ответа!

Где она? Что с нею случилось?
Забыла ль поэта и с новым

Другом вступила в союз иль,
верная памяти слезной,

В тихом угасла томленье,
равно для меня неизменна.

Вечно единая, милая, сладкая —
с ней бы я в область

Света вознесся...

Гаснет по смерти лишь тленная похоть;
Неугасима любовь, добра животворный

источник!»
Кончил рассказ иониец,

и странник в восторге воскликнул:
— О святыня души, дорогая свобода!

Ты лучший
Дар божества, свет ума и сердца,

огонь животворный!
Счастья нашего страж,

наслаждений высоких хранитель!
О засияй, лучезарная, о согревай нас,

святая!
Долго ль во мраке душном блуждая,

мы будем напрасно
Ждать твоего восхождения

и делаться пищей тиранам!

Скоро ли, скоро? Приди ж,
дорогая свобода!—

Так восклицал он.
Заря расцвечала восточное небо,

Утро являлось обычно, но ах,
не светила свобода!

НАТАЛЯ

(Из народного предання)

Не осіння буря оре
Ковбанями сине море;
Трьох народів страшна сила
В Крим по морю навалила.
Ідуть чутки лиховісні;
Ліс гармат, рушниць подвижний
Руське царство висилає,
Полк за полком поспішає
З Дону, з Волги, з Московщини,
Із Уралу, з України...
І на бенкет той кровавий
Поспіша Івась чорнявий.
Ой і де він опиниться,
Ой і що з ним зустріється?
Альма з славним Інкерманом,
Севастополь з твердим станом...
Дома ж любка, дома краля,
Зарученая Наталя.
Чиста дівочая душа;
Вона впова на небеса,
Її молитва щира,
У їй дитяча віра.
Твердить Наталя: «Благ господь,
Хранить убогих і сиріт,
Повернеться миленький
Живий і здоровенький».

Промчався рік. Од молодця
Нема листочка, і дівча
Од горя з личика спало:
— *Пропало, все пропало!*—
Не чув молитв дівочих біг.
Чорнявий, певне, десь поліг
У полі коло моря.
Наталі тяжке горе!

Втіка людей всякчас сама;
Нема розваги їй, нема,
Нема і не настане...
Серденько марно зв'яне.
Противний став їй білий світ
І рідної сім'ї привіт.
Все плаче та ридає,
На бога нарікає!

Дурно матінка Наталю
Розважала, вговоряла:
— *Донько моя! Схаменися!*
Богу, донько, покорися!
Терпи, серце, тую долю,
Яку дасть небесна воля!
Бо хто терпить — буде в раю,
А упертих бог карає!
— *Хай карає, як він знає.*
Гірше вже не покарає.
Мені в раю вічна мука
І з милесеньким розлука.
Мені рай — з миленьким жити,
Хоч би й муки з ним ділити!
— *Донько, донько, схаменися!*
Богу щиро помолися!

— *Що молитва! Мамо, мамо!*
Бог сміється над слезами! —
Так безумная Наталя
Дурне слово промовляла!

Уже вечірньої зорі
Погасло світло, з-за гори
Встав місяць повновидий.
Всім час прийшов спочити!
Не спить Наталочка одна,
Сидить, небога, у вікна.
Крізь гілля місяць світе.
Ось по шляху щось їде!

Земля гудить і стугонить,
Вітрець по листях шелестить;
Хтось їде-поспішає,
До двора привертає.
Наталя слуха — клямка брязь!
Ввійшов в світлицю... Хто ж? Івась!
Од радості Наталя
Аж трохи не упала!
— *Немає часу — не питай!..*
На шлюб зі мною поспішай,
Не буде нам розлуки! —
Виходять — дав їй руку,
Рука холодна та важка;
Там кінь стоїть у рундука,
Чорніший він од ночі,
Огнем палають очі!

Милий милу обіймає,
На сіделечко саджає,
Кінь з місця, кінь з воріт,

Кінь стрибає, кінь летить...
Зверху чорний ворон в'ється,
Вихром кінь баский несеться,
Скоком скік через балки,
Через ріки й байраки.
Копитами туп, туп, туп!
Ворон кричаче: «Труп, труп, труп!»
Милий пісеньку співає,
Наталочку розважає.
— *Місяць світить ясно, ясно,*
Мертвий їде страшно, страшно,
Чи не боїшся ти, дівочко,
Наталочко, коханочко?
— *Чого ж мені боятися,*
Що я їду вінчатися?

— Вінчатись справді їдем ми,
Там різних матерей снни,
Зійшлись весільні гості —
Постукують їх кості!
Яких не буде в нас бояр...
Москалик, грек, араб, болгар,
Француз, і англичанин,
І турчин, і татарин!
Гей, коню, гей, не отставай!
Гей, коню-коню! поспівай!
Вже північ настає —
Ось півень заспіває...
Ще триста верст... —

І кінь летить...

— *Швидчіш, бистріш... —*
Земля дрижить,
Ізбоку ліс меріє;
Ось у лісу щось вне...

— Хто виє там? Я знаю вас!
Не квапесь — ні! Не в добрий час!
Не буде вам похмілля
Із нашого весілля.
Других, голінних, позову,
Дідів чубатих назову,
А ви собі лежіте,
Та солонці гложіте!

— Місяць світе ясно, ясно,
Мертвий їде страшно, страшно!
Чи не боїшся ти, дівочко,
Наталочко, коханочко?
— Чого ж мені боятися,
Що я їду вінчатися?—
Зверху чорний ворон в'ється,
Вихром кінь баский несеться,
Копитами топ! топ! топ!
Ворон криче: «Гроб! гроб! гроб!»
Там управо залеліло —
То дніпровські ясні хвилі,
Там Хортиця — місце гоже,
Місце славне, Запороже!
Там козацькі душі в'ються...
І в проміннях місяченька
Кохаються козаченьки!
— Чуйте, чуйте! Криче крук!
Поздравляйте! Іде внук!
Здоров, внуче, в ріднім полі,
Ти поліг в Севастополі.
Слава тобі! Слава всім,
Слава внукам од дідів!
— Степовики і лугарі,
Січовики богатирі,

Привіт вам, честь і слава,
Дідам од внуків слава!
Летіть, летіть за мною вслід,
Весільний буде вам обід;
До внука веселиться,
Бо їде внук жениться!

Гай, гай, чи все ж ви ще такі,
Які були, степовики?
Он, справді, і могила
Вас ще не випрямила!
Чи ще лякаєтесь жінок?
Не всяка жінка — сірий вовк.
Ну ж, ну ж, швидчіш за мною
Поштивою гурбою!
Гей, коню, швидше, — гоп, гоп, гоп!
А от і славний Перекоп!
Синіє Чорне море,
От скоро, серце, скоро!
От Альма кров'ю підлилась,
А там в руїнах простяглась
Кривая водополь —
То славний Севастополь!

Ой став місяць примеркати,
Став кінь чорний приставати.
— Не бійсь, не бійсь, Наталочко,
Дівчинонько, коханочко!
Чого тобі боятися,
Що ти їдеш вінчатися?
Ти моя тепер довіку! —
Крикнув півень: «Кукуріку!»
Гульк! ізникло все... І стало
Як нічого не бувало!

Перед нею у могилі
Лежить милий почорнілий,
Коло його трупи й кості —
То його весільні гості.
На Наталю позирають,
До Наталі промовляють:
— А що, а що, Наталочко!
А що, а що, коханочко?
Чого тобі боятися?
Приїхала вінчатися!

1855

ВОСЕНИ — ЛІТО

Була мого віку в маї ти моя зозуля.
Де взялася шуря-буря, холодом подула!
Нас погнала-розігнала, я одини зостався.
Пройшло літо, тоді знов я з тобою спіткався.
Либонь, літо повернулось: ти моя дружина,
Та не та вже молодая весняна пташина!
Світить сонце, мало гріє, літо не гаряче,
Часом дощ холодний крапле, по давнині
плаче.

Не розцвіте моє серце, бо воно розбито!
То не літо настояще, то восени — літо!

30 авг., 1880 г.

ТУРНІЯ

Слухайте, люди старі й молодії,
про валки й турнії!
Був в нас за Лабою князь:
і багатий, і славний, і добрий.
Мав він дочку-одиначку,
милу йому і всім людям.
О, та й хороша була вона!
Гарний, пряменький станочок,
Очі ясенькі, як небо, а з білої шиї спадало
Золотокудре волосся, вилося,
котячись обідцями!
Раз посилає той князь гонця за усіми панями,
Щоб поз'їздились до його на пир
веселий та пишний.
От із далеких країв у намічений день
поз'їздились
В замок до князя на пир великий,
та бучний, та пишний.
Б'ють у котли, засурмили у сурми,
пани йдуть до князя.
Всі поклонилися князю,
княгині і красній княгівні.
Далі усі за широкі столи рядком посідали,
Кожний по чину й по роду;
носили тут різні страви,
Мед розливали. Був бенкет великий,
був бенкет на славу.

Мочі набралось тіло,
а мислі набрались завзяття.
В ті пори князь до панів своїх річі такії
говорить:
— Час вам, панове, сказати,
навіщо зібрав я вас тута.
Хочу дізнатись, на кого
з вас дужче мені сподіваться.
Треба в замир'ї війни підждити,
бо наші сусіди
Німці.— Князь каже,
і тихо пани од стола виступають,
Всі поклонилися князю,
княгині і красній княгівні.
Знову котли загуділи
і голосно в сурми заграли.
Всі ізійшлися на валку,
на двір до огради виходять.
Там перед панським будинком
на пишнім рундуці усілись
Князь з старшиною, із панями пані,
з панянками панна.
В ті пори князь до панів своїх
слово таке промовляє:
— Хто з вас попереду вийде на герець,
я сам те уставлю!—
Князь на Стребора махнув,
Стребор визива Людислава.
Сіли обидва на коней, гострі списи ухопили,
Прудко один проти другого коні баскії погнали,
Довго вигляли і бились, обидва списи поламали,
Далі втомились і швидко роз'їхались
дружка від дружки.

Знову котли загуділи і голосно
в сурми заграли.
В ті пори князь до панів своїх
слово таке промовляє:
— Хто з вас вийде удруге на герець —
княгиня хай скаже!—
Пані махнула Серпошеві,
той поклика Спитибора.
Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили,
Вдарив Серпош Спитибора і вибив з сідла
із кріпкого,
Скочив і сам із коня;
тут обидва мечі добувають,
Б'ються, січуться,
раз по раз у чорні щити ударяють,
З чорних щитів раз по раз вискакують іскри.
Спитибор
Вдарив Серпоша —
Серпош покотився на землю холодну.
Далі втомились вони
й розійшлися дружка від дружки.
Знову котли загуділи і голосно в сурми
заграли.
В ті пори князь до панів своїх
слово таке промовляє:
— Хто з вас вийде утретє на герець —
Людиша хай скаже!—
Панна махнула Люборові, той поклика
Болемира;
Сіли обидва на коней, довгі списи ухопили,
Прудко в ограду летять,
наміряючись дружка на дружку,
Б'ються списками,
з коня Болемир покотивсь на долівку,

Щит його пріч полетів,
понесла його челядь з огради.
Знову котли загуділи і голосно в сурми заграли.
В той час Любор покликає Рубоша,
цей на коня садовиться,
Прудко летить на Любора;
Любор йому спис розсікає,
Поперек тріснув мечем і сітку йому пробиває.
Гепнув на землю Рубош,
понесла його челядь з огради.
Знову котли загуділи
і голосно в сурми заграли.
В той час Любор покликає панів
до огради на валку:
— Хто,— каже,— хоче зо мною побитися,
хай в'їде в ограду!—
Бойкнй Здислав з великим списом
обібрався на валку.
Висить на списі волів'я страшна голова;
виступає,
Гордо сіда на коня, уїжджає в ограду
й говорить:
— Дід мій забив престрашенного дикого тура;
а батько
Військо німецьке один сполошив —
покуштуї моєї сили!—
Тут з усії мочі один проти другого коні
пустили.
Сперлися враз головами й обидва
попадали з коней.
Потім мечі добули і пішки рубатися стали.
Скокнув Любор на Здислава, у голову вдарив,
на шмаття
Шлем розтрощився. Мечем по мечу ударяє

Меч полетів за ограду,
Здислав простягнувся на землю!
Знову котли загуділи
і голосно в сурми заграли.
Коло Лісбора зібрались пани й повели перед
князя,
Перед княгиню та перед Людишу. Вродлива
Панна його завітчала вінком з дубового
листу.
В той час котли загуділи
і голосно в сурми заграли...

Із В. Шекспіра

ВЕРБА

(Пісня Дездемони)

Ой вербице зелена,
Вербонько моя!
Під вербою зеленою
Дівочка сиділа
І бідную головоньку
Долі похилила.
Ой вербице зелена,
Вербонько моя!
І на груди положила
Білі рученята,
І сльозами заплакали
Карі оченята.
Ой вербице зелена,
Вербонько моя!
І на білее каміння
Сльозоньки падали,
І холодне каміннячко
Сльози пробивали.
Ой вербице зелена,
Вербонько моя!

Вийте вінки, дічатонька,
Збирайтесь в таночок;
Мені буде з зеленої
Вербоньки віночок!

1849

Примітки

ПОЕЗІЯ А. МЕТЛИНСЬКОГО

У це видання входять поезії Амвросія Метлинського із збірки «Думки і пісні та ще дещо» (1839), альманаху «Молодик» (1843) та «Южного русского сборника» (1848). Кілька віршів друкуються вперше за автографами, що зберігаються у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР.

ІЗ ЗБІРКИ «ДУМКИ І ПІСНІ ТА ЩЕ ДЕЩО»

Збірка «Думки і пісні та ще дещо» вийшла з друку на початку 1839 р. у Харкові під псевдонімом Амвросій Могила. Збірка складалася з «Заметок относительно южнорусского языка», оригінальних творів, перекладів і «Приложения от издателя». За життя А. Метлинського вірші збірки не передруковувалися, за винятком чотирьох — «Бандура», «Козачая смерть», «Дитина-сиротина», «Старець», — які автор надрукував у новій редакції в «Южном русском сборнике» (1848). Ці варіанти представлені у нашому виданні в розділі «Варіанти».

Автографи віршів не виявлені.

Тексти друкуються за виданням: «Думки і пісні та ще дещо Амвросія Могилы», Харків, 1839.

Бандура. *Рідокоханок* — улюбленець родини.
Бабусенька. В першодруку вірш надрукований без розбивки на рядки.

Думка червонорусця. *Червона Русь* — Галичина.

Козачая смерть. *Гулак-Артемівський П. П.* (1790—1865) — український поет. У час написання вірша А. Метлинський жив у домі Гулака-Артемівського як домашній вчитель.

Епіграф — з «Слова о полку Ігоревім».

Пожар Москви. У вірші йдеться про навалу Наполеона на Росію 1812 р.

...*лівнеба зірочка мітлою застинала* — тобто комета, яка з'явилася 1812 р. і, за народним повір'ям, віщувала лихо.

Глек. *Грицько Основ'яненко* — Г. Ф. Квітка-Основ'яненко (1778—1843) — український письменник, добрий знайомий А. Метлинського.

Нічна розмова. *Франтішек Ладислав Челаковський* (1799—1852) — відомий чеський поет.

Сонет. *Ян Коллар* (1793—1852) — відомий чеський поет.

Бенес Германов. Олень. Сиротинка. Роза. Переклади відповідних пісень з «Краледворського рукопису» — збірки поезій чеського поета Вацлава Ганки (1791—1861), підроблених ним під старовинні народні пісні XIII ст. У час, коли здійснювались переклади А. Метлинського, «Краледворський рукопис» вважався оригінальною пам'яткою давньочеської народної поезії. У 80-х роках підробку було остаточно встановлено.

Морлак в Венеції. Переклад однойменної поезії польського поета Адама Міцкевича (1798—1855).

Морлаки чи *морлахи* — серби або хорвати, що жили в горах Далмації.

Дорога. *Стефан Вітвицький* (1800—1847) — видатний польський поет-романтик.

Поход. *Антоні Едвард Одинаць* (1804—1885) — польський письменник.

Приязні душі. *Фрідріх Маттісон* (1761—1831) — німецький поет.

Добраніч. *Андрій-Юстин Кернер* (1786—1862) — німецький поет-романтик.

Було. *Анастасій Грюн* — псевдонім видатного німецького поета Антона-Олександра Ауершперга (1806—1876). До вірша додана така авторська примітка:

«Се про Венецію писано. Була вона колись між царствами і між панствами найславніша: над морем панувала і над землею царювала; так далі ж, бач, нінавіщо звелася».

Хлопчик-пастушок. *Йоганн-Людвіг Уланд* (1787—1862) — відомий німецький поет-романтик.

Навіщення з могилки. *Адам Еленслеґер* (1779—1850) — датський поет-романтик.

ІНШІ ПОЕЗІЇ

Українське ночі. Вперше надруковано в «Літературних прибавленнях к «Русскому инвалиду», 1839, № 18.

Подається за першодруком.

Сон. Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 72. Друкується за автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР в архіві О. Бодяньського (ф. 99, од. зб. 194, арк. 82).

В автографі дата — 1841, Підпис — *А. Мтл.*

Песня. Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 73. Друкується за

автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 194, арк. 82 зв.

В автографі дата — 1841. Підпис — *А. Мтл.*

Ключ. Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 73. Друкується за автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 194, арк. 83.

В автографі дата — 1842. Підпис — *А. Мтл.*

Розмова з покійними. Вперше надруковано в альманасі «Молодик», 1843, ч. II, стор. 100—101, за підписом А. Могила.

Подається за першодруком.

Р і д н а м о в а. Вперше надруковано в альманасі «Молодик» 1843, ч. II, стор. 113—114, за підписом А. Могила.

Подається за першодруком.

М. М. М. Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 73. Друкується за автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 186, арк. 88.

М. М. М. — *Михайло Михайлович Макаровський* (1783—1846) — український поет-романтик, був учителем А. Метлинського в Гадяцькому повітовому училищі. Відомий як автор поем «Наталя, або Дві долі разом» (1844) та «Гарасько, або Талан і в неволі», надрукованих вперше А. Метлинським в «Южном русском сборнике» (1848).

«Ще день життя минувся...» Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 73. Друкується за автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 186, арк. 88 зв. — 89.

«Як свічка, знай, палає...» Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 73. Друкується за автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 186, арк. 89.

«Вже тихо, ніч, вже всюди тихо...» Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство», 1970, № 7, стор. 74. Друкується за автографом, що зберігається у відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 186, арк. 89.

«Що діється на небесах!» Вперше надруковано в журн. «Радянське літературознавство» 1970, № 7, стор. 74. Друкується за автографом, що зберігається у Відділі рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР, ф. 99, од. зб. 186, арк. 89. Підпис — *А. Мтл.*

Ополчення казаків. Вперше надруковано А. Шапраєм у виданні: «Харківська школа романтиків», т. II, Х., ДВУ, 1930, стор. 101—102. Подається за цим виданням.

Йдеться про Кримську війну 1853—1856 років.

ВАРІАНТИ

Бандура. Варіант поезії «Бандура» із збірки «Думки і пісні та ще дещо», вперше надрукований у «Южном русском сборнике», Х., 1848, стор. 21. Подається за цим виданням.

Козачі поминки. Варіант поезії «Козачая смерть» із збірки «Думки і пісні та ще дещо», вперше надрукований у «Южном русском сборнике», Х., 1848, стор. 22—23. Подається за цим виданням.

Сирітка. Варіант поезії «Дитина-сиротина» із збірки «Думки і пісні та ще дещо», вперше надрукований в «Южном русском сборнике», X., 1848, стор. 25—27. Подається за цим виданням.

Старець. Варіант поезії «Старець» із збірки «Думки і пісні та ще дещо», вперше надрукований в «Южном русском сборнике», X., 1848, стор. 27—28. Подається за цим виданням.

ПОЕЗІЯ М. КОСТОМАРОВА

У цьому виданні представлені поетичні твори М. Костомарова із збірок «Українські балади» (1839), «Вітка» (1840), а також поезії та переклади, написані пізніше і надруковані в альманахах «Сніп» (1841) та «Молодик» (1843), в «Малорусском литературном сборнике» (1854), журналі «Основа» (1861) та в посмертному виданні—томі «Литературного наследия Н. И. Костомарова» (1890).

ІЗ ЗБІРКИ «УКРАЇНСЬКІ БАЛАДИ».

Як зазначає у своїй «Автобіографії» М. Костомаров, збірка «Українські балади» «после всех цензурных мытарств явилась в свет весною 1839 г.»¹ у Харкові під псевдонімом — Ієремія Галка. У ній були зібрані ранні поетичні твори, написані протягом 1837—1838 років. Про цей період свого життя М. Костомаров згодом писав: «Несмотря на малое знакомство мое с малорусскою

¹ Литературное наследие Н. И. Костомарова, СПб., 1890, стор. 32.

речью и народностью, я задумал писать по-малорусски и начал составлять стихи, которые впоследствии явились в печати под названием «Украинских баллад». Когда я пробовал читать мои произведения знакомым малоруссам, бывшим своим товарищам, то встретил очень неодобрительные отзывы; одни смеялись над моим малознанием и указывали мне промахи, другие поднимали на смех самую идею писать на малорусском языке... Я не поддавался ничему, и, напротив, увлечение более и более овладевало мною»¹. До оригінальних творів автор додав кілька перекладів з «Краледворського рукопису» чеського поета Вацлава Ганки (1791—1861). Так складалась збірка. «Я отдал в печать... свои стихотворения, давши им общее название украинских баллад, название не вполне подходившее к содержанию всех помещенных там стихотворений»²,— згадував М. Костомаров в «Автобіографії». 1847 р. за участь у Кирило-Мефодіївському братстві М. Костомаров був заарештований. Його наукові й літературні праці, в тому числі й збірка «Українські балади», були заборонені й конфісковані.

За життя автора вірші збірки не передруковувались. Автографи не виявлені.

Друкуються за виданням: «Українські балади Ієремії Галки», Харків, 1839.

Чорний кіт. *Ширитвас* — казан.

Квіточка. (З чеського). Переклад пісні «Китиця» із «Краледворського рукопису» Вацлава Ганки.

Стежки. *Личман* — старший чабан.

Щира правда. *Слушина війна запалала тоді на*

¹ Литературное наследие Н. И. Костомарова, стор. 31.

² Там же, стор. 32.

Вкраїні...—Тобто визвольна війна українського народу 1848—1854 років під проводом Богдана Хмельницького.

Потоцький Микола (р. н. невідомий — 1651) — польський коронний гетьман, керував жорстоким придушенням селянських повстань на Україні.

Налига — неволя.

Туляче — від тулятися, тобто — тинятися, блукати.

Яриза — п'яниця, служка.

Зірочка. У першодруку до вірша дана така авторська примітка: «Мирянська байка каже: коли по небу перекотилася зірка — єсть те де-небудь дівчина віддалася».

Великодня ніч. *Обходження* — процесія довкола церкви на великдень.

Посланець. *Оспалий* — сонливий, млявий.

Пан Шульпіка. У першодруку до тексту балади додана така авторська примітка: «Єсть то старосвітська вість: на Вкраїні, кажуть, був за стару годину якийсь Шульпіка, багато шкоди сусідам чинив, народ злотувавсь і забив його. Певно, то єсть який польський пан, а діялося се в ті роки, коли Україна під лядською кормигою страждала».

Рябець — шуліка.

Співець. *Увійнятися* — вгамуватися, втихомиритися.

Полтавська могила. *Ізгарб* — сніговиця, хуртовина.

Меріти — мріти.

Отруї. *Вистачати* — діставати, постачати в достатній кількості.

Ягоди. (З чеського). Переклад пісні «Ягоди» з «Краледворського рукопису».

Рожа. (З чеського). Переклад пісні «Рожа» з «Краледворського рукопису».

ІЗ ЗБІРКИ «ВІТКА»

Друга збірка М. Костомарова вийшла з друку в Харкові 1840 р. під псевдонімом Ієремія Галка. В ній зібрані поезії, написані протягом 1838—1839 років. Як і «Українській балади», «Вітка» 1847 р. була заборонена й конфіскована під час слідства над М. Костомаровим у справі Кирило-Мефодіївського братства. Майже через тридцять років вірші збірки були передруковані без змін у виданні: «Збірник творів Ієремії Галки» (Одеса, 1875). Видання не авторизоване.

Автографи не виявлені.

Друкуються за виданням: «Вітка, малорусские стихотворения Ієремії Галки». Харків, 1840.

Пісня моя. *А. Ф. Владимиров* — знайомий М. Костомарова, фінансував видання збірки «Вітка». Про нього А. Метлинський в листі до І. Срезневського від 5 травня 1840 р., повідомляючи про долю костомаровської збірки «Вітка», писав: «Владимиров взялся положить свои деньги (великороссиянин-воронежец, любитель малороссийского... человек с чувством и даром)». («Харківська школа романтиків», т. II, X., ДВУ, 1930, стор. 134).

Епіграф — з вірша Ф. Шіллера «Власть песнопения» (1795).

Згадки. *Оцваньок* — пеньок. *Валка* (польське walka) — боротьба. *Голінний* — завзятий.

Могила. *Кравчина* — загін козацького війська. *...перша на місяці шкода...* — Мається на увазі народна обробка біблійної легенди про вбивство Каїном свого брата Авеля, в якій говориться, що цей перший на землі злочин за божим велінням назавжди викарбувався на поверхні місяця — єдиного свідка братовбивства.

Грецька пісня. *Клефти* — учасники грецького повстання 1821 р. за визволення від турецького панування.

Музувіри — турки.

Рож а. Вперше надруковано в «Литературном при-
бавленні к «Русскому инвалиду», 1839, № 12, стор. 228--
229.

Поезія ввійшла у збірку «Вітка».

Н. С. Варзін — харківський знайомий М. Костомарова, згадується в його «Автобіографії» («Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 45).

Соловейко. Вірш є поетичною обробкою народного варіанта біблійної легенди про вбивство Каїном Авеля.

Мана. *Плавочки* — качечки. *Тала* — верболіз.

Кульбаба. А. А. Леонов — знайомий М. Костомарова, наглядав за виданням збірки «Вітка». А. Метлинський в листі від 5 травня 1840 р. писав І. Срезневському: «Леонову поручил Костомаров издание (сам дома)». («Харківська школа романтиків», т. II, X., ДВУ, 1930, стор. 134).

Сон. Епіграф — з XLVII сонета Петрарки.

І. І. Срезневському. *При од'їзді його на чужину*. Срезневський Ізмаїл Іванович (1812—1880) — видатний український вчений, фольклорист, філолог-славист, товариш М. Костомарова. 1839 р. від'їздив за кордон на три роки для вивчення слов'янських мов.

Березка. У першодруку до заголовка дано авторську примітку: «Convulvulus — зілля».

Паничі дівчина. (*З польської мови*). Переклад однойменної поезії А. Міцкевича.

ПОЗА ЗБІРКАМИ

У цьому розділі зібрані і розташовані в хронологічному порядку поезії, написані після виходу у світ збірки «Вітка», тобто після 1840 року. Автографи цих творів здебільшого не збереглися.

«Заліг, заліг козаченько...» Вперше надруковано у виданні: М. І. Костомаров, Твори в двох томах, т. I, К., «Дніпро», 1967, стор. 84, за рукописною копією О. Корсуна, що зберігається у Відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (шифр ХХІІ, 2). Подається за першодруком.

«Ой ішов козак, ой ішов бурлак...» Вперше надруковано у виданні: М. І. Костомаров. Твори в двох томах, т. I, К., «Дніпро», 1967, стор. 85, за рукописною копією О. Корсуна, що зберігається у Відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (шифр ХХІІ, 2). Подається за першодруком.

Днтинка. Вперше надруковано у виданні: «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 221—222, за автографом, переданим М. Костомаровим своїй саратовській приятельці Г. Н. Пасхаловій (згодом — дружина Д. Мордовця), про яку письменник тепло згадував у «Автобіографії» (Див. «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 70, 73).

Після смерті Г. Н. Пасхалової в 1866 р. в її паперах були знайдені цей та ще кілька автографів поезій М. Костомарова, переданих Д. Мордовцем упорядникам «Литературного наследия Н. И. Костомарова». Автографи не збереглися. Подається за першодруком.

Мізильний — тобто мізинний — найменший, наймолодша дитина.

Зозуля. Вперше надруковано в «Литературном наследии Н. И. Костомарова». СПб, 1890, стор. 223—224,

за автографом, що зберігався у Г. Н. Мордовцевої (Пасхалової). Подається за першодруком.

До Мар'ї Потоцької. Вперше надруковано в альманасі «Молодик», X., 1843, ч. 2, стор. 123—125, за підписом І. Галка.

Навесні 1841 р. М. Костомаров під час перебування у Криму відвідав Бахчисарай. «Двухдневное пребывание в Бахчисарае оставило следы в моей литературной деятельности: я написал несколько малорусских стихотворений, из которых два «До Мар'ї Потоцької» и «Аглае-Чесме» напечатаны были в «Молодыке» Бецкого» («Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб. 1890, стор. 35).

Вірш «Аглае-Чесме» в «Молодику» не друкувався і в літературній спадщині М. Костомарова не виявлений.

Подається за першодруком.

І. Є. Бецький (1818—1890)—видавець збірника «Молодик».

Пантікапея. Вперше надруковано в альманасі «Молодик», 1843, ч. 2, стор. 92—98, за підписом І. Галка.

1841 р. М. Костомаров відвідав Керч. Пізніше в «Автобіографії» він писав: «Керченские могилы и найденные в них остатки сильно заняли мое воображение: я написал по-малорусски стихотворение, напечатанное впоследствии в «Молодыке» Бецкого («Пантікапея»). Я изобразил блуждающую тень одного из босфорских царей, которого прах выбросили из могилы древнеискатели, и тень не находит себе покоя, что представлено сообразно известному антическому верованию о беспокойном блуждании умерших, лишенных погребения». («Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 35—36).

Подається за першодруком.

Із антології. І. Еллада. Вперше надруковано в журн. «Основа», 1861, № 1, стор. 93—94, під псевдонімом Іеремія Галка.

Автограф не зберігся. Подається за першодруком.

Шкода Солонових прав... — Йдеться про соціальні і політичні реформи, здійснені Солоном (бл. 638 — бл. 559 до н. е.), політичним діячем давніх Афін.

Тимoleon (411—337 до н. е.) — політичний і державний діяч давньої Греції; внаслідок непримиренної ненависті до тиранів допустив убивство свого брата Тимофалеса, який прагнув захопити владу. Ілоти — раби в стародавній Спарті.

ІІ. Давнина. Вперше надруковано в журн. «Основа», 1861, № 1, стор. 94. Автограф не зберігся. Подається за першодруком.

Майїн проворний і хитрий синок... — Гермес, бог торгівлі і прибутку у стародавніх греків.

Арей — бог війни у стародавніх греків.

Брат з сестрою. Вперше надруковано в «Малорусском литературном сборнике», виданому Д. Мордовцем, Саратов, 1859, стор. 131—135. Автограф не зберігся. Подається за цим виданням. До вірша є дві авторські примітки: до заголовка — «Иван да Марья, viola tricolori»; в кінці тексту — «Стихи, напечатанные курсивом, — народное».

Утворний — стрункий, красивий.

«Діти слави, діти слави!» Вперше надруковано у журн. «Киевская старина», 1897, № 10, стор. 1—4, під заголовком «Славянам», даним публікатором М. Стороженком, який вважав, що автором вірша є Т. Г. Шевченко. Автограф вірша зберігався в архіві III відділу в справі Кирило-Мефодіївського братства в паперах М. Костомарова. На публікацію М. Стороженка відгукнувся статтею «Чи справді Т. Шевченко написав

вірш «Слов'янам» І. Франко (див.: Твори в 20 томах, т. 17, К., Держлітвидав, 1955, стор. 121—123) і переконливо довів, що автором вірша є М. Костомаров.

Публікація М. Стороженка мала цензурну купюру, зазначену публікатором, та цілий ряд неточностей у тексті.

Вперше опубліковано повний текст вірша за автографом, що зберігається в Центральному державному архіві Жовтневої революції, ф. 109, I експед., оп. 105, спр. 81, ч. 3, арк. 57—58 звор., у виданні: М. Костомаров, Твори в двох томах, т. I, К., «Дніпро», 1967, стор. 103—106. Друкується за цим виданням.

На добраніч. Вперше надруковано в журн. «Основа», 1861, № 2, стор. 44—48, під псевдонімом Ієремія Галка. Вірш написаний в 1847 р. в час ув'язнення М. Костомарова в Петропавлівській фортеці. В ньому знайшли розвиток мотиви попереднього вірша «Діти слави, діти слави!», що був, мабуть, першим нарисом і пізніше був перероблений на вірш «На добраніч» (І. Франко, Твори в 20 томах, т. 17, К., Держлітвидав, 1955, стор. 123). Автограф не зберігся.

Подається за текстом першодруку.

Явір, тополя й береза. (*Из народного предания*). Вперше надруковано у виданні «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 227—228, за автографом, знайденим у паперах Г. Н. Мордовцевої.

Автограф не зберігся. Подається за першодруком.

Ластівка. Вперше надруковано у виданні «Малорусский литературный сборник», Саратов, 1859, стор. 136—144.

Автограф не зберігся. Подається за першодруком.

Київський старіший — тобто київський князь Святополк Ізяславич (пом. 1113 р.).

З Переяслава Володимир — переяславський князь Володимир Мономах (1053—1125).

Буйний Олег з Чернігова — чернігівський князь Олег Святославович (пом. 1115 р.). *Радосинь* — урочище поблизу Києва, згадуване в «Повісті временних літ».

Над Печерським — тобто над Києво-Печерським монастирем.

Шарукань — половецьке місто в районі Сіверського Дінця, назване по імені половецького хана Шарука, згадується в «Повісті временних літ».

Сальниця — невеличка річка в районі переправи через Сіверський Донець, згадується в «Повісті временних літ».

Зірка. Вперше надруковано в «Малорусском литературном сборнике», Саратов, 1859, стор. 145—146.

Подається за першодруком.

Співець Митуса. Вперше надруковано в журн. «Основа», 1861, № 3, стор. 30—31. Подається за першодруком.

Ростислав — син чернігівського князя Михайла, вів боротьбу з галицьким князем Данилом (1201—1264), використовуючи в ній угорські та польські військові сили.

Порон — таран.

Поток — полон.

Прилбиця — частина шолома, що закриває лоб.

Зорі. Вперше надруковано у виданні «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 230, за автографом, виявленим у паперах Г. Н. Мордовцевої. Подається за першодруком:

«Юпитер светлый плывет по зеленым
водам киммерийским...» Вперше надруковано
у виданні «Литературное наследие Н. И. Костомарова»,
СПб, 1890, стор. 260—271, за автографом, знайденим в

архіві М. Костомарова. Автограф не зберігся. Подається за першодруком

«Стихотворение, написанное в Крыму в 1852 г. во время кратковременного отпуска из Саратова, составляет новую редакцию стихотворения, написанного в 1841 г. под названием «Пантикапея»; оба вызваны видами босфорских могил и разрытого кургана» («Литературное наследие Н. И. Костомарова», стор. 3).

1915 р. І. Франко переклав цей твір українською мовою. У післямові до перекладу він писав, що, на його думку, поема «належить до найзамітніших та найглибше продуманих поетичних творів, якими може похвалитися російське письменство ХІХ віку. Се ї спонукало мене присвоїти сей твір нашому письменству та додати рівночасно нев'янучу цвітку до вінця слави М. Костомарова». («Радянське літературознавство», 1959, № 1, стор. 132, публікація Т. І. Франка).

...фракийский певцов первообраз... — Тобто міфічний фракійський співець Орфей.

...в тот год, когда воскресения знамя дети эллинов подняли... — Йдеться про повстання грецького народу проти турецького панування 1821 р.

Н а т а л я. (Из народного предания). Вперше надруковано у виданні «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 231—237, за автографом. Подається за першодруком.

До тексту є авторська примітка: «Немецкое предание, о котором народная песня внушила Бюргеру мысль написать свою «Ленору», существует и у нас. Стихи, напечатанные курсивом, взяты из народной песни. Я отнес это предание к самому свежему историческому событию — осаде Севастополя англичанами и французами» (в 1854—1855 роках, під час Кримської війни 1853—1856 років).

У кінці публікації примітка від видавців: «В 1857 году стихотворение это было переделано автором в намерении издать с другими стихами, потому что Севастополь оказался здесь не совсем у места, но переделка нигде не отыскана» (Изд.).

Восени — літо. Вперше надруковано у виданні: «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 238.

Автограф зберігається у Відділі рукописів Центральної наукової бібліотеки АН УРСР (шифр ХІІ, 4). Друкується за автографом.

На автографі помітка рукою дружини поета А. Л. Костомарової: «Написано для мене в Павловську на дачі в 1880 р. з приводу нашого пізнього шлюбу».

ПЕРЕКЛАДИ

З «КРАЛЕДВОРСЬКОГО РУКОПІСУ»

Олень. Вперше надруковано в альманасі «Сніп», 1841, стор. 101—102, під псевдонімом Ієремія Галка. Подається за першодруком. Переклад пісні «Олень» з «Краледворського рукопису».

Турнія. Вперше надруковано в альманасі «Молодик», ч. 2, 1843, стор. 110—113, під псевдонімом Ієремія Галка. Подається за першодруком. Переклад пісні «Ludiše a oslavném šedániv» із «Краледворського рукопису».

Турнія — турнір.

З В. ШЕКСПІРА

В е р б а (*Пісня Дездемони*). Вперше надруковано у виданні: «Литературное наследие Н. И. Костомарова», СПб, 1890, стор. 223, за автографом, виявленим у паперах Г. Н. Мордовцевої. Автограф не зберігся. Подається за першодруком.

Переклад пісні Дездемони з четвертої дії трагедії Шекспіра «Отелло».

З М І С Т

Амвросій Могила та Ієремія Галка. *Степан Крижанівський* 3

АМВРОСІЙ МОГИЛА (А. Л. МЕТЛИНСЬКИЙ)

Поезії

ІЗ ЗБІРКИ «ДУМКИ І ПІСНІ ТА ЩЕ ДЕЩО»

Бандура	35
До вас	36
Зрадник	37
Степ	39
Кладовище	40
Спис	41
Чарка	42
Козак, гайдамак, чумак	43
Козак та буря	44
Підземна церква	46
До гостей	48
Пішли навікачі	49
Покотиполе	50
Бабусенька	52
Дитина-сиротина	54
Думка червонорусця	56
Старець	57
Козачая смерть	59

Гулянка	61
Шинок	64
Ніч	67
Пожар Москви	69
В'язонько (пісня)	71
Добрідень!	72
Глек	73
Смерть бандуриста	77

ЛУНА ІЗ СЛОВЕНІЙ

Із Чехії

Нічна розмова (із Челаковського)	80
Милого з милою	82
Сонет (із Коллара)	84

Із Старочехії (З «Краледворської рукописі»)

Бенес Германов	85
Олень	87
Сиротинка	89
Роза	90

Із Словації

Пісні словацькі	
1. «Долно, долино»	91
2. «Горо, горо»	92
3. «Біля церкви мостик»	93
4. «Гой, гой, гой!»	93
5. «Йшов весною я по полю»	94
6. «Доню мала вбога мати»	95
7. «На високій горі»	96
8. «Король війну замшляє»	97
9. Отруї	98

Із Сербії

Пісні	
І. «Кндав світ Конда, текли сльози в матки»	99
ІІ. «Під горою криниченька»	99
ІІІ. Три туги	100
Припоминаньє	101

Із Польщі

Морлак в Венеції	102
Дорога (із Вітвицького)	104
Чорнобривка (із Суходольського)	105
Поход (із Одинця)	106

ЛУНА ШЕ ІЗ НІМЕЦІЙ

Приязні душі (із Маттісона)	107
Добраніч (із Кернера)	108
Було (із Анастасія Грюна)	109
Хлопчик-пастушок (із Уланда)	111
Навіщення із могилки (із Еленілегера)	112
Пісня садівничого (із Уланда)	115

ІНШІ ПОЕЗІЇ

Українське почи	116
Сон	117
Песни	118
Ключ	119
Розмова з покійними	120
Рідна мова	122
М. М. М.	123
«Ще день життя минувся»	125
«Як свічка, знай, палає»	126
«Вже тихо, ніч, вже всюди тихо»	126
«Що діється на небесах!»	127
Ополчення казаків	128

ВАРІАНТИ

Бандура	129
Козачі поминки	130
Сирітка	132
Старець	134

ІЄРЕМІЯ ГАЛКА (М. І. КОСТОМАРОВ)

Поезії

ІЗ ЗБІРКИ «УКРАЇНСЬКІ БАЛАДИ»

Чорний кіт	137
Квіточка (з чеського)	140
Стежки	142
Поцілунок	144
Щира правда	146
Зірочка	150
Великодня ніч	151
Посланець	154
Пан Шульпіка	156
Співець	158
Полтавська могила	160
Отруї	161
Кінь	164
Ягоди (з чеського)	167
Рожа (з чеського)	170

ІЗ ЗБІРКИ «ВІТКА»

Пісня моя	171
Клятьба	173
Згадка	174
Могила	175

Грецька пісня	177
Рожа	178
Соловейко	180
Хлопець	182
Місяць	185
Горлиця	187
Мана	188
Кульбаба	192
Туга	194
Голубка	195
Дівчина	196
Хмарка	200
Сон	201
Весна й зима	203
І. І. Срезневському (при од'їзді його на чужину)	204
Баба Гребетничка	205
Нічна розмова	208
Підмова	210
Березка	212
Вулиця	213
Попріки	215
Панич і дівчина (з польської мови)	217

ПОЗА ЗБІРКАМИ

«Заліг, заліг козаченько»	221
«Ой ішов козак, ой ішов бурлак»	223
Дитинка (із народного предання)	225
Зозуля	227
До Мар'ї Потоцької	229
Пантікалея	231
Із антології	
І. Еллада	237
ІІ. Давнина	239

Брат з сестрою	240
«Діти слави, діти слави!»	245
На добраніч	249
Явір, тополя й береза (<i>из народного предання</i>)	253
Ластівка	255
Зірка	265
Співець Митуса	267
Зорі	270
«Юпитер світлий пливе по зеленим водам ким- мерийским	271
Наталя (<i>из народного предання</i>)	292
Восени — літо	299

ПЕРЕКЛАДИ

З «Краледворського рукопису»

Олень	300
Турнія	302

З В. Шекспіра

Верба (<i>пісня Дездемони</i>)	307
Примітки	309

АМВРОСИЙ МОГИЛА
ИЕРЕМИЯ ГАЛКА

Поэзии

Издательство «Радянський письменник»
(На украинском языке)

Редактор В. О. Підпалый
Художник К. К. Калугін
Художній редактор М. П. Вуєк
Технічний редактор Л. М. Бобир
Коректор В. П. Зуб

Бр
«Д
На
Яг
Л.
Зі
Сі
Зс
«І

Здано на виробництво 26/V 1972 р.
Підписано до друку 10/XI 1972 р.
Формат $70 \times 90\frac{1}{32}$, $10\frac{1}{2}$ фіз.-друк. арк., + 2 вклейки,
12,43 ум.-друк. арк., 10,69 обл.-вид. арк.
Тираж 8000. Зам. 2319.
Ціна 60 коп.

Радянський письменник,
Київ, бульвар Лесі Українки, 20.

Одеська друкоофсетна фабрика
Державного Комітету Ради Міністрів УРСР
у справах поліграфії, видавництв
і книжкової торгівлі,
вул. Дзержинського, 24.

С
:

2 K 8

02